Maxxansaa Mana Kitaabaa Hakikaat Lakk: 8

Amantii Fi Islaamummaa

Amantii nama hundaaf barbaachisu

[Imaanii fi Islaamummaa]

Hiikaa Ibsame

Itikadnem jedhamu

Mevlana Hallid Bagdaadii

Wallii Guddaa, kan qabeenya Rabbii, walumaagalatti Hammayyaa'aa Nama , Hin dhaqqabamu Gooftaa kan beekumsaa Ifa , Ifa Amantii fi Dhugaa.

Afaan Turkiitti kan hike: Huseen Hilmii Ishiq

Afaan Ingiliziitti kan hiike: **Mana Kitaabaa Hakikaat**

Maxxansa 31ffaa

Mana Kitaabaa Hakikaat

Darüşşafaka Street 53/A P.K.: 35 34083 Fatih- ISTANBUL / TURKEY Tel: 90.212.523 4556–532 5843 Fax: 90.212.523 3693 http://www.hakikatkitabevi.com e-mail: info@hakikatkitabevi.com Waxabajjii-2016

(Subhanallahi Waabii-Hamdiihi Subhaanallahil-Aziim). Warri jecha Tanzihii kana ganamaa fi galgala si’a dhibba qara’an cubbuun isaanii ni haqama. Ammas cubbuu akka hin hojjenne irraa eegama. Kadhannaan kun lakkofsa 307 fi 308 kitaabicha (hiikkaa Mektubat) irratti barreeffamee jira. Rakkoo hundas akka furamu ni taasisa.

-I-

Dubbii dursaa

kitaabicha Bismallah tiin jalqabi kan Rabbii Maqaa Hundaa keessaa caalaa gaarii Baqannaa ta'uu isaati.

Kan isaa Eebba dandeettii irraa Gararraa isaandha akkas dhugaadha Rahmata kan qabu dhiifama gochuu Gooftaa nagaati Innis!

Alahu Dinqii addunyaa irratti irra Warra qabaniif Namoota Hunda Gara laafina qaba. Isa waan isaan barbaachisu Wantoota uuma Fi hundaaf nama Inni erga, gara Kan barabaraa Gammachuu kan geggeessu karaa ni agarsiisa. Lubbuu isaanii keessatti, hamaa hiriyyoota isaanii, miidhaa kan geessisu kitaabota isaanii fi Orma Raadiyoo isaanii Innis gowwoomfame as irraa kan gammachuu karaa irraa maquu dhiifama waan gaafatan fi gantummaa irraa fi yoo feetan karaa irraa maquu namoota isaan geggeessa. Bara irraa jeequmsa isaan ni fayyisa. Kana eebba gaanfa fi warra gara jabeeyyii isaan hin kennu. Waan jaallattunis Waan barbaadde kan gantummaa karaa irra isaan dhiisee deema. Dhumarratti addunyaa araara, arjooma fi amantoota irraa keessa si'ool galchuu bakka inni jirutti nama hunda iddoo qannoo ni kenna. Jiraataa uumamtoota hunda kan uumu uumama sana hunda yeroo hunda kan turuu. Hundi isaanii sodaa, shororkeessummaa irraa kan isaan eegaa jiru Isa qofa ta'uu isaati. Kitaaba kana barreessuu kan jalqabnu maqaa Rabbii ulfina qabeessa ofitti amanamuudhaan, jechuunis gargaarsa Isarraa eeggachuudhaani. Galanni[1] Rabbiif haa ta'u. Nagaan fi eebbi nurra haa jiraatu. Jaallatamaa Nabi Muhammad "Alaihi-Salaam" hunduu haa ta'u, salaanni kabajamuu Ahl al-bayt fi nama qajeelaa hunda irratti haa ta'u.

Akkasumas sahaabota amanamoo (as-sahabat al-kirim) jedhaman. Kitaabonni barbaachisoo kumaatamaan lakkaa’aman amantaa, ajajaa fi dhorkaa amantii Islaamaa irratti kan barreeffaman yoo ta’u, irra caalaan isaanii afaan alagaatti hiikamuun guutuu biyyattiitti raabsamanii jiru. Gama biraatiin, basaastoonni Ingilizii, sammuu manca’aa gantoota, mul’attoonni fi namoota amantii wallaalotaan gowwoomfaman yeroo hunda seera Islaamaa faayidaa qabu, ifaa fi ifa ta’e, i.e. abboommii fi dhoowwaa isaa irratti duuluudhaaf yaalu, Muslimoota mancaasu, jijjiiruu fi dogoggorsuuf yaalu.

[1] Ayyaana hunda uumame Fi erge akka ta’an amanuu fi jedhamee akka himamu ta'uu isaati.

Kitaabonni barbaachisoo kumaatamaan lakkaa'aman amantaa, ajajaa fi dhoowwaa amantii Islaamaa irratti kan barreeffaman yoo ta'u, irra caalaan isaanii afaan alagaatti hiikamuun guutuu biyyattiitti raabsamanii jiru. Gama biraatiin ummanni ija gabaabaa jal'aa ta'ee fi abbootiin amantaa fi gantoota wallaalota basaastota Ingiliziitiin gowwoomfaman yeroo hunda seera Islaamaa barbaachisoo, ifaa fi ifa ta'an, jechuunis ajajaa fi dhoowwaa isaa irratti duuluun, Muslima faaluu, jijjiiruu fi gowwoomsuuf yaalu .

Yeroo ammaa kana hayyoonni Islaamaa Aqiidaa Islaamaa addunyaa guutuutti jechuun ni danda'ama babal'isuu fi ittisuuf yaalii gochaa akka jiran dinqisiifannaadhaan ilaaluun ni danda'ama. Warri Islaamummaa sahaabaa irraa dhagahee kitaaba keessatti barreessan ulamoota karaa sirrii (**Ahil Sunna scholars**) jedhamu. Namni tokkichi kitaabota hayyoota Ahl al-Sunnat hin dubbisne ykn hin hubanne Qur'aanaa fi Hadiisa Shariif irraa hiika dogongoraa fudhatee haala hin malle dubbachuu fi barreessuun yoo mul'atellee jechootni fi barreeffamoonni akkasii ni baqu fuula amantaa jabaa Muslimootaa fi wallaalummaa abbaa qabeenyaa agarsiisuu malee hiika biraa hin qaban.

Namni Muslima ofiin jedhu ykn jama'aan salaataa mul'atu Muslima ta'uun hubatama. Sana booda akka beekumsa amantii hayyoonni Ahl al-Sunnaa dabarsanitti jecha , barreeffamaan ykn gochaan yoo mul'ate gantummaa ykn bid'aa jedhama. Guyyaa keessaa shan yoon salaatellee, hajjii deemus, innis kana godhe ta'us hundi isaanii gosa Ibadaas fi gaarii hojii yoo hojjeteyyuu arrabsoo yoo sababa ta'an wantoota yookaan gochaalee hanga buqqa'utti tooyibaa jedhamta[2] yoo hin hojjenne as irraa hamaa hin darbu.

Gooftaan keenya Rasulullaah Sallallahu Alaihi Wasallam hiikkaan dogongoraa fi jallaa ta'e Qur'aanaa fi Hadiisa shariif irraa fudhatamee gareen muslimaa jallaa torbaatamii lama akka uumamu nu beeksise. Kitaabni (**Bareeqah**) fi (**Hadiqah**) hadiisa kana kitaaba (**Bukhaarii**) fi (**Muslim**) irraa fudhachuun ibsu. Namni tokko kitaabota fi konfiraansii murnoota qalla'oo kanaan, kan hayyuu Islaamaa guddaa fi piroofeesara amantiitiin maxxansaa jiraniin gowwoomfamuu hin qabu, amantiin kunis kiyyoo hattoota amantii keessa akka hin kufne of eeggannoo guddaa gochuu qaba. Muslimoota wallaaltota kanaan alatti, Koominiistoonni fi Meesonoonni, Misiyoononni Kiristaanotaa fi Wahaabii fi Yahuudota Ziyoonistoonni gama

[2] Tooyibaa jedhamtu hojjachuu (cubbuu keessaniif) jechuun sababni isaas ati waan gooteef gadda jechuuf ta'uu isaati. Cubbuu hojjetan Rabbiin dhiifama kadhachuuf kanaaf jechuun fakkeenya kanneen armaan gadii Salaata : - " Istaghfirullah." Al - Adhim Al - Giiftii, . Lailaha Ila Antaa Hual Hayy - Al - Qayyum Tuubaa Ilayh " fi irra deebiin cubbuu akka hin hojjenne jecha innis ni hubate.

tokkoon Ingiliziitti gurguraman mala haaraatiin ijoollee Musliimaa gowwoomsuuf yaalaa jiru. Barreeffamoota tolfame, fiilmii, tiyaatira fi tamsaasa raadiyoo fi televizhiiniitiin Islaamummaa fi amantii balleessuuf yaalii gochaa jiru. Doolaara biliyoonaan lakkaa'amu haala kanaan baasu. Hayyoonni Islaamaa "Rahima-Humullahu Ta'ala" dursanii deebii barbaachisaa nama hundaaf barreessanii amantii Rabbii fi karaa nagaa fi fayyinaa beeksisaniiru.

Hayyoota dhugaa keessaa kitaaba "Qudse Siruh" (**Maqaa Itikad**) jedhu kan hayyuu Islaamaa guddicha Mevlana Khalid Baghdadi Usmaniin barreesse filannee jirra. Kitaabni kun boqonnaa kan hin qabne Haji Faizullah Kemah irraa gara afaan Turkiitti kan hiikame yoo ta’u mata dureen (**Feraid-ul-Favid**) jedhu kan kennameef yoo ta’u, bara 1312 Hijira Masrii keessatti maxxanfame. Hiika kana salphifnee maqaa itti moggaasne **(Imaan hundaaf barbaachisaa jenneeti**). Maxxansi jalqabaa bara 1966 maxxanfame. Yaadannoowwan keenya kitaabicha irraa adda baasuuf qaree iskuweerii keessa kaa’a. Galanni fi galatni dhuma hin qabne Rabbiin akka maxxanfamu hayyameef haa ta'u! Orijinaalli Faarsi hiikkaa kanaa maqaa (**Itikadnem**) fi keeyyata F. 2639 irratti argama. Hiika Turkii (manni kitaaba **Hakikat**) maqaa **Imaan fi Islaamaa** jedhuun maxxanseera.

Dur al-Mukhtar keessatti waa'ee 'fuudhaa fi heeruma kaafiraa' irratti dhuma mata duree irratti akkas jedhamee barreeffameera: "Shamarreen muslimaa nikaah qabdu [3]akka seera Islaamaatti waliigaltee fuudhaa fi heerumaa yoo qabaatte, yeroo ga'eessummaa ga'u Islaamummaa hin beektu taanaan", nikaan gatii hin qabne ta'a (gantuu taati). Sifa Rabbii isheef leenji'uu qaba, isheen immoo irra deddeebitee 'kanatti nan amana' jechuu qabdi. Ibnu Abidin, Waaqayyo isa haa eebbisu, nagaa isaaf haa kennu, akkana jechuun ibsa: "Intalti xiqqoo yoo taate imaana warra ishee keessa jirti." Isheen Muslima dha. Yeroo ga’eessummaa ishee ga’u warra ishee biratti hin amanamtu. Yeroo ga’eessummaa geessan Islaamummaa wallaaluu irraa kan ka’e gantuu taati. Lailaha il-l-Allah Muhammadan Rasuulullah akka jettutti, qajeeltoowwan Islaamaa jahan barattee itti amante malee, Islaamummaa wajjin walsimsiisuun jiraachuun barbaachisaa ta’uu isaa yoo amante malee, Kalimat at-Tawhiid yoo jettellee Muslima taatee hin haftu. Qajeeltoowwan ja’an **'Amantu Bi-Lahi...** ' keessatti ibsaman amanuu qabdi, akkasumas 'Ajajaa fi dhoowwaa Rabbiin fudhadheera' jechuu qabdi. Ibsi Ibnu Abidin kun kaafirri tokko akkuma Kalima-e Tooyibaa qabaatee hiika isaa amaneen Muslima akka ta’u agarsiisa. Haa ta'u malee akkuma Muslima kamiiyyuu yeroo carraa argatu jechoota armaan gadii kana haffazuudhaan hiika isaanii sirritti baruu qaba: " **Amantu Bilahi wa Malaikatihi wa Qutubihi wa Rasulihi wal-yawm-il-Akiree wabilqadari khairhi wa sharrihi**

[3] Maaloo Shanaffaa keessatti Boqonnaa 12 ilaalaa, xumuruu kan hin jirre kan gammachuu Kan nama liqimsu.

minallahi ta'ala walbatu." badaa almwat haqun ashhadu an la ilaha illallah waash- Haduu ana Muhammedan Abduhu Werusuluhu." Akkasumas, daa'imni muslimaa tokko ijjannoowwan ja'an kana yoo hin baranne, itti hin amanne yoo ta'e, yeroo umriin hubannaa fi dargaggummaa ga'u gantuu ta'a. Booda (dhabdeewwan imaana jahan kana barachuu fi amanuu fi yommuu Imaan gahu hatattamaan isa gaafachuu fi **barsiisa Farz Islaamaa, jechuunis (ajaja Islaamaa, Farzii jedhamu**), fi (dhorkawwan, **Haram** jedhamu) baratu, udu'a, akkaataa itti qulqulleessan, akkaataa salaata itti raawwatan fi akkaataa qaama qullaa itti haguugan ni baratu.

Yoo nama tokko (waa'ee barsiisa kanaa) gaafate, namni sun isa barsiisuu fi/ykn kitaaba Islaamaa dhugaa akka argatu gargaaruuf fagoo (tartiiba Islaamaa) ta'a.

Yoo namas ta'e kitaaba dhugaa argachuu dadhabe tokko barbaaduun isaaf farzii ta'a. (Dubartii muslimaa irrattis itti gaafatamummaa wal fakkaataatu jira.) Yoo tokko hin barbaanne kaafira ta'a. Hanga itti gaafatamummaa kana argatutti (nama itti gaafatamummaa kana isa barsiisu ykn hanga kitaaba Islaamaa dhugaa argatutti), itti gaafatamummaa kana beekuu dhiisuun Udriidha. (Udrii waan Muslima tokko ajaja Islaamaa raawwachuu irraa baraarudha, kan akka sababa.) Muslimni yeroo murtaa'e keessatti dirqama farz hin raawwanne fi/ykn haraama hin raawwanne si'ool keessatti rakkata. Hojiin Amantii fi Islaamaa kun, qajeeltoowwan amantii Islaamaa ja'an kana irratti odeeffannoo bal'aa of keessaa qaba. Muslimni hundi kitaaba kana sirriitti dubbisee ijoollee fi hiriyyoonni isaa akka dubbisan waan danda'u hunda gochuu qaba. Akkaataa qaama qullaa itti haguugan kan hin jirre kan gammachuu xumura hin qabne kutaa afraffaa ilaala.

Kitaaba keenya keessatti hiikkaa Ayaat-Kariimaas yeroo barreessinu: (Ma'alen) jechuun (akka gabaasa hayyoota tafsiiritti) jechuudha. Sababni isaas ergamaa Rabbii "Sallalahu Allahi Wasallam" qofatu hiikkaa Ayaat-Kariimaa hubatee hiriyyoota isaatiif dabarse. Hayyoonni tafsiiraa hadiisa kana hadiisa gantootaa fi gantoonni kaafiroota Ingiliizii, jechuun warra amantii firqaa hin taaneef gurguran irraa adda baasan. Warri Afaan Arabaa beekanii fi waa'ee saayinsii tafsiira hin beekne, waan hubatame hin hubatan **(Tafsiira Quraanaa**). Sababa kanaaf sherif hadiisa tokko keessatti "Namni **Quraana al-Karim akka hubannoo ofiitti kenne gantuu dha**. "

Galmeen jechootaa Afaan Arabaa fi jechoota Afaan Ingiliizii hin taane kan biroo dubbisaa Ingiliffaa akka mijatutti walitti qabameera. Rabbiin hunda keenya karaa sirrii irra nu haa eegu akkuma ulamaa'onni Ahle sunnaa labsan! Soba warqee fi haxxummaa hayyoota gurguddoo Islaamaa fi munaafiqoota Islaamaatiin akka hin gowwoomfamneef nu eegaa! Amiin. Kitaabonni

manni kitaaba Hakiikaat maxxansan hundi addunyaa guututti afaan hundaan interneetii irratti raabsamaniiru.

Yaadannoo

Misiyoononni kiristaanaa amantii Kiristaanummaa guddisuuf yaalaa jiru, Yihudoonni Taalmuud babal'isuuf yaalaa jiru, manni kitaabaa Hakiikaat Islaamummaa beeksisuuf waan danda'u hunda gochaa jira, Fireemassoonnis amantii balleessuuf qabsaa'aa jiru. Namni qaroo, baratee fi sammuu qabu loojikii isaatti fayyadamee isa sirrii filata. Ilmi namaa labsii sirrii kabachiisuun addunyaa keessattis ta'e aakiratti gammachuu akka argatu karaa ta'anii tajaajilu. Musliimoonni addunyaa ammaa garee gurguddaa sadiitti qoodamaniiru. Gareen tokkoffaan Musliimoota dhugaa karaa Sahaabaa hordofaniidha. Isaanis **Ahl al-Sunnat** ykn **Musliimoota Sunnii** ykn **Firqa-Najiya jedhamu** garee jahannam jalaa of oolche jechuudha. Gareen lammataa warra diina sahaabaa Nabiyyii (S.A.W) ta'aniidha. Shi'aa ykn Firqa-i-Dala jedhamu, jechuunis garee jal'aa jedhamu. Gareen sadaffaan Sunnii fi Shi'aa lamaan isaaniif balaa guddaa qaba. Bakka dhaloota isaanii Arabaa Najidii irraa wahbii ykn Najdii jedhamu. Isaanis **Firqa-e-Meluna** (jechuun garee abaaramaa) jedhamu.

Gammachuu dhuma hin qabne barreeffamoota keenya keessatti mata duree **qiyaamaa fi dhuma addunyaa jedhuun kan barreeffame waan ta'eef** namoonni garee sana keessa jiran Musliimoota 'kaafiraa' jedhanii waamu. Nabiyyiin keenya kabajamaan namoota akkasitti Musliima jedhanii waamus abaare. Musliimoota garee sadeen kana keessatti kan qoodan yahuudaa fi Ingiliizoota ture. Muslimoonni hundi yeroo hunda lubbuu isaa qulqulleessuuf **Lailaha Illallah qara'uu qaba**, jechuunis lubbuu isaa wallaalummaa fi dilii uumama isaa keessa jiru irraa qulqulleessuuf akkasumas qalbii isaa qulqulleessuuf, kufrii fi cubbuu sheexaana, hiriyyoota badaa fi kitaabota miidhaa fi manca'aa ta'an irraa ofi eeguuf **Istaghfirlah** dubbisuu qaba. Warri Islaamummaa hordofanii cubbuu isaanii irraa tooybatan salaanni isaanii ni qeebalama. Warri hin salaanne, dubartoota haguuggii hin qabnee fi qaama dhuunfaa isaanii ilaalu, haraama nyaatanii dhugdan, Islaamummaa akka hin hordofne ni hubatama. Kadhannaan isaanii fudhatama hin argatu. Fuula dhumaa irratti bal'inaan dubbisaa!

Warri Islaamummaa hordofanii cubbuu isaanii irraa tooybatan salaanni isaanii ni qeebalama. Warri hin salaanne , dubartoota haguuggii hin qabnee fi qaamni saalaa isaanii saaxilamee ilaalu, haraama nyaachuu fi dhuguun, Islaamummaa akka hin hordofne hubatameera. Kadhannaan isaanii fudhatama hin argatu. Fuula dhumaa irratti bal'inaan dubbisaa!

Bara Giriigooriyaan	Hijrii Shamsii	Hijrii Addessaa
2001 irratti	1380 irratti	1422 irratti

Huseen Hilmii Ishiiq, 'Rahmat-Ilahi 'Alaih', kan maxxansa mana kitaabaa Hakikat maxxansee, bara 1329 (1911ALA) Ayub Sulxaan Istaanbul keessatti dhalate. Kitaabota inni maxxansee dhibba tokkoo fi afurtamii afur keessaa jaatamni Afaan Arabaan, digdamii shan Afaan Faarsi, kudha afur Afaan Turkii fi kitaabonni hafan afaan Faransaayii, Jarmanii, Ingiliffaa, Raashiyaa fi kanneen birootiin maxxanfamaniiru. Huseen Hilmii Ishq, 'Rehmet-Allahi 'Alayh' (kan qajeelche Sayyid Abdul Hakim Arwasi, Rehmet-Allahu Alayhi Wasallam) hayyuu gadi fagoo amantii isaa keessatti fiixaan ba'ee fi amala Sawaaf guutuu ta'ee fi duuka bu'oota isaa qajeelchuu kan danda'e karaa guutummaatti bilchaataa; Hayyuu Islaamaa guddaa, kabajaa fi ogummaa kan qabu, gammachuutti geessuu kan danda'u ture. Halkan Waxabajjii 25 bara 2001 (8 Sha'ban 1422) fi Waxabajjii 26 bara 2001 (9 Sha'ban 1422) halkan addunyaa kanarraa boqotan. Bakka itti dhalate Ayub Sulxaan keessatti awwaalame.

Seensa

Jalqaba eebbifamaa fi bareedaa ta'eef, Maulana Khalid al-Baghdadi kitaaba isaa 'Qudisa Siruh', **Mektubat** Al-Imam, Kutaa 17ffaa, Xalayaa 17, Ar-Rabani Ahmad Al-Farooqi As-Sherhindi [4]'Rahmatullahi 'Alaih' Imaam- e Rabani 'Qudisa Siruh' xalayaa isaa keessatti akkana jedha: - Xalayaa koo Bismillah irraan jalqaba. Rabbiin barakaa gosa hunda nuuf kennee muslima nu godhee nu kabajee fi umma Rasuula Muhammad nageenyi isaa irratti haa jiraatu nu godheef barakaa guddaadha. Mee itti haa yaadnu fi Rabbiin Qofaa akka inni eebbisu Haa hubannu Ta'uu qaba. hunda isaanii Oolmaa walumaa galatti innis irratti argama. Hundi isaanii wanta kan uumu isa qofaa ta'uu isaati. Uumama hunda kan eegu Isa qofaa ta'uu isaati. Kan irra caaluu fi diilallaa'aa kan namootaa amaloota hunda isaanii kan jedhu eebba Fi ayyaana isaandha. Jireenya keenya, sababa, beekumsa, humna, dhageettii miira keenya fi haasaa keenya hunda isaanii isa irraa ta'uu isaati. Yeroo hundaa yeroo laakka'uu warra hin qabne eebba fi ayyaana erguu ta'uu isaati. Isa dhala namaa daa'ima rakkoo irraa yaaddoo irraa kan ka'e fayyisaa kadhannaa fudhachuu gaddaa fi jeequmsa haluu irraa fagaata ta'uu isaati. Si kan uumu isa qofaa ta'uu isaati. Eebba akkas dhugaadha hedduudha isaanii cubbuu waan hojjatu hin dhabu. Kan isaa abboommii warra hin

[4] Imaama - Rabbani Bara 1034 (1624 ALA) addunyaa irraa du'aan addaan bahanii.

ajajamne yookiin yoo cuftan dhoorkawwan waan irraa fagaatan kan amanamummaa golgaa sana hin qaana'u yookiin hin hammatu. Isa akkas dhugaadha dhiifama gochuu nagaatti, akkas dhugaadha Rahmata kan qabuudha ariitiin miti ta'uu isaati. Adabbii fi dararuu isaaniif malu adaba gochuudhaan. Eebba immoo faayidaan diinonni fi hiriyoonni isaa warra isaaniin irra isaan ni facaasa. Nama kamiifuu waan biraa hin jiru hin mararfatu. Akka isa ol aanaa, gaarummaa isaa irraa baay'ee darbaa akkas dhugaadha. Gatii qaba isa sirrii ta'e kan gammachuu kan fayyinaa karaa inni nutti agarsiisa. Gara biyya Rabbii mee haa seennu haa deemnu inni nu akeekkachiisa. Akkasitti ofii keenya yoo jaallattan Rasuulli ' Basaase Alayhi Waslem ' waliin waliigaluudhaan iddoo qannoo keessa xumuruu warra hin qabne eebba xumuruu hin qabdu fi yoomiyyuu kan hin dhumne gammachuu fi kan isaa ayyaana fi jaalala mee haa barru inni nu ajaje. Kanaafu rahmanni Rabbii akkuma aduu ifaadha. Ayyaanni namoota biroo irraa argamu, dhugumatti isa biraati. Inni ammas, nama warra kaaniif kadhatee hawwii, humnaa fi tola hojjechuuf kennuudha. Sababa kanaan yeroo hunda eebba bakka hundumaa fi namoota hundaaf dhufu hunda erga. Isa malee nama biraa irraa tola eeguun akka eegduu irraa waa gaafachuu ykn hiyyeessa irraa sadaqaa gaafachuuti. Wallaalaas ta'e kan barate, akkasumas warri akkasumas warri beekaa fi falfaltoonni wanti nuti asitti dubbannu sirrii fi gara qabxiitti akka ta'e ni beeku, sababni isaas, wanti dubbatamu hundi dhugaa ifa ta'e waan ta'eef. Waa'ee isaanii yaaduun illee hin barbaachisu.

Kan tola hojjatu galataa fi ulfina malaa. Kanaaf Rabbiin galateeffachuun dirqama nama hundaati. Ayyaana kana irraa liqii qaba. Ogummaan dirqama ajaja. Garuu kun galata isaaf malu irratti gochuun salphaa miti, sababni isaas namoonni jalqaba homaa irraa kan uumaman dadhaboo fi mudaa kan qabaniidha. Garuu Rabbiin yeroo hundaa fi bara baraan jira. Mudaa irraa fagaatadha. Mootummaan hundi kan isa qofaadha. Dhiironni karaa kamiinuu Rabbiin wal fakkaachuu fi dhiyeenya hin qaban. Ilmaan namaa keessaa inni gadi aanaan uumama hamma Rabbii guddaa ta'e ulfina isaatiif sirritti faarsuun ni danda'amaa? Wantoonni dhiironni bareedduu fi gatii guddaa qaban jedhan baay'eedha, garuu hamaa ta'uu isaanii ni beeka, hin jaalatu. Wantoonni akka kabaja ykn galata jennee ilaallu wantoota idilee gonkumaa hin jaallatamne ta'uu danda'u. Sababa kanaan dhiironni sammuu ofii isaanii mudaa qabuu fi ija gabaabaa qaban wantoota galata fi ulfina Rabbiif ibsan adda baasuu hin danda'an. Hanga meeshaan Rabbiin faarfachuu fi galateeffatu isa biratti hin mul'annetti gochoonni akka galataatti ilaalaman arrabsoo ta'uu danda'u.

Kanaaf galata mul'achuu qabuu fi hojiin dhala namaa qalbii, arrabaa fi qaama isaanii keessatti hojjatamuu qabu gara Rabbii ture. Dirqamni dhala namaa kan Rabbiin agarsiisee fi ajaje

Islaamummaa jedhama. Daandii Nabiyyiin barsiise hordofuu isaatiin nama faarsu. Rabbiin galata gosa kamiiyyuu hin fudhatu, ibaadaa karaa kanaan wal hin simne ykn kan isaan ala ta'es hin jaallatu. Kanaaf warri sababa Rabbiin galateeffatan qaban hadiisa Muhammad 'alaihis-salam' wajjiin of madaqsuu qabu. Karaan Islaamummaa jedhama. Namni Muhaammad (S.A.W) hordofe Musliima jedhama. Rabbiin ulfina kennuun, jechuunis Muhaammad (S.A.W) hordofuun ' **Ibadah** (Ibaadaa) jedhama. Barumsi Islaamaa bakka lamatti qoodama: amantii fi saayinsii.

1) Barumsi qalbiidhaan amanamuu qabu **Usul-Din** ykn Barumsa **Imaan jedhamu.**

Gabaabumatti **Imaan** jechuun qajeeltoowwan jahan Muhaammad 'alaihi-salam' barsiisan amanuu fi Islaamummaa fudhachuu fi dubbachuu fi mallattoo kaafiraa fayyadamuu irraa of qusachuu jechuudha. Musliimni hundi barachuu fi mallattoo kaafiraa fayyadamuu irraa of qusachuu qaba. Namni imaana qabu **Musliima jedhama** .

2) Barumsa waaqeffannaa qaama fi garaa wajjiin shaakalamu qabuu fi qaama irraa fi garaa wajjiin baafamuu qabu.

Shaakala shaakalamu qabu **farzii jedhamu**, shaakala irraa fagaachuu qabu immoo **haraam jedhama**. Barumsi kun **Furu-e-Din ykn Ahkam-e-Islam** ykn **barsiisa Islaamaa** jedhamu .

Kalima-e-Tawhiida qara'uu fi dhugaa inni dabarsutti amanuuf namni kamiyyuu jalqabuun barbaachisaadha. Nabiyyi Muhaammadiin "nageenyi isaaf haa jiraatu". Dhugaa kana amanuun ``Imaan horachuu" fi ``Musliima ta'uu" jechuudha. Namni imaana qabu ' **Mu'min** (mu'mina)' fi **'Musliima**' jedhama. Imaan walitti fufiinsa qabaachuu qaba. Kanaafuu, hojiiwwan kaafira fidan hojjachuu fi wantoota kaafirri agarsiisan fayyadamuu irraa of qusachuun barbaachisaadha.

Qur'aanni al-Kariim jecha Waaqayyooti ykn Rabbiiti. Allahu Ta'alaan karaa maleekkaa Ibraahim (Jibriil) 'Alaihis-salam' jedhamu tokkoon Muhaammad nageenyi isaaf haa jiraatu jecha kana erge. Jechoonni Qur'aana al-Kariim keessatti fayyadaman afaan Arabaatiin ta'us wal cinaa Rabbiin qopheesse. Jechoonni Qur'aana Al-Kariim keessa jiran Ayaat keessatti kan bu'an yoo ta'u, qubee fi jechoonni Rabbiin wal cinaa qindaa'u jechuudha. Hiikoonni qubee fi jechoonni kun qaban Kalam-Ilahi (Jecha Rabbii) dabarsu. Qubeewwanii fi jechoonni kun (akka waliigalaatti) **Qur'aana Al-Kariim jedhamu**. Hiikkaan Kalam-e-Ilahi waliin Qur'aana. Akkasumas gama Qur'aana al-Kariim, i.e. Kalam-e-Ilahi, uumama miti. Akkuma amaloota Rabbii biroo hunda, bara baraa fi dhaabbataa dha. Jibriil nabiyyi Muhaamadi ergamaa Rabbii wagga waggaan daawwata ture.

Qur’aana al-Kariim kan kanaan dura bu’e dubbisaa ture, kan eebbifamaan Nabiyyiin [5]keenya tartiiba Lawh-Mahfud ergaawwan ergamoota booda irra deebi’ee dubbatu ture. Ilmi namaa jiraachuu eebbifamaa aakiraa kabajuuf yommuu jedhu, Maleekkaan qaaliin yeroo lama isa daawwate, Qur’aana al-Kariim guutuu irra deddeebi’ee. Nabiyyiin keenya kabajamaa fi sahaabonni isaa irra caalaan Qur'aana guutuu haffazaniiru. Bara jaalatamaan Rabbii du’aan boqotan keessa Khaliifaan jalqabaa Abuu Bakr As-Siddiq Sahaabota ergamaa Rabbii (S.A.W) walitti qabuun Qur’aana qalbii fi kutaalee kanaan dura barreeffaman baratan. Koree yeroof qopheesse, ittiin barreeffamni Qur'aana guutuu barreeffame. Kanaaf, Sahaaboonni Kitaaba Biluu **Mushaaf** jedhamu kuma soddomii sadii jechuun waraabbii Qur’aana Al-Kariim kan barreeffame ykn maxxanfame walitti qabamanii tokkoon tokkoon qubee Mushaafaa jiruu sirrii fi bakka sirrii ta’uu isaa irratti walii galan.

Jechoonni Muhaammad (S.A.W) **Hadiisa-Shariif jedhamu**. Hadiisa Shariif, hiikni isaanii Rabbiin kakaase.

Muhaammad "Alaihi-salam" jedhamus. Isaanis **Hadiisa-i-Qudis jedhamu**. Kitaabni Hadiisa-Shariif hedduutu jira. **Bukhaarii** fi **Musliimota** baay'inaan beekamu. Ajajoota Rabbii keessaa barsiisaan imaana ajaju Imaan jedhama, kanneen hordofamuu qaban immoo **Farzii jedhamu.** Dhorkaan **Haraam jedhama.** Farzii fi Haraam waliin **Ahkam-e-Islamiyyah jedhamu.** Namni qajeelfama Islaamaa tokko illee gane **Kaafira jedhama.**

Wanti lammataa namoonni gochuu qaban garaa isaanii qulqulleessuudha. "Qalbii" yeroo jennu waan lama jechuu keenya. Foon garaa keenya keessa jiru nama hunda jechuun ni danda'ama 'garaa' jedhama. Haala kanaan qalbiin bineensota keessas ni jira. Garaan lammaffaan qalbii ijaan hin mul’anne kan onnee (material) keessa jiraatudha. Garaan lammaffaan kun 'Onnee' jedhama. Kitaabota amantaa keessatti kan barreeffame onnee kanaan. Barumsa Islaamaa kan keessummeessitu qalbii kana. Kan amantu ykn kafare qalbiidha. Qalbii amantu qulqulluudha. Garaan ganuu xuraa'aa dha. Inni du'eera. Jabaatanii qabsaa'uun garaa keenya qulqulleessuun hojii keenya isa jalqabaati. Ibaadaan, keessattuu sujuuduu fi salaata addaa Istighfaar jedhamu raawwachuun qalbii nama qulqulleessa. Haraama raawwachuun qalbii xureessa. Rasuulli keenya kabajamaan akkana jedhan**: "Istighfar baay'ee jedhi! Musliimni salaata Istighfaar walitti fufiinsaan yoo qara’e Rabbiin dhukkubaa fi balaa irraa isa eega. Bakka isaan xiqqaa ta'e irraa Rizqii** (nyaata, rizqii **) isaaniif erga** . Istighfar jechuun "Istaghfirullah" jechuudha. Salaata

[5] Maaloo xumuruu kan hin jirre kan gammachuu Immersive sadaffaa Kutaa soddoma kan ja’affaan ilaalaa.

fudhachuun haal-duree kadhataan Musliima ta'uu, cubbuu hojjateef tooyibachuu, hiika salaataa beekuu fi imaanaan kadhachuudha. Salaanni qalbii dukkanaa'een raawwatame hin qeebalamu (Rabbiin). Namni guyyaatti si'a sadii salaatee guyyaatti si'a shan salaate hubachuu jalqaba. Kadhannaan afaan qofaan dhihaatu, qalbii malee dubbatamu bu'aa tokkollee hin qabu.

Barumsi amantaa amantiin Islaamaa **Ahl Al-Sunnaa** kitaaba ulaamoota keessatti barreeffame. Ayyaana-Kariimaa fi Hadiisa-Shariif kallattii fi banaa ni jiru. Hiikoonni, kanaafis naasi jedhaman, falmii fi barsiisa Islaamaa hayyoota Ahl as-Sunnaan dabarsan gidduu jiru. Namni isaan keessaa tokko illee kijibsiise **kaafira** ta'a. Yoo amanamummaa dhabuu isaa dhokse **fakkeessituu** jedhama. Akkasumas kaafira isaa dhoksee Musliima fakkeessee Muslimoota dogoggorsuuf yoo yaale **Zindiiq jedhama**. Haa ta'u malee, kaafirri aayata tokko dogoggoraan hiikuu irraa kan ka'e **kaafira** nama hin godhu. Garuu karaa sirrii Ahl As-Sunnat irraa maquun nama sana aayata hiika ifa ta'etti amanuu isaa irraa kan ka'e gara ibidda Jahannamatti nama geessa, namni sun adabbii bara baraa keessa hin hafu. Si'ool irraa fayyee gara samiitti ni geeffama. Namoonni akkasii **Bid'at** ykn garee **sobaa jedhamu.** Gareen daldaltootaa torbaatamii lamatu jira. Hojiin ibaadaa ykn tola ykn tajaajilli namoota kanaan ykn kaafiroonni ilma namaatiif kennan keessaa tokkollee fudhatama hin qabu. Sadaqaan isaanii Aakiratti isaan hin fayyadu. Muslimoonni amantaa sirrii qaban **Ahl as-Sunnat wal-Jamaat** ykn Muslimoota **Sunnii** jedhamu**.** Muslimoonni Sunnii gocha amantii isaanii keessatti garee xiqqaa afuritti (sirritti qajeelfamuun) qoodamu. Ahl al-Sunnat, garee barbaachisaa Aqiidaa, Muslimoota wal ilaalanii fi wal jaallataniidha[6]. Namni garee madihaabaa afran kana keessaa tokko hin taane Musliima Sunnii miti. Namni Muslima Sunnii hin taane kaafira ykn bidihaadha jedha Hadiisni Imaamu Rabbii. Keessattuu xalayaan dhibba lamaa fi saddeettamii jahaffaan jildii jalqabaa hojii isaa guddaa Mektubat keessatti akkasumas kitaaba Dur al-Mukhtar keessatti yaada boqonnaa Zabayk irratti, fi Al-Basair li-Munkir -it-Tawsusul-bi-ahl-il-Maqbir sanada keessatti ragaa waliin argama. Kitaabonni lameenuu afaan Arabaatiin kan qophaa'anidha. Inni lammaffaan biyya Hindiitti barreeffamee bara 1395 (D1975 ALA) maxxanfame.

[6] Gareen (ykn madihaboonni) afran kun Madihab Hanafii, Madihab Shafi'ii, Madihab Maalikii fi Madihab Hanbalii dha.

Manni kitaabaa Hakikat kan Turkii, Istaanbul keessatti argamu adeemsa ofseetiin kitaabicha yeroo hedduu baay'isee jira..

Namni sirna kana raawwatu tokko ta’ee yoo hojjate, madihaba afran irraa cubbuu yoo hojjate, yookiin yoo dogoggore, yoo ibaadaa fi tooyibaa raawwate, Rabbiin ni araarama. Yoo tooyibatee Rabbiin ni araaramaaf. Yoo barbaade yoomiyyuu si'ool keessatti isa hin fuudhu. Yoo fedhe garuu ni darara, boodarra garuu dararaa jalaa baha. Warri dhugaa ifa ta’e kan Islaamummaa keessatti amanuu qabu keessaa takkallee hin amanne, jechuunis warri wallaalaan illee dhaga’amu, kaafiroota jedhamanii jahannam keessatti azaaba bara baraa ni argatu.

Kaafiroonni gosa lama qabu: kaafirri kitaaba qabuu fi isa kitaaba qulqulluu hin qabne. Namni warra muslimaa qabu Islaamummaa yoo dhiise " murtad" (gantuu) jedhama. Ibnu Abidin Rabbiin rahmata haa godhu akkana jedhe: Warri Nikaan (waliigaltee fuudhaa fi heeruma Islaamaa) haraama (haraama, sirrii hin taane) isaaniif ta’eef shirkii irraa kan ka’e dha.

Namoonni garee gantootaa torbaatamii lama keessaa tokko keessa jiran, Musliimootaa fi amma iyyuu keessa kan jiran kanneen gareen isaanii amantii dhabuu, gantoota, zindiq, waaqeffattoota ibiddaa ta’an, namoota [Brahmins, Buddhists,] Batinis, Ibahatis fi Durzis (Druze), warra ormaa, durii jedhaman falaasoonni Giriikii fi fakkeessitoonni warra kaafira kitaabota qulqulluu hin qabneedha. Koominiistoonni fi Friimaasoons Kitaabaan bulu malee kaafiroota. Kiristaanonni fi Yihudoonni kitaabota waaqa irraa mul’atanitti kan amanan, kan akka **Tooraafi Macaafa Qulqulluu** , warra hin amanne boodarra kitaabota walitti hidhaniidha. Namoonni akkasii yoo uumama tokko gabbaran mushrikoota ta’u. Sifawwan Rabbii **Sifatti-Tubutiya** fi **Sifat-e-Datia Sifa Waaqaa** (Uluhiyat) jedhamanidha. Kaafirri Kitaaba qulqulluu qabatee ykn osoo Islaamummaa hin fudhatin gara jahannam deemuu jalaa miliqa. Musliima qulqulluu cubbuu malee ta'a. Garuu Musliima Sunnii ta'uu qaba. Muslima Sunnii ta’uun kitaaba hayyoota Ahl al-Sunnaa keessaa tokkoon barreeffame dubbisuu fi barachuu fi amantii, gochaa fi jecha ofii waan kitaaba sana irraa baratu waliin walsimsiisuu jechuudha. Namni tokko addunyaa irratti Musliima ta’uu fi dhiisuun isaa dubbii fi gocha ifa ta’e kan darura malee (barbaachisummaa cimaa ykn dirqisiisaa) dubbatamuu fi raawwatamu irraa hubatama. Namni tokko imaan waliin gara addunyaa itti aanutti yoo deeme afuura dhumaa irratti mirkanaa'aadha. Musliimni cubbuu guddaa hojjate yoo tooyibaa ofiif godhe, dhugumatti araarama argatee cubbuu malee Musliima qulqulluu ta’a. Kitaaba Ilm al-Hal keessatti, fakkeenyaaf kitaaba Iimaana fi Islaamaa (kitaaba amma jiru) fi xumura ja’a keessatti bal’inaan gammachuu guddaa maali fi akkamitti akka hojjetamu ibsameera.

Imaanii fi Islaamummaa

Kitaaba kana keessatti Itiqaad Nemamah Hadiisa-Shariifa Nabiyyii, nagayaa fi rahmanni isaa irratti haa jiraatu, Imaan fi Islaamummaa ilaalchisee ibsa. Hadiisa Shariif kanaan amantiin Musliimootaa akka cimu, qajeelummaa fi gammachuu akka argatu, Kaalid yakka hedduu kan qabu kun "Afuura Qulqulluun" akka fayyu abdiin qaba. Rabbiin homaa hin barbaanne, arjaa fi gara laafessa, gabroota isaatiif rahmata guddaa qabu, Kaalid hiyyeessa kaappitaala xiqqoo qabu kanaaf haasaa isaa hin malee kanaaf dhiifama godhi. Garaa gurraachaas, waaqeffannaa sobaa argate! Sheeyxana sobaa fi gowwoomsaa irraa of eeguun (jecha sobaa fi barreeffama diinota Islaamaatiin gowwoomfamuu irraa) nagaan boqodhu! Rabbiin tokkicha rahmata godhaa fi arjaa rahmata godhaa. Hayyoonni Islaamaa akka jedhanitti muqalafni hundi dhiiras ta'ee dubartiin Rabbiin As-Sifat Add-Datia[7]fi As-Sifat Atn Tubutiyya[8] hubachuu fi amanuu qaba. Kun bu'uuraan waan nama hunda irratti dirqama (fardii) ta'eedha. Wallaalummaan sababa miti; cubbuu dha. Kitaabni ilma Ahmad, Khalid-e-Baghdadiin barreesse kun olaantummaa fi beekumsa namoota birootti gurguruuf ykn beekkamtii horachuuf miti. Dhaalli tokko tajaajila tokko dhiisuudha. Rabbiin subihaanahu wa ta'aalaa Kaalid gargaarsa hin qabne kana fi Muslimoota hunda humna ofii fi lubbuu eebbifamtuu ergamaa isaa haa gargaaru![9]Ameen. Rabbiin ala wanti biraa hundi ma-siwa ykn 'alam (uumama) jedhama; kan amma "uumama" jedhamee waamamu. Uumamtoonni hundinuu akkas hin turre. Rabbiin waan hunda uume. Hundi isaanii **muumii jiraachuu dhabuu irraa gara jiraachuutti dhufaniidha**. Isaanis **hadiisa homaa irraa uumamaniidha**. Kana jechuun osoo hin jiraatin jiraachuu danda'uu fi yeroo hin jirretti dhufan. **Hadiisa Shareef Allahu Ta'ala ture wanti biraa** kun dhugaa ta'uu agarsiisu hin turre.

---

[7] Ani ... qaba Dinqii Akka - Sifat Az - Daatiyaa waamame ja'a Amaloota Akkana jedhe: Al - Wujuud, 1999. Jiraachuu _ . Al - Qidaam Jalqaba kan hin jirre fi Kan darbe Kan barabaraa jechuun. Al - Baqa, 2019. karaa du'aa kan hin jirre fi gara fuulduraatti Kan barabaraa ta'uuf _ Al - Wahdania waan biraa hin jiru Miiltoo Yookaan Kan itti dhiyaatu hin qabu Al - Mukhilafatuu Li - L - Hawadit walumaa galatti mul'ina uumama irraa waliin walfakkeenya qaba. Al - Qiyaamuu B.B Nafsihi, 2019. Ofii jiraachuuf yookaan jiraachuu isaatiif waan biraa hin jiru wanta Kan hin barbaadamne ta'uu. Kanneen keessaa ja'a amaloota keessa Kam haa ta'u Uumama waan biraa hin jiru Gosa hariiroo hin qaban isaan irraa isaan waliin kan Rabbii qofa isaadha. Hayyoonni Islaamaa tokko tokko akka jedhanitti al-Mukhilafatu li-l-Hawadit fi al-Wahdaniyyah tokko yoo ta'u baay'inni As-Sifat Az-Datiyyah shan ta'a.

[8] Fuula 6 , 19 fi 33 ilaali

[9] Kaalid Bagdaadii Damaasqootti bara 1247 [1826 A.L.A] addunyaa du'aan addaan bahee.

Uumamni fi uumamtoonni hundi Hadiisa ta’uu isaaniif ragaan lammaffaan uumamtoonni yeroo hunda jijjiiramaa jiraachuu isaaniiti. Dhugaa dubbachuuf wanti bara baraa gonkumaa hin jijjiiramu. Daat (namni hundee) Allahu Ta'aalaa fi amaloonni isaa kan bara baraa fi gonkumaa hin jijjiiramne.[10]Jijjiiramni uumamtootaa kan bara baraa bira darbee ta’uu hin danda’u. Jalqaba qabaachuu fi wantoota jiraachuu dhabuu irraa kan dhufan ta'uu qabu. Yuunivarsiitiin akka danda’amu ragaan biraa jiraachuu dhabuu irraa dhufuu akka danda’udha. Homaa irraa gara jiraachuutti dhufu jechuudha. Uumama lamatu jira **Mumkiin** fi **Wajiib**[11]. Osoo Mumkiin ykn Wajiib al-Wajiid qofti jiraatee wanti tokkollee hin jiru ture[12].

Kana keessatti Sababa tarii gara jiraachuu dhufuuf yookaan ofii isaatiin itti fufuuf hin dandeenye. Shakkii malee Aangoo Yoo hin tuqne yoo yeroo hunda yeroo Jiraachuu keessatti keessa ni jiraata akkasitti gara jiraachuu dhufuuf ni danda'u ta'ee jira. Tarii ofii isaatii uumuu waan hin dandeenyeef; uumamaan kaan amantoota uumuu hin dandeenye. Tarii innis kan uume Wajib Al - Wujuud ta'uu dirqama. Kan addunyaan jiraachuuf homaa irraa innis kan uume uumaa akkuma jirutti ni agarsiisaaf jecha hunda keessaa kan adda ta'e uumaa tarii ta'uu isaati. Uumama Hadiisa yookaan tarii osoo hin jiraatin yeroo hunda yeroo Kadim (bara baraa) malee Wajib Al - Wujuud qofa ta'uu isaati. ' Wajib Al - Wujuud ' jechuun jiraachuu kan biraa irraa wanta miti ofii isaa irraa ta'uu isaati jechuuf ta'uu isaati. Sana jechuuf yeroo hunda ofii isaatiin kan jiraatu garuu kan biraa keessatti nama hin uumamne ta'uu isaati. Kana Yoo hin taane yoo kan biraa keessatti nama uumame uumama (tarii Hadiisa) ta'uuf innis gochuu qaba ture fi kana gubbaatti waan caqafame irraa waliin faallaadha. Afaan Faarsiin (Afaan Perishiyaa/ Iraaniitiin)' **Kuda** ' (Rabbiif Maqaa Haa ta'u malee

[10] haa ta'u garuu Yuunivarsiitii keessatti samii keessa kan meeshaalee haala qaamaan taateewwan irra ni jijjiirama. Keemikaalaan deebiin, elementii wantoota maalummaa yookaan caasaa ni jijjiiramu. Wantoota yookaan wanta akka jiran yeroo dhaabdu fi gara kaan wanta yeroo wanti jijjiiramu mee haa ilaallu. Har'a Atoomiidhaan jijjiirama fi Niwukilaraa deebii yeroo dhiyootti arge dhimmichi yookaan qaama akkasumas jiraachuuf ni dhaabbata fi gara annisaa ni jijjiirama.

[11] 'Wujud ' jechuun jiraachuuf ta'uu jechuuf isaati. " Sadii " gosa jiraachuu achi jiru. Kan jalqabaa **Wajiib Al - Wujud** , 2019 wanti barbaachisaan jiraachuuf ta'uu isaati. Isa yeroo hunda yeroo jedhe. Isa as irraa yeroo darbe hin turre fuuldurattis barabaraan jiraachuu hin dhaabbatu. Wajiib Al-Wujud jedhamuun beekama Rabbiin qofa ta'uu isaati. Inni lammataa Akkasumas jiraachuuf hin danda'u **Mumtaani Al - Wujuud** ta'uu isaati. Gonkumaa hin ta"u jiraachuuf ta'uu hin qabu. Kana Miiltoo Al - Bari (Kan Waaqayyoon hiriyaa). Kan biraa Waaqa kan Rabbii Miiltoo yookaan gosa gonkumaa hin ta'u jiraachuu hin danda’u. Inni sadaffaan **Tarii Al - Wujuud** yoom ni jiraata hin jiru danda'a. Guutuu Samii immoo akkasumas isaandha.Hunda isaanii uumama ala waan biraa garaagarummaa hin jiru. Kan Wujuud Faallaa kanaa **Addaam** (dhabamuu) dha . hunda isaanii uumama Addaamiin keessa Isaan turan , uumama irraa yeroo darbe isaan hin turre.

[12] Jiraachuu dhabuu irraa gara jiraachuutti jijjiiramuudha. Akka beekumsa fiiziksii keenyaatti jijjiiramni maatirii keessatti akka uumamuuf maatirichi humna alaatiin socho’uu qaba.

fayyadame) jechuun ' yeroo hunda ofii isaatiin kan jiraatu bara baraa ' jechuun ta'uu isaati. Kan uumamtootaa kutaalee ajaa'iba sirna keessa akkuma jiranitti fi saayinsii waggaa waggaan kana keessaa sirna haaraa ta’e seerota yeroo argatu mee haa ilaallu. Kana keessaa sirna uumaa **Akkam** (Bara baraa), '**Aliim** (Hunda eenyutu beeka). **Qadrii** (hunda danda'u), **Murid** (hunda barbaadaa) , **Saamiin** (Hundaa dhageettii),**Basir** (hunda argituu), **Mutakalim** Hundaa Dubbataa) fi **Kaliq** (uumaa waan hundaa)[13] ta'uu isaati. Du'a, wallaalummaaf, dandeettiidhaaf hanqina yookaan kanneen birootiin hundee ta'uu humna, dhageettii dadhabuu dhabuu, ija haxxummaa fi doofummaa hunda isaanii isaanis sababa mudaa irraa kan ka'e kana kaayyoo yookaan Qaayin (hunda uumama) tartiiba innis kan uume fi dhabamsiisuu irraa kan isaan eegaa jiru akkanatti jiru mudaa qaba. Warra isa biraatiin irra ta'uu hin danda'amu[14]. Amaloota mudaa kan hin qabne ta’uu armaan olitti ibsamanis uumama keessatti ni argina. Rabbiin uumamtoota isaa waliin isaan uume. Osoo amaloonni kun isa keessa hin jiraatin akkamitti uumamni isaan uumuu danda'u uumamtoonnis isa caalu. Uumaa addunyaalee kana hundaas itti dabaluu qabna, uumamtoonni amaloota guutuu ta’uu hunda qabaachuu qabu. Ol’aantummaa fi amala nama mudaa qabuuf hin jiru namni mudaa qabu kalaqaa ta’uu hin danda’u. Ragaawwan loojikii kanaan alatti, Ayaat Kerimas fi Hadiisa Shareefis Allahu Ta’alaan amaloota guutuu ta’uu akka qabu ifatti ibsu. Kanaaf shakkiin hin jiru. Shakkiin amantii dhabuu dhalcha. Guutummaa amaloota saddeet armaan olitti ibsaman **as-Sifat at-Tubutiya jedhama**. Rabbiin Ta’aalaa amaloota guutuu saddeet qaba. Qaama, amala, uumama ykn hojii isaa irratti mudaan, jeequmsi ykn jijjiiramni hin jiru. Sifatad-datia fi Sifat-ad-datia amaloota Uluhiyat (Waaqa) jedhamu. Namni uumama amala Uluhiyat qabu qaba jedhee yoo amane namni sun mushrik ta’a.

[13] Kunneen Warri saddeet kan Rabbii Sifat At - Tubitia irratti isaan ... dha.

[14] Atoomii irraa gara Urjiilee kan qabu Uumama Hunda Uumame tokko tokko irraa Shallaggii Fi Seerota waliin ta'uu isaati. Seerota beekamoo fiiziksii, keemistirii, astronomy fi baayoloojii keessatti sirnaan mul’achuun sammuu namaa ni burjaajessu. Darwiin illee tartiiba fi mi'aa caasaa ijaa yaaduun maraataa ta'a jedhee yaade. Qilleensi walnyaatinsa gaazota naayitiroojiinii (%78), oksijiinii (%21) fi noble (inert) (%1) ti. Walnyaatinsa osoo hin taane walnyaatinsa . Osoo oksijiiniin baay'atee dhibbeentaa 21 somba keenya ni guba ture. Osoo dhibbeentaa 21 gadi ta'ee wantoota dhiiga keessa jiran gubuu hin danda'u ture. Namnis ta'e bineensonni lubbuun jiraachuun hin danda'amu. Dhibbeentaan 21 kun yeroo roobaa illee bakka kamittiyyuu hin jijjiiramu. Kun immoo eebba guddaadha. Ijaarsi ijaa ajaa'iba kanaan wal bira qabamee yoo ilaalamu homaa miti, shallaggii fi foormulaa micciiramaa akka beekumsa saayinsiitti barsiifamu kan uume mudaa qabaachuu danda'aa?

Bu’uuraalee Islaamaa

Gargaarsa fi jabina Rabbiitiin addunyaa hunda jiraachisee tolaafi kennaa hundaa fi warra hin rafne ni kenna. Akkas jedhu (Guyyaan Sahaabaa keessaa muraasni keenya fuula Gooftaa keenya Rasool (S.A.W.) bira fi tajaajilaa turre tokko ture. Guyyaan sun, sa’aatiin sun, guyyaa akkasii ulfina qabeessa, gatii guddaa qabuu fi ibsamuu hin dandeenye ture. Akka haasaa Ergamaan Rabbii (S.A.W) guyyaa sana dubbatanitti, isa waliin ta’uu fi bareedina isaa eebbifamaa arguun eebba lubbuudhaaf nyaata ta’ee fi lubbuudhaaf gammachuu fi tasgabbii argamsiisu ture. Kabajaa fi gatii guyyaa kanaa ibsuuf (Guyyaa akkasii ture) jedhe. Yeroon akka guyyaa eebbifamaa ulfina qabeessaa fi qaaliin Jibriil bifa namaatiin arguu, sagalee isaa dhaga'uu , beekumsa gabrootaaf barbaachisu dhaga'uu, " Alaihi Wa Sallam" ni jiraa?

Yeroo sanatti yeroo jiini ba’u namichi uffata isaa baay’ee adii ta’ee fi rifeensi isaa baay’ee gurraacha ta’e tokko nutti dhufe. Mallattoon imala akka biyyee fi dafqa irra hin turre. Nuti tokkoon keenyayyuu sahaabaa ergamaa Rabbii ta'uu keenya hin beekne, waaqayyoo isa haa eebbisu, nagaa nuuf haa kennu. Kana jechuun namoota nuti arginee fi beeknu keessaa tokko hin turre. Ergamaa Rabbii nagaa fi rahmanni isarratti haa jiraatu fuuldura taa'e. Jilba isaa gara jilba eebbifamaa isaatti fide. Gabri'eel ergamaa bifa namaa uffateedha. Jibriil nageenyi isaaf haa ta’u, taa’ee Adaab duukaa bu’e fakkaachuu baatus haalli kun waan barbaachisaa ta’e agarsiisa. Kana jechuun beekumsa amantii barachuun qaana’uun sirrii akka hin taanee fi of tuuluun fi nama ogeessa ta’eef akka hin mijoofne agarsiisa. Haala kana keessatti Sabraayil nageenyi isaaf haa ta’u, namni hundi waa’ee amantii maal barachuu akka barbaadu bilisaan barsiisota gaafachuu akka qabu Sahaabaaf ibsa. Sababniin isaas amantii barachuutti qaana'uu fi tola Rabbii kaffaluu, barachuu fi barachuutti nuffisisuun sirrii miti. (Harka isaa jilba Gooftaa keenya Rasool Sallallahu Alaihi Wasallam irra kaa'e. Ergamaa Rabbii yaa ergamaa Rabbii! Waa'ee Islaamaa fi Musliimoota nuuf ibsi). Galmee jechootaa keessatti jechi (Islaam) jedhu harka kennachuu jechuudha. Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam jechi Islaamaa jedhu maqaa bu’uura Islaamaa shanan ta’uu ibsaniiru.

Ergamaan Rabbii akkana jedhan:

1- Haala duraa Islaamaa jecha shahaadaa isa jalqabaati. Kalima-i Shahadah jechuun (Ishiduu lailaha illallah waashhadu ana Muhammaden Abduhu wa Rasulullah keessatti). Kana jechuun, nama beekaa fi beekaa ta'ee fi akkana jechuu danda'u: "Lafa irrattis ta'e samii irrattis isa

malee wanti fi namni gabbaramuu malu hin jiru. Rabbiin dhugaan Rabbiin qofa.) Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam akkana jedhe jalqaba of wantootni barbaachisoo shanan Islaamaa "Kalimat Ashishahadah" jechuunis “Ishihadu an la ilaha il-Allah wa Ishhadu anna Muhammad Abdhu Warusuluh jechuu ture.

Jecha biraatiin, nama sammuu qabu umrii bilchinaa ga'ee sagalee "lafa irrattis ta'e samii irratti, achitti" dubbachuu danda'e.

Rabbiin malee kan ibaadaa malu hin jiru. Rabbiin tokkicha uumama dhugaa ibaadaa maluudha. Inni Wajib Ulwajud jedhama. Gosti bulchiinsa hunduu isa keessa jira. Mudaa tokkollee isa keessa hin jiru. Maqaan isaa Rabbii jedhama qalbii guutuun itti amanuu fi namni tokko nama hunda caalaa kabajamaa gogaa diimaa, adii-diimaa, fuula ifaafi bareedaa, ija gurraachaafi kubba ijaa qabutti jechuu fi amanuu qaba; Morma bal’aa, amalaafi amala bareedaadhaan eebbifame; Gaaddidduun isaa lafa bu'ee hin beeku, hashimitoota Makkaa keessatti waan dhalateef afaan lallaafaa fi Arabaa jedhama, maqaan isaa Muhaammad Ibnu Abdullah gabricha namaa (Abdii) fi ergamaa (Rasul) Rabbii (SAW) jedhama. .

Maqaan haadha Nabiyyii Hadiisa Amina Bint Wahab jedhama. Innis ganama Makkaa (Ebla 20, 571 A. L.A.) dhalatte. Yeroo umriin isaa waggaa afurtama ta'u, bara 'Beeytaa' jedhamtu keessa nabiyyii akka ta'e dubbate. Kana booda waggaa kudha sadii Makkaatti namoota gara Islaamummaatti affeere. Ergasii ajaja Rabbiitiin gara Madiinaatti godaane. Achitti Islaamummaa bakka hundatti babal’ise. Hijraa booda waggaa kudhan booda, Isniina 12 Rabi’ al-Awwal (Addoolessa 632) [15]Madiinaatti addunyaa kanarraa boqote .

2-Isa lammaffaa kan Islaamaa shan barbaachisaa wantoota Namaazii (Salaata) jedhama kadhannaa guyyaa keessaa shan yeroo raawwachuu ta'uu isaati. Haalota raawwii fi barbaachisaa

[15] Akka Seenaa barreessitoota Nabiyyiin (S.A.W) gara icitii holqa seenuu gaara gara galgala Kamisa gaafa 27ffaa safara bara 622 ALA. irraa hammatamuu boonuu gara Madiinat Munawraa bakka itti godaane Waqtii Wiixata halkan holqa irraa ala quba seena Wiixata Roobii 8ffaa hanga 20ffaa. Madiinaa naannoo tokko kurmaana Caamsaa Giriigooriyaanitti Kaalaandarii fi Adoolessa 7 keessatti kan guyyaa sanaa Kaalaandarii ta'uu isaati. Kana kan namatti tolu guyyaa Muslimoota Hijrii jalqaba ta'a (Hejiral) - Shamsii (Solar) kan guyyaa lakkaawwi. Shi'ootaan fudhatame Hijrii Shamsii Kaalaandarii jalqaba as irraa ja'a ji’oota dursa jedhe ta'uu isaati. Jechuunis Meejusii Kaafiroota Nowruz jedhamuun beekama Ayyaana (ibidda Waaqeffattoota) Amajjii 20 ni jalqaba guyyaa sanatti Kamisa kan addunyaa keenyaa bakkeewwan hunda guyyaa fi halkan walqixxee dheerina yeroo qaban quba irra turuu fi Jimaata kurmaana buufanne kanuma keessatti guyyaa Madiinaa isaanis seenan. Kanuma waliin waggaa Muharram ji'a seensa (Jimaata Waxabajjiji 16) akka Hijrii Qumaara taphatu Kaalaandarii fudhatama argachuu argataniiru. Kan sanaa bara ji'aa haaraa ta’e Waggaa Addoolessa 16, 2012. Hijrii Shamsi waggaa kan irraa dhihaa haaraa ta’e waggaa guyyaa waliin innis ni simata. Gara dhihaa irraa haaraa ta’e bara 622 waggaa dursa jedhan. Akkasumas barri dhihaa kan guyyaa waggaa Hijrii Shamsii kamiyyuu wajjin walsimu bara haaraa Hijrii Shamsii sana irraa waggaa 621 booda.

kanneen ta’an wantoota ala ta'aa tokkoon tokkoon isaanii Kadhannaa yeroo Yeroo dhufu Farzii jedhama. Isaan ni waamamu tokkoon tokkoon Muslima guyyaa guyyaatti shan yeroo Namaaz Sujuuduudhaan dursa Bilom jedhamuun beekama ta'a boodarra yoo murtaa'e keessatti yeroo keessa Sujuuduudhaan fi murtaa'e keessatti yeroo keessa raawwii kee beekuuf abbaa murtii ta'uu isaati. Kan addaa yeroo jalqabarraa kaasee yeroo darbe kadhachuu hojjechuuf ulfaataa cubbuu ta'uu isaati. Kana ulfaataa cubbuu irra-guddinaan ni ta'a warra wallaalaa fi la - madabaayi namoota isaan qopheessaa dogoggora kan guyyaa sanaa lakkaawwattoota fayyadamuudhaan ta'uu isaati. Sana Kadhachuu sirrii hin ta'u. La - Madihabii Namoota arfan keessaa Manneen barnootaa sana keessaa tokkollee hin jiru kan hin baranne kun isa dogoggora qajeelfama Muslimoota kan duraa waaree booda kadhannaa fi kan galgalaa kan Farziii kadhannaa kutaa Aarii (Karahat jedhamu). kan jedhamu cubbuu isaanii keessatti yeroo dursa jedhan waaqeffachuuf isaan ni taasisa. Yeroon Karahat gammachuu dhuma hin qabne keessatti akkasumas fuula keessaa fuula lallaafaa kitaaba Mifta-ul-Jana irratti mari'atameera. Karahat jedhamuun beekama yeroo xumuruu isa malee kan gammachuu guddaa keessa fi akkasuma Miftah - Ul - Jana kan jedhuun kan kitaabichaa kan hin quuqne uwwisuu keessoo Fuula irra Isaanis ni ibsamaniiru. Mee yaadannoo miila[16] jalaa armaan gadii ilaalaa. Salaatuun (Namaaza) Fardii wajaabaa fi sunnaa isaa irratti xiyyeeffachuun, qalbii Rabbiin Ta’aalaaf dabarsee kennuu fi osoo yeroon ramadame hin darbiin raawwatamuu qaba. Quraana al-Kariim keessatti Namaaza 'Salaata' jedhama. Salaata jechuun kadhannaa namaa, dubbiin malaaykaa Istighfaar, akkasumas mararfannaa fi rahmata Rabbii jechuudha. Islaamummaa keessatti salaata jechuun hojiiwwan murtaa’an raawwachuu, wantoota murtaa’an qara’uu jechuudha, akkuma kitaabota Ilm al-Hal keessatti mul’atu. Salaanni kun jecha ‘Allahu Akbar’ jedhuun kan jalqabu yoo ta’u, ‘Takbir al-Iftitah’ jedhama, dhiirotaaf harka gara gurraatti ol kaasuu fi harka gadiitti rukutuun xumurama.

3- Islaamummaa Inni sadaffaan barbaachisaa wanta tokkoof nama qabeenya zakaa kaffaltii kaffalu ta'uu isaati. kan zakaa galmee jechootaa Jechoota qulqullina, galatoomaa, diilallaa'aa fi bareedaa ta'uu ta'uu isaati. Islaamummaa keessatti zakaa jechuuf yoo barbaachise gararraa zakaa qabeenya kan qabu nama yoo barbaachise gararraa fi Nisab kan jedhamu waliin hamma ga'u kan mirkanaa’e qabeenya adda addaan Qur'aana keessatti ani hin beeku keessa warra maqaa dhahaniif

[16] Odeeffannoo Namaaza mee kitaaba gammachuu daangaa hin qabne kutaa afraffaa bal'inaan dubbisaa. Kitaaba Miftah-al-Jana jedhus ilaali. Maxxansi Ingiliffaa kun mana kitaabaa Hakikaat, Istanbul: Turkey keessatti argama.

Muslimoota ala Masaajii gochuu kennuu jechuuf ta'uu isaati. Zakaa Kaffalame torbaaf gosa namoota ta'uu isaati. Arfan isaanii keessatti manneen barnootaa keessa afur Zakaa achi jiru warqee irraa hojjetame fi nahaasii zakaa, kan daldalaa wantoota zakaa, kan loonii bineensota zakaa (hoolaa, re'ee) fi loon walakkaa irraa waggaa gararraa qonnaa keessatti irra kaadhimamee fi lafa irraa argate hunda keessaa gosa barbaachisaa wanta wantoota zakaa nyaatu. Zakaan gosti afraffaan kun "Ushrii" kan jedhamu yoo ta'u , battalumatti erga midhaan sassaabamee booda kan kaffalamudha. Kanneen hafan sadan isaanii kaffaltiin isaaniif kaffalama kan Nisaab hamma ga'u yoo dhuftan tokko irraa waggaa booda ta'uu isaati.

4- Islaamummaa Inni afraffaan barbaachisaa wanta ramadaana keessa ji'a keessa guyyaa guyyaatti soomana ta'uu isaati. Soomana jechuun wanta kan biraa irraa wanta ala ta'aa jechuuf ta'uu isaati. Islaamummaa keessatti Sooma jechuun yeroo Ramadaanaa ji'a Rabbiin akkuma ajajetti wantoota nyaata, dhugaatii fi foon irraa adda ta'uu isaati. Ramadaana ji'a jalqaba haaraa ta’e gara dhihaatti horizon jedhamuun beekama irra arguudhaan ta'uu isaati. Guyyaa keessaa Lakkaawwattoota keessa bakka itti shallagamutti yeroo irra kunoo deemta ni danda'a.

5- Kan Islaamaa Kan shanaffaa barbaachisaa nama jireenya isaa keessatti tokko yeroo Hajjii raawwachuudha. Innis dandeettii kan qabu nama maatii isaatiif jireenyaa waan ta'u irraa qabeenya kan biraa gara magaalaa Makkaa deeme bakka itti deebi’utti maallaqa gahaa kan qabu. Karaa nageenya eegumsa argate fi qaama isaa jireenya keessatti bara tokko yeroo fayya-buleessa hanga amma arafaa keessatti dirree irra ni beekna raawwachuudha. Hadiisa Omar eeyyee ani qaba. Akkuma jedhe bakka jirutti kan turan Sahaabaa Kan kana nama gaaffii gaafatuu deebiin isaa sirrii sana mirkaneessi. Waan gootan amala osoo hin beekin irra ba'e ta'ee jira. Tokko nama waan inni hin beekne barachuuf yaaduun jedhee gaafata. Tokko Nama dursee akkuma beeku ni agarsiisa. Wantoota barbaachisoo shanan armaan olitti tarreeffaman keessaa inni ol aanaan hiika Kalimat Ash-Shahada fi hiika isaatti amanuudha. Kan itti aanu kan ol’aanaa ta’e kadhachuu ta'uu isaati. As irraa itti aanee Soomana ta'uu isaati. Achiis Hajjii ni dhufa Kan dhumaa Zakaa kaffaltii kaffalu ta'uu isaati. Kalimat Ash-Shahada ol'aanaa ta'uun sagalee guutuun mirkanaa'eera. Waa'ee namoota biroo Arfan Ajajuu Hordoffii irra caalaan isaa kan Islaamaa hayyoota gubbaatti akkuma jenne kanuma wanta jedhan. Jalqaba Islaamaa irratti Kalimat jalqabaa Fardii ta’e Ash-Shahada ture. Namaaza halkan mi'raaj guyyaatti si'a shan, hijraa waggaa kudha lamaffaa keessatti, waggaa tokkoo fi ji'oota tokko tokko dura Fardii ta'e. Soomanni Ramadaanaa ji'a Sha'ban, Hijraa waggaa

lammaffaa keessatti Farzii ta'e. Bara sanatti soomannii fi zakaa kaffaluun ji'a Ramadaanaa keessatti fardii ta'ee. Hajjiin Farzii ta'e waggaa sagalaffaa hijiraa keessatti[17].

Namni tokko wantoota barbaachisoo Islaamaa shanan kana keessaa tokko yoo gane, kafare, dide, yoo qoose ykn salphise gantuu ta'a. Rabbiin nu haa tiksu!

Haaluma wal fakkaatuun, namni waan halaala (hayyamamee) ykn haraama (hin heeyamamne) jedhame sagalee tokkoon hin fudhanne ykn wanti haraama ykn haraama halaala jedhe gantuu dha.

Namni tokko barsiisa barbaachisaa Islaamaa keessaa tokko yoo gane ykn hin jaalanne, jechuunis barsiisa namoonni idilee biyya Muslimaa keessa jiraatan illee dhaga'anii fi beekan yoo gane ykn jibbe, gantuu ta'a [18]. Namni idilee tokko barsiisa bal'inaan hin babal'anne ykn waa'ee isaa beekuun barbaachisaa ta'e yoo hin beekne, kaafira jechuudha. Inni cubbamaa dha.

---

[17] Kunuunsa Keessatti kadhachuu soomana zakaa, . Hajjii Fi Tarree Mirage odeeffannoo, xumuruu Yoo hin taane kan gammachuu Facil Lammaffaa irraa Fi Isaan keessaa tokko Fi Torbaffaan Boqonnaawwan Fi Sadaffaa irraa Facil Jaatamaffaa Boqonnaa jira Beetaa jechuuf Rabbiin Inni eebbifame Ergamaa guddaa gara Kabajamoo Raajichi kan erge kan dhumaa Nabiyyii ta'uu isaa itti himuuf ta'uu isaati. Hijraa (Hijraa) jechuun Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam Makkaa irraa gara Madiinaa deeme jechuudha.

[18] Fakkeenyaaf , foon allaattii nyaachuu, alkoolii dhugaatii dhuguu , qumaara taphachuu, dubartii yookaan hojjettuu tokko mana ofii keessaatti, rifeensa ishee, harka ishee fi miila ishee haguuggii waan biraa hin jiru wanta ala ofii isheetii warra kaanif agarsiisuuf; tokko dhiira humna isaatiin fi gidduu kan jedhu kutaa Rabbiin gocha kana irraa qaana'uu baatus dhoowwe. Madihhaboonni afran ajajaa fi dhoowwaa Rabbii ibsan dhuma daangeffama qaama namaa ilaalchisee gabaasa adda addaa qabu, isaanis qaamni qaama namaa isaafis ta'e namoota biroo akka arganiif haraama (dhormaama) dha. Ofii isaatii warra kaanif agarsiisuuf hunda isaanii haraamaadha. Kutaalee qaamaa sana akka Madihaaba Musliimni hundi qabatu keessatti ibsametti haguuguun Farziidha. Kutaalee qaamaa sana akka Madihaaba Muslima hundaan qabateen ibsutti haguuguun sirrii dha. Warra qaama isaanii hin haguugne laaluun namoota biroofis haraama. Dubartoonni fi shamarran mataa, rifeensa, harkaa fi miila isaanii osoo hin haguugin bahuun haraama akka ta'e Kimya-yi Sadet keessatti barreeffameera. Uffata haphii, faayame, dhiphaa fi urgooftuu qabatanii bahuun haraama. Haadholiin, abbaan, abbaan warraa fi obbolaan isaanii akka bahan hayyamanii fi warri sirrii itti fakkaatee isaan deggeran cubbuu fi gidiraa isaanii qooddatu, jechuunis si'ool keessatti waliin gubatu. Yoo tooyibatan dhiifama malee hin gubatu. Rabbiin warra hojii gaarii hojjetan ni jaallata. Waggaa sadaffaa Hijiraa keessa shamarran fi dubartoonni umrii dargaggummaa gahan dhiirota Ahraama hin taaneef akka of hin saaxillee fi akka of haguugdan ajajame. (Maaloo boqonnaa 4, Kutaa 8ffaa gammachuu daangaa hin qabne ilaalaa.) Soba basaastota Ingilizii dubbatanii fi irra deddeebi'an dubartoonni akka hin hojjenne, akkasumas akaakayyuun isaanii hijaaba fakkeessaa hojiin itti baay'atee fi dhiphate osoo hin bu'iin dura of haguuggachuuf amanuu hin qabnu fi ajaja jedhamu, boodarra hayyoota saayinsii Islaamaa fiqh jedhamaniin kan qophaa'edha. Namni musliima yoo jedhe wanti inni hojjatu tokko Islaamummaa wajjin kan walsimu ta'uu fi dhiisuu isaa beekuu qaba. Yoo hin beekne hayyuu Ahl sunnaa gaafachuun ykn kitaabota hayyoota gosa kana keessatti barreessan dubbisuudhaan barachuu qaba. Yoo gochi sun Islaamummaa cabse, gochi sun cubbuu ykn bid'aa isa fide irraa bilisa hin ta'u. Hiika dhugaatiin guyyaa guyyaan Tooyibaa raawwachuu qaba.Yeroo Tooyibaa raawwatamu cubbuun ykn bid'aan (gocha sanaan kan ka'e) dhiifamni isaa hin oolu. Tooyibaan yoo hin hojjanne addunyaa fi jahannam keessatti kaffalta. Gosoonni adabbii isarra ga'an kitaaba keenya keessatti bakka adda addaatti barreeffamaniiru. (Maaloo gammachuu dhuma hin qabne kutaa ja'affaafi kurnaffaa ilaalaa.) Kutaaleen qaamaa yeroo Namaazaa fi bakka biraatti dhiirri fi dubartiin haguuggachuu qaban kutaa dhuunfaa jedhamu. Namni kaafiraa yoo Islaamummaan maqaa auraatiin kutaalee murtaa'an hin ajajne ta'e. Kutaaleen qaamaa tokko tokko akka Ijmaa jedhutti ol'aantummaa qabu. (tokkummaa, waldanda'uu) madihaabii afranuu, (kutaaleen aurat kunniin immoo saala wajjiin garaagarummaa qabu). Namni tokko barbaachisummaa kutaalee qaamaa kana haguuggachuu yoo dhabe ykn kutaalee

Bu'uuraalee Imaanii

Namni kabajamaan kun ammas 'Yarsu-Allah! Amma Imaan maal akka ta'e natti himi. Islaamummaan maal jechuu akka ta'ee fi deebii kenne yeroo gaafatu Hadiisa Jibriil Gooftaan keenya Rasool, nageenyi fi rahmanni isaa irratti haa jiraatu, maalummaa fi dhugaa Imaan akka nuuf ibsu gaafate. Jecha jechaatti 'Imaan' jechuun nama tokko guutuu fi dhugaa ta'uu isaa beekuu fi itti amanuu jechuudha. Islaamummaa keessatti 'Imaan' jechuun Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam jedhanii amanuu jechuudha. Taala Alaihi Wasallam Nabiyyii Rabbii Nabiyyii fi Ergamaa Isaa godhee filateedha. Kana qalbii keessatti amanuu fi waan inni dabarse gabaabinaan amanuu fi waan Rabbiin biraa dabarse bal'inaan amanuu fi hamma danda'ametti Kalimat Ash-Shahada jechuudha. Cimaa Ala Imaan jechuuf Abidda akkuma gubatutti Bofa summiidhaan akka ajjeesan Fi Rabbiin Fi amala isaa Guutuu walumaa galatti Sirrii Haa goonu lakkaa'uu Dirqama sana mirkanaa'aa dha Aarii (gadab) fi Dhukkubbiin (jalal) (jamal) isa irraa Of eeggadhu. Amantii kana akka barreeffama marbilii irratti barreeffameetti qalbii irratti barreessuu qabna. Imaan fi Islaamummaan tokko. Lamaan keessaa tokko hiikkaa Kalimat Ash-Shahadaatti amanuudha. Walumaagalatti fi bal'inaan garaagarummaa qabaatanis, hiika jechootaa adda addaa qabaatanis, Islaamummaa keessatti garaagarummaan isaan gidduu hin jiru. Imaan waan tokko moo walnyaatinsa kutaalee? Yoo kompaawundii ta'e kutaa meeqa irraa hojjetame? Dirqamni ykn ibaadaan[19] Imaan keessatti hammatamaniiru moo hin dabalamne? "Imaana qaba" osoo jechaa

qaama dhuunfaa kanneen biroo saaxilaman ilaaluu dhiisuu yoo dhabe, jechuun dhorkaa kana cabsuu isaatiin adabbii sodaa tokkollee yoo itti hin dhaga'amne gantuu ta'a. Qaama dhiiraa keessatti kutaan jilbaa fi jilba gidduu jiru mana barumsaa Hanbali keessatti aurat miti. Namni tokko "Ani Musliima" yoo jedhe, imaana Islaamaa fi gocha fardaa (dirqama) fi haraama waliigaltee (ijmaa) manneen barnootaa afrantiin barachuu qaba waan ta'eef kanaaf xiyyeeffannoo malu kennuu qaba. Wallaalummaan sababa sirrii miti. Fedhiidhaan kaafira wajjiin tokko. Dubartii harkaa fi fuula ishee malee qaamni ishee guutuun akka manneen barnootaa afranuutti aura dha. Akkasuma dubartiin tokko waa'ee qaama dhuunfaa ishee saaxiluu yommuu sirbitu ykn faarfannaa da'umsaa bakka dhiironni jiranitti faarfattu. Namni tokko kutaa qaama isaa kan Ijmaa' waliin hin jirre jechuun Awraa hin taane Madihaaba sadan keessaa tokko keessatti yoo saaxilee (akka Madihaaba ofii isaatti Awraa ta'us ni qabaata). Irra daddarbaan kun gantuu akka ta'u isa gochuu baatus, cubbuu guddaa raawwateera. Fakkeenyi kanaa namni tokko miila isaa jilbaa fi jilba isaa gidduutti yeroo saaxiludha (kun madihaaba Hanbali keessatti awraa miti, madihaaba sadan hafan keessatti awraa ta'us). Akkuma baratteen tooyibaa raawwachuu fi qaama saalaa kee haguuggachuu qabda (kun qaama saalaa kee ta'uu hin beektu ta'a). Sobuu, odeessuu, arrabsuu, hatuu, gowwoomsuu, gantummaa, miira namaa miidhuu, manca'uu, hayyama malee qabeenya namaa fayyadamuu, hojjetaa ykn hojjetaa kaffaltii dhabuu, jeequmsa uumuu, jechuunis seeraa fi ajaja mootummaa cabsuu fi gibira kaffaluu dhiisuunis cubbuu dha. Kaafiroota irrattis ta'e biyyoota Musliimaa sana keessatti wal qixa haraama.

[19] Hojiiwwan Waaqeffannaa.

"Insha-Allah" itti dabaluun sirrii moo hin ta'u? Imaan keessa xiqqaa ta’uun ykn guddinni ni jiraa? Imaanni uumamadhaa? Dandeettii amanuu qaba moo amantoonni dirqisiifamanii amanuu? Yoo humni ykn dirqiin amanuu jiraate, namni hundi maaliif akka amanu ajajamee? Kanneen hunda tokko tokkoon ibsuun yeroo baay’ee fudhataa.

Kanaaf asitti addatti deebii isaaniif hin kennu. Garuu akka mana barumsaa Ash'arii fi Mu'tazilaatti Rabbiin (S.A.W.) waan hin danda'amne akka hojjennu nu ajajuun hin hayyamamu ta'uun isaa hubatamuu qaba. Akka Mu'tazilam waan Rabbiin Ta'alaan hojjachuu danda'u garuu humna namaa keessa hin jirre ajajuun hin hayyamamu. Akka Ash'ariin jedhutti Jaiz dha. Namoota qilleensa keessa akka balali'an hin ajajne. Imaanis ta’e Ibadat Rabbiin (S.A.W.) uumamtoota Isaa waan isaan gochuu hin dandeenye akka hojjetan hin ajajne. Sababa kanaaf namni maraate ykn gafil (dagattee fi dagata) ykn Musliima ta’ee rafe ykn du’e mirkaneessaa keessa yoo hin jiraannellee Musliimadha. Hadiisa kana keessatti hiikkaa jecha Imaan jedhu yaaduun nu hin barbaachisu sababni isaas namni waliigalaa tokko illee hiikkaa jechichaa hin beekne Imaana dhugaa lafa Arabaa keessatti ilaalcha keessa galchuun hin turre. Dhugumatti suhaabonni Rasuula Allahu ta'ala anhum Ajama'i ni beeku, garuu Jibriil Allaahi wasallam hiikkaa Imaana Suhaabaa Rasuulaa Islaamaa keessatti barsiisuu barbaade Imaan jechuun maal jechuu akka ta'e gaafata.

1- Rasulullah Sallallahu Allaahi Wasallam akkasuma Imaanni dhugaa jaha irratti amanamuu qaba jedhan:

Imaan karaa Kashif (mul’ata) ykn Wijdaan (qalbiin) dhugaa adda ta’e jaha irratti amantii dhugaa qabaachuu ykn karaa ragaa ykn imaanaa hubannoo qabaachuudha. Ibsa addaa fi mirkanaa’e hordofuun kana afaaniin mirkaneessuu. Dhugaawwan jahan kana keessaa inni duraa Rabbii Wajib Al-Wujud dha. Innis Mabud (gabbaramaa) dhugaa fi uumaa uumama hundaati.

Isa Qofa hunda isaanii wanta tokkoon tokkoon wanta atoomota, wanta wantoota, molakiyuulota, kompaawundoota, orgaanikii kan jedhu wanta wantoota, seelii, jireenya, du'a. Tokkoon tokkoon taatee, tokkoon tokkoon deebii, hunda isaanii gosaa aangoo gochaalee, seerota akkuma uumutti mirkanaa’aa dha amanuuf dirqama. Hafuurota, ergamootafi jireenya yookaan jireenya warra hin qabne uumama hunda homaa irraa wanta ala ta'uu hunda isaanii jiraachuudhaaf isaan taasisa. Kana keessatti addunyaa kan itti aanu addunyaa ala meeshaa yeroo fi walfakkeenya yoo hin taane maddisiisa ta'uu isaati.

Hawaa keessatti addunyaa keessa kanneen jiran uumama hunda akkuma Inni uume tokko keessatti yeroo gabaabduu isaan bakka isaan hin jirretti yeroo haaluma walfakkaatuun kutaa isaa uuma

firdiin immoo guyyaa dhuufuudhaan yeroo tokko keessatti yeroo gabaabduu hunda isaanii ni balleessa. Isa kan uumamtootaa hunda uumaa, abbaa, mudaa kan hin qabne sarartuu ta'uu isaati. Abboomamuuf yookaan guddaa namni tokkollee hin jiru akka hin jirre amanuuf fi fudhatama argachuu dirqama. Kam haa ta'u olaantummaa, kan mudaa hin qabne ta'uu amala hunda Kan isaa qofa ta'uu isaati. Isa biraatiin keessa waan biraa hin jiru mudaa kan hin qabne. Waan barbaade hojjechuuf danda'a wanti inni hojjatu isas ta'e namoota biroo fayyaduudhaaf kan yaadame miti. Badhaasaaf waan tokko hin hojjatu. Garuu waan inni hojjetu hunda keessatti sababoonni (ogummaa), faayidaan, eebbaa fi ayyaanni dhokataan ni jiru.
Rabbiin waan tokko tola uumamtoota Isaatiif hojjachuu, ykn gariin isaanii badhaasuu ykn gariin isaanii dararuu irraa hin barbaachisu.

Cubbamoota hunda jannata yoo fide olaantummaa fi gaarummaa Isaa irraa kan ka'edha. Warra isaaf ajajaman fi waaqeffatan hunda immoo si'ool keessa yoo galche haqa isaa ta'a. Garuu Muslimoota isa gabbaran samiitti seenee badhaasa isaaniif kennee kaafiroota jahannam keessatti bara baraan akka dararu murteessee jira. Dubbii isaa irratti duubatti hin deebi'u. Lubbu qabeeyyiin hundinuu yoo itti amananii fi gabbaran, lubbu qabeeyyiin hundinuu yoo kafaranii fi baay'atan ykn ajajaman isa hin miidhu. Namni waan tokko hojjechuu yoo barbaade ni uumu. Ilma namaa hundumaa fi dalagaa wantootaa hunda kan uume Isa qofa. Yoo fedhe uume malee wanti socho'uu hin danda'u. Namni kamiyyuu yoo hin barbaanne kaafira ykn finxaaleyyii ta'uu hin danda'u. Gantummaa fi cubbuu uuma malee hin jaallatu. Namni kamiyyuu hojii isaa keessa seenuu hin danda'u. Eenyuyyuu maaliif akkas ykn sana hojjete jedhee gaafachuuf ykn akkamitti hojjechuu akka qabu yaada dhiyeessuuf humna ykn mirga hin qabu. Namni cubbuu guddaa hojjatee osoo tooyibaa hin godhin du'e shirkii ykn gantummaa irraa kan hafe ni araarama. Bishaan cubbuu cimaan dararama. Kaafiroota fi finciltoota gonkumaa akka hin qusannee fi bara baraan akka isaan dararu ibseera. Muslimoota isa gabbaranii (I'tiqad) amantii Ahl al-Sunnaa wajjiin wal hin simnee fi tooyibaa malee jahannam keessatti du'an ni darara. Garuu Muslimoonni **bid'aa** raawwatan bara baraan jahannam keessa hin turani.

Addunyaa irratti Rabbiin ijaan (jaaziin) mul'achuu danda'a malee namni isa arge hin jiru. **Guyyaa Qiyaamaa** warri kaafiroonni fi cubbamoonni dallansuu fi dallansuu keessatti isa argan, Muslimoonni gaariin immoo gaarummaa fi rahmata isaatiin isa argatu. Ergamoonni fi dubartoonnis isa ni argatu. Warri hin amanne kana irraa dhoowwamaniiru. Gabaasni gaariin jinni kana irraa mulqamuu ibsu jira.Akka irra caalaan muslimoota ulamaa'ota jedhanitti, Rabbiin

Ta’aalaa ganamaa fi galgala hunda bareedina namoota jaallatu arguun kabajama. Muslimoonni sadarkaa gadi aanaa qaban akkuma ayyaanota addunyaa kanaatti Jum’aa hunda, dubartoonnis waggaatti yeroo muraasa ni kabajamu[20]. Rabbiin akka mul’atu amanuu qaba. Haa ta’u malee, kun akkamitti akka ta’u tilmaamuuf yaaluu hin qabnu, hojiiwwan sunis sammuudhaan hubachuun hin danda’amu. Isaan akka dhimma biyya lafaa miti. [Paaraameetota fiizikaalaa ykn keemikaalaan safaramuu hin danda’an.] Yaad-rimeen akka kallattii faallaa ta’uu ykn gara waan tokkootti ta’uu Rabbiin wajjin wal hin qabatu. Innis meeshaa miti. Qaamas ta’e elementii, alayidii ykn kompaawundii miti. Hin lakkaa’amu, hin madaalamus hin shallagamu. Jijjiiramni isa keessa hin jiraatu. Bakka irraa bahee jira. Yeroo wajjin hin jiru. Kan darbes ta’ee gara fuulduraa, fuulduras ta’ee duubaan, jalaas ta’e gubbaan, mirgas bitaas hin jiru. Kanaaf yaadni namaa isa hubachuu hin danda’u. Kana gochuuf sammuu ykn beekumsi namaa gahaa miti. Kanaaf namni akkamitti akka fakkaatu hubachuu hin danda'u.

Jechoonni Rabbiin biratti fudhatama hin qabne kan akka harka, miila, kallattii, iddoo fi kkf Ayyaana fi Hadiisa keessa jiru malee haala nuti hubannuu fi itti fayyadamnu har’a itti hin fayyadamne. Duudhaa fi hadiisni akkasii Mutashabihat jedhamu. Isaan amanuu qabna malee maal akka ta’anii fi akkamitti akka ta’an hubachuuf yaaluu hin qabnu. Yookiin gabaabinaan ykn bal’inaan ibsamuu danda’u, jechuunis hiika Rabbiif mijatu kennuu danda’u. Fakkeenyaaf, jechi harka jedhu humna jedhamee hiikuun ni danda’ama. Muhaammad, rabbi isa haa eebbisu, nagaa isaaf haa kennu, yeroo Mirj arge[21]. Namni addunyaa irratti Rabbiin argeera jedhu zindiq. Mul’anni Awliyaa keessatti ta’e addunyaa fi addunyaa dhufu keessatti arguu irraa adda. Jecha biraatiin, ruaa (arguu) osoo hin taane warra shuhuda mudatan innis fakkeenya ija qalbii isaaniitiin argan. Hayyoonni tokko tokko akka argine jedhan. Garuu shuhuda yeroo sekrii keessa jiran isaan mudate

[20] Hadhrat Shaikh Abd al-Haq ad-Dahlawi (kan bara 1052 (ALA) Delhiitti du’e) hadith Sharif akkana jedha: Guyyaa qiyaamaa akkuma ji’a guutuu ji’a kudha afraffaatti argitu Rabb kee ni argita.

Akkuma Rabbiin adunyaa keessatti hin hubatamne, Aakhirattis akkasuma hin hubatamne. Hayyoonni gurguddoon kan akka Abu al-Hasan al-Ash'ari fi al-Imam as-Suyuti fi al-Imam al-Bayhaqi akka jedhanitti malaaykonni jannata keessatti Rabbiin argu. Al-Imaam Al-Azmaam Abuu Haniifaa fi hayyoonni tokko tokko akka jedhanitti, Jinni Tawaaba hin arganne, Jannata hin seenne, Jahannam keessaa kan bahu Jinni amanamaa qofa. Dubartoonni Rabbiin waggaatti yeroo muraasa akka ayyaana addunyaa tanaatti ilaalu. Amantoonni mudaa hin qabne ganamaafi halkan hunda isa argatu. Amantoonni kaanis guyyaa Jimaataa ni argatu. Nama gad of deebisu kanaaf ofii kootiif wangeelli kun dubartoota amanamoo fi ergamootaa fi jinnii of keessatti qabata. Dubartoonni mudaa hin qabnee fi qabbanaa’oo akka Faaximaa az-Zahraa, Khadijat al-Kubra, Ishaat as-Siddiqah fi haadhotii manaa qulqulluu biroo [kan Nabiyyii] fi Hadhrat Maryam fi Hadhrat Asiya kunuunsa addaa taasifamuu qabu turan. Al-Imaam As-Suyutiinis kana jechuu ture.

[21] Maaloo, Halkan Qulqullootaaf Eebba Sadaffaa Boqonnaa Jaatamaffaa ilaalaa.

burjaaja'aniiru , innis yeroo isaan ruyat waliin of wallaalanii turan.Yookiin jechoonni isaanii kun ibsamuu qabu.

Gaaffii:

Addunyaa (ja'izi) keessatti akka armaan olitti ibsametti Rabbiin ijaan arguun ni danda'ama. Kanaafuu namni waa ta'e jedhu maaliif zindiq?

Namni kana jedhu yoo kahadii ta'e jechuun ni danda'amaa?

Deebii:

Jecha jechaatti Jaiz jechuun akka hin taane ykn hin taane jechuudha. Garuu akka Al-Ash'arii Abul-Hasan Ali Ibnu Ismaa'eel Madhab, kan bara 330 (941 ALA) Bagdaad keessatti du'e jedhutti, Ruyat ta'uu danda'uun Rabbiin Ta'alaan dandeettii nama keessatti uumuu qaba jechuudha.

Miira addunyaa kana keessatti arguu adda ta'e, isa waliin itti dhiyeenyaan ilaaluu irraa adda ta'ee fi karaa seera foonii inni uume addunyaa kana irratti arguu irraa adda ta'e. Fakkeenyaaf, ni danda'a, kanaaf hoomaa awwaannisaa agarsiisuu danda'a. Andaaluusiyaan nama jaamaa Chaayinaa keessa jiruuf, wanti ji'a irra jiru ykn nama lafarra jiruuf humni akkasii urjii irratti Rabbiif adda. Humni akkanaa Rabbiin qofaaf adda. Kana malees, "Addunyaa tana irratti isa arge" jechuun Ayaat al-Kariimaa fi waliigaltee ulamaa'ota waliin wal hin simne. Kanaaf namni haasawa akkanaa godhu mulhid ykn zindiq.

Sadaffaa, gaaleen Waaqayyo biyya lafaa kana irratti mul'achuu danda'a jedhu seera fooniitiin lafa irratti mul'achuu danda'a jechuu miti. Garuu namni Rabbiin arge jedhe waan biraa (jaiz) arge jechuun hin danda'amu. Namni dubbii kufrii fidu dubbatu Mulhid ykn Zindiq jedhama[22]. [Deebii kana booda Hadhrat Maulana Khalid "of eeggadhaa!" jedhe. Akkasitti, xiyyeeffannaa isaa gara sirrii ta'uu deebii lammaffaatti qajeelcha.] Guyyaanis halkanis Rabbii wajjin walitti dhufeenya qabaachuu hin danda'u. Karaa kamiinuu jijjiiramni isa keessa hin jiru, akkas ture, gara fuulduraattis akkas ta'a jechuun hin danda'amu. Homaa keessa hin seenu. Gareen Shi'aa tokko Nusayriyaa ofiin jedhanii Allahu ta'ala Hadrat Aliin seene jedhanii amanan. Amantiin dogoggoraa kun kaafira (kaafira) isaan taasisa. Waan tokko waliin hin walitti makamu. Faallaa, faallaa, faallaa, hiriyaa, gargaaraa ykn qajeelchaa hin qabu. Abbaa, haadha, ilma, intala, haadha manaa hin qabu.

[22] Mulhid ykn zindiq Muslima ta'uu isaa hima. Mulhid jecha isaa keessatti garaa qulqulluudha; Muslima ta'uu isaa amanee karaa sirrii irra jira. Garuu Zindiq diina Islaamaati. Islaamummaa miidhuu fi Muslimoota burjaajessuuf jecha Muslima itti fakkaata.

Yeroo hunda nama hunda waliin jira, waan hunda marsee tuffata. Ujummoo dhiigaa guddaa morma keessa jiru caalaa nama hundaatti dhihoo dha. Garuu, wanti naannoo keenya jiru, argamuun isaa ykn hiriyyaan isaa ykn walitti dhiyeenya isaa, jechoota kana irraa waan hubannu miti.

Dhiyeenya isaa beekumsa saayintistoota, hayyoota Kashif ykn Shuhud Awliyaatiin mirkanaa'uu hin danda'u. Sammuun namaa hiika keessoo isaa hubachuu hin danda'u. Rabbiin eenyummaa fi amala isaatiin adda. Isaan keessaa tokkollee jijjiiramni ykn garaagarummaan hin mul'atu. Maqaan Rabbii Ta'aalaa tawqifiidha, jechuunis itti fayyadamni isaanii ni hayyamama. Maqaan Islaamaa keessatti bu'ee jechoota biroo fayyadamuun hin hayyamamu[23]. Maqaan Rabbii Ta'aalaa daangaa hin qabu.

Maqaa kuma tokkoo fi tokko akka qabu ni beekama, maqaa isaa kumaa fi tokko ilma namaatti mul'ise. Amantii Muhammad 'alaihi-salam' keessatti sagaltamii sagal "al-asma al-husna" jedhamu. Amaloonni Rabbii saddeet akka mana barumsaa yaada Maturidiyaatti Sifat-Itubutiya jedhaman, akka mana barumsaa Ashariaatti torba. Amaloonni isaa kun akka qaama isaa kan hin duune fi kan bara baraati, jechuunis bara baraan jiraatu. Isaan qulqulluudha. Isaan amala uumamtootaa miti. Uumamtoota addunyaa kanarra jiran waliin wal bira qabuun sababa ykn tilmaamaan hubachuun hin danda'amu. Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa tokkoon tokkoon amala isaa fakkeenya namootaaf kenneera. Fakkeenyota kana yommuu ilaallu waa'ee amaloota Rabbii xiqqoo hubachuu dandeenya. Namni Rabbiin hubachuu waan hin dandeenyeef Rabbiin hubachuuf yaaluun ykn yaaduun hin hayyamamu. Amaloonni Rabbii saddeettan tokko hin ta'an, of irraas adda miti. Kana jechuun amaloonni isaa qaama isaa miti; Isaanis Isa malee kan biraa miti. Amaloonni saddeet kun Hayat (Jireenya), Ilm (Waan hunda beeku), Fakkaachuu (Dhagahuu), Basar (Arguu), Qudraa (Waan hundumaa danda'uu), Kalam (Haasaa, Dubbii), Irada (Fedhii) fi Takween (Uumaa) dha. Mana barumsaa Ash'arii keessatti taqwiin fi qudraan amala wal fakkaatu qabu. Mashiyaafi Iraadaan wal fakkaata. Amaloota Rabbii saddeet keessaa tokkoon tokkoon isaanii adda fi wal fakkaataadha. Jijjiiramni tokkollee isaan keessaa tokkollee hin mudatu. Garuu tokkoon tokkoon isaanii qulqullina walgitu uumamtoota keessatti garaagarummaa qabu. Amalli

[23] Fkn Rabbiin Ta'aalaa Aliim (Waan hunda beeku) jedhamuu danda'a. Garuu 'faqii' jechuun 'alim' (hayyuu, nama saayinsii Islaamaa irratti leenji'e) fayyadamuu hin dandeenyu, sababni isaas Islaamummaan 'faqii' Rabbiin Ta'aalaaf hin fayyadamu. Akkasuma Rabbiin dhiisanii 'Waaqa' jechuun hin hayyamamu, sababni isaas 'Waaqa' jechuun 'waaqayyolii' jechuudha. Fakkeenyaaf "Bull Waaqa Hinduus ti". "Rabbiin tokko; Isa malee waaqni biraa hin jiru. Jechoonni akka Dieu (Faransaayi) fi Goth (Jarmanii) waaqa ykn waaqa tolfamaadhaaf fayyadamuu ni danda'u malee Rabbiif hin oolu."

isaa uumamtoota wajjin walqabatee garaagarummaa kan qabu yoo ta’u, isaan tuquun adda ba’iinsa isaa irratti dhiibbaa hin qabu. Haaluma wal fakkaatuun Rabbiin uumamtoota gosa hedduu uume, hunda isaanii badiisa irraa ni eega, garuu tokkicha. Jijjiiramni isa keessa hin jiru Uumamni hundi daqiiqaa hunda karaa hundaan isa barbaada. Tasuma nama tokkollee hin barbaadu.

2- Wantoota barbaachisoo Imaanaa jahan keessaa inni lammaffaan "Isaa fi ergamootatti amanuudha." Ergamoonni meeshaa yoo ta’an garuu eeterii (latif), marsaa gaazii maatirii caalaa eeterii dha. Isaanis Nurani (ifaa, hafuuraa) dha. Lubbuun jiru. Sababa (dabala) qabu. Ergamoota keessa hammeenyi dhala namaatiif adda ta’e hin jiru. Bifa kamiyyuu qabaachuu danda’u. Gaasonni boca kamiyyuu qabaachuu kan danda’an yeroo gara dhangala’aa fi jabaa, jabaa fi ergamoonni boca bareedaa uumuu danda’u. Ergamoonni lubbuu qaama namoota gurguddoo irraa adda ba’an miti. Kiristiyaanonni ergamoota akka hafuurota akkasiitti yaadu. Humnaa fi humna irraa adda ta’ee, sammuu kan hin qabne miti. Falaasoonni durii tokko tokko akkas jedhan. Hundi isaanii Maliik jedhamu. 'Maliik' (ergamaa) jechuun ergamaa ykn humna jechuudha. Ergamoonni uumamtoota lubbuu qaban kaan hunda dura uumamaniiru.

Kanaaf raajotatti amanuu keenya dura kitaabota samiitti amanuu keenya dura akka itti amannu ajajamnee jirra. Akkasumas Quraana al-Karim keessatti maqaan qajeeltoowwan amantii kanaa tartiiba kanaan kennameera. Ergamootatti amanuun akka armaan gadiitti ta'uu qaba:- Malaaykonni uumama Waaqayyooti.Isaan akka warri kaafiroota yaadanitti hiriyyaa Isaa miti. Ijoolleen durbaa isaas miti. Rabbiin malaaykota ni jaalata. Abboommii eegu malee gonkumaa cubbuu hin godhan, abboommiis hin cabsan. Obboleessas dubartiis. Hin fuudhan. Ijoollee hin qaban. Jireenya qabu, jechuunis lubbuun jiru. Haa ta’u malee, akka gabaasa Hadiisa Abdullaah Ibnu Masud Radiyallahu Anhutti malaaykonni tokko tokko ijoollee kan qaban yoo ta’u, isaan keessaa sheyxaana fi Jinniin, ibsi isaas kitaabota keessatti barreeffamee jira. Yeroo Allahu Ta'alaan nama, malaaykota, Rabbi sana akka uumu beeksise! Uumama addunyaa balleessee dhiiga dhangalaasu uumuuf jirtaa? Gaaffiiwwan akkasii, ergamoota irraa Daliilaa jedhaman, qulqulluu ta’uu isaanii hin jijjiiran. Ergamoonni uumama hunda caalaa baay’eedha. Lakkoofsa isaanii Rabbiin malee namni beeku hin jiru. Bakki duwwaa samii keessa ergamoonni itti hin waaqeffamne hin jiru. Bakka samii hundatti malaaykonni ruku (yeroo salaataa sujuuda) ykn sajdah (sujuuda) keessatti qabamu. Samii keessatti, lafa keessatti, marga keessatti, urjiilee keessatti, uumama lubbuu qabuu fi lubbuu hin qabne keessatti, copha rooba hunda keessatti, baala biqiltuu, atoomii, molakiyuulii, walnyaatinsa, sochii, waan hundumaa keessatti, ergamoonni dirqamaan

hidhamaniiru . Ajaja Waaqayyoo bakka hundumaatti raawwatu. Isaan Waaqayyoo fi uumamtoota gidduutti gidduu galeessa dha. Isaan keessaa gariin immoo ergamoota gurguddoo ergamoota birooti. Isaan keessaa gariin namoota keessaa ergaa raajotaaf fidaniiru. Ergamoonni tokko tokko yaada gaarii "ilham" (hafuura) jedhamu garaa namaatti fidu. Tokko tokko waa'ee ilma namaa fi uumamtoota hunda waan hin beekneef bareedinni Rabbii yommuu itti dhagahamu of wallaalan. Ergamoonni kun tokkoon tokkoon isaanii bakka murtaa'e keessa waan turaniif bakka isaanii gadhiisuu hin danda'an.

Ergamoonni tokko tokko baallee lama kan qaban yoo ta'u gariin immoo baallee afur fi isaa ol qabu[24]. Ergamoonni samii samii keessa jiraatu. Inni guddaan Redwan dha. Ergamoonni Si'ool (Zabannis) Caalbaasii isaanii Si'ool keessatti raawwatu. Akkuma galaanni qurxummii irratti miidhaa hin geessisne ibiddi si'ool isaan hin miidhu. Zabanoonni dursaa kudha sagal jiru. Angafni isaanii Maalik jedhama. Nama hundaaf ergamoonni hojii gaarii fi badaa galmeessanii afur jiru. Lama halkan dhufu lama ammoo guyyaa dhufu. Kiraman Katibin ykn Ergamoota Hafazaa jedhamu. Ergamoonni Hafaazaa barreessitoota Kirmaan irraa adda akka ta'an gabaasni hayyootaa kan biraan ni jira. Ergamaan mirgaa isa bitaa irra guddaa waan ta'eef hojii gaarii galmeessa. Kan gama bitaa jiru hojii badaa isaa ni barreessa.Malaykonni kaafiroota fi muslimoota finciltoota qabrii isaanii keessatti hiraarsan jiru, malaykonnis qabrii isaanii keessatti gaaffii gaafatan jiru. Ergamoonni gaafatan Munker fi Nakir jedhamu. Malaaykonni muslimootaaf kadhatanis Mubashshir fi Bashir jedhamu. Ergamoonni wal caalu. Humna guddaa kan qaban ergamoota angafa afran dha. Tokkoffaan Jibriil 'Alayhis-Salaam' jedhama. Hojiin isaa Waa'a Nabiyyoota bira fiduu, abboommii fi dhoowwaa isaan beeksisuudha. Inni lammaffaan Israfil 'Alaihi-s-Salam' kan xurumbaa isa dhumaa 'Sur' jedhamu afuufudha. Yeroo lama sagalee dhageessisa. Sagalee jalqabaa irratti Rabbiin malee lubbu qabeeyyiin hundi ni du'u[25]. Sagalee lammaffaatiin hundinuu ni jiraata. Mikaa'eel inni sadaffaan 'Alaihi-Salaam' dha. Gatii salphaa, gatii, hanqina, baay'ina [sirna

[24] Akkuma baalleewwan gosa simbirroo fi xiyyaaraa tokkoon tokkoon isaanii caasaa mataa isaanii kan qabaniifi baalleewwan biroo irraa adda ta'an, baalleewwan ergamaa caasaa mataa isaanii qabu. Maqaa waan hin argine ykn hin beekne yeroo dhageenyu waan beeknu ta'ee fudhanna, kunis uumamaan dogoggora. Ergamoonni baallee akka qaban ni amanna, garuu akkamitti akka ta'e hin beeknu. Fakkiiwwan ergamootaa dubartoota baallee qaban barreeffamoota waldaa ykn fiilmii keessatti argaman hundi akka sobaatti ilaalamu. Muslimoonni fakkii akkasii hin hojjetan. Suuraalee dhugaa hin taane kanneen Muslima hin taane dibaman kana akka dhugaatti fudhannee diina keenya amanuu hin qabnu.

[25] Mee kitaaba xiqqaa Du'aa ka'uu fi Addunyaa dhufu ilaalaa. Turkii magaalaa Istaanbul keessatti mana kitaabaa Hakikati irraa argachuu dandeessu.

dinagdee, fi mijataa] fiduu fi meeshaa hunda sochoosuun dirqama isaati. Inni afraffaan Azrael ``alaihi-salam'' kan lubbuu namaa [Jan, afaan Arabaa Faarsiitiin 'Ruh'' fudhatudha.

Arfan kana booda ergamoonni gita ol'aanoo afur jiru. Guyyaa Qiyaamaa ergamoonni Hamalat Al-Arsh afur; Ergamoonni Mukharabun jedhaman fuula Waaqayyootti, ergamoonni Karubiun jedhaman geggeessitoota ergamoota dhiphisaa, ergamoonni araaraa Ruhniun jedhamaniidha.Ergamoonni ol'aanoon kun hundinuu Raajota malee ilma namaa hunda caalaa ol'aanaadha. Muslimoota biratti Sulaa fi Awliyaan malaaykaa waliigalaa ykn xiqqaa caala. Akkasumas ergamoonni waliigalaa Muslimoota waliigalaa i.e. finciltootaa fi cubbamoota caalaa ni caalu. Garuu warri hin amanne uumamtoota hunda keessaa xiqqaadha. Sagalee Sura isa jalqabaa irratti Hamalat al-Arsh fi ergamoota gurguddoo afran malee ergamoonni hundi ni balleessu.

Sana booda Hamalat al-Arsh fi sana booda ergamoonni gurguddoon afran ni badu. Sagalee lammaffaa irratti ergamoonni hundinuu jireenyatti deebi'u. Hamalat al-Arsh fi Ergamoota Gurguddoo afran sagalee Sur lammaffaa dura ka'u. Kunis, ergamoonni kun akkuma jalqaba uumaman lubbu qabeeyyii hundumaa booda ni badu.

3- Wantoota barbaachisoo Imaan jahan keessaa inni sadaffaan Kitaaba Rabbiin buusetti amanuudha. Kitaabota kana ergamaan akka dubbisu gochuudhaan raajota tokko tokkoof erge. Tokko tokkoof kitaabota gabatee irratti barreeffaman erge. Isaan keessaa tokko tokkoof immoo osoo ergamaan isaan gidduu hin jiraatin akka isaan dhageessisan gochuudhaan. Kitaabonni kun hundi jecha Rabbii (Kalam - Rabbii) ti. Isaan durii kan hin duune fi kan bara baraa dha. Uumama miti. Dubbii ergamootaa miti, dubbii raajotaa miti. Dubbiin Rabbii afaan nuti barreessinu, eeggannuu fi dubbannu irraa adda. Innis kan barreeffame, kan dubbatame ykn kan sammuudha.Qubee fi sagalee hin qabu. Namni Rabbii fi amaloonni Isaa maal akka ta'an hubachuu hin danda'u. Garuu namoonni jecha sana dubbisuu, yaadachuu fi barreessuu danda'u. Yeroo inni nu waliin jiru Hadees uumama ta'a. Kana jechuun Dubbiin Waaqayyoo gama lama qaba. Hadiisa[26] fi uumama yeroo namoota waliin ta'udha. Akka dubbii Waaqayyootti yommuu ilaalamu, bara baraa (Qadim) dha. Kitaabni Rabbiin buuse hundi dhugaa fi sahiidha. Isaan keessa sobni fi dogongorri hin jiru. Garboota isaa tokko tokko akka adabuu fi dararu yoo ibsu iyyuu, gabaasni hayyootaa Jaiz

[26] Hadiisa jechuun wanta osoo Rabbiin hin uumin hin jirree fi yeroo Rabbiin balleessuu barbaadu jiraachuu dhaabu jechuudha.

(danda'ama, hayyamama) ta'uu isaa ibsu dhiifamni haal-duree haalawwanii ta'uu isaa haala bal'aa keessatti ilaalamuu qaba.

Beekumsa keenyaa ol ykn fedhii fi filannoo ofii isaatii, ykn gabaasa jedhamu kanaan ala, gidiraa garbicha isaa irraa maddeef dhiifama akka godhu abdii isaa ibsuuf kan yaadame ta'uu danda'a. Ibsi adabbii fi adabbii doorsisu waa'ee dhugaa tokko beeksisuuf kan hin yaadamne yoo ta'e maaliif soba ta'uu qaba? Rabbiin kennaa waadaan seenameef kennuu dhiisuun osoo hin hayyamamiin adabbii isaaf araaramuun isaaf hayyamama. Ibsi kun amansiisaa qofa osoo hin taane, mirkaneessuuf dadhabsiisaa ta'uun isaa, kanaan dura Ayat-Karimas keessatti ibsamee jira. Keessaan Ayyaana-Karimaa fi Hadiisa-Shariifa hiikkaa jecha isaanii irratti balaan ykn rakkoon yoo jiraate malee ibsuun barbaachisaadha. Hiika biraa hiika jechaa isaanii wajjin wal fakkaatu kennuunis hin hayyamamu[27]. Ayat-i-Karimas Mutashabihat jedhaman hiika hin hubatamne, iccitii qabu. Rabbiin qofatu beeka al-ilm al-Aladuni immoo hanga heyyamametti hiikkaa isaanii kan hubatan baay'ee muraasaan isaaniif kennama. Namni biraa isaan gargaaruu hin danda'u. Sababa kanaaf ibsi Mutashabihaat dubbii Waaqayyoo waan ta'eef hiika isaa qorachuun nu hin barbaachisu jennee amanna.

Hayyoonni mana barumsaa Ash'arii keessa jiran ayaata (taweel) akkanaa gabaabinaan ykn bal'inaan ibsuun ni danda'ama jedhanii jiru. 'Tweel' jechuun hiika jechichaa hedduu keessaa isa hin baratamne filachuu jechuudha. Fakkeenyaaf harki waaqayyoo isaan caala sababa dubbii waaqayyootiin. Akkana jechuu qabna: "waan Rabbiin asitti dubbate hunda nan amana." "Hiikni isaa naaf hin galle" jechuun waan guddaadha. Rabbi qofatu beeka. Yookaan "Beekkumsi Rabbii beekumsa keenya irraa adda." Fedhiin isaa akka keenya miti. Akkasuma harki Rabbii Ta'aalaa akka harka ilma namaa Isaa miti. Kitaabota Rabbiin (SAW) buuse keessatti sagaleen ykn hiikni Ayaat-Karimaa tokko tokkoo ykn lamaan isaanii iyyuu Isaan jijjiirame. Qur'aanni al-Kareem kitaabota hunda bakka bu'ee seera qabeessummaa seera isaanii haqee jira.

Dogoggorri, daballiin, qabxiin dagatame ykn dhabame hin jiraatus hin dagatamu. Beekumsi waan darbee fi gara fuula duraa hundi Qur'aana keessatti argama. Sababa kanaaf kitaabota hunda caala fi gatii guddaa qaba. Dinqiin Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam Qur'aana.

[27] Quraan Al-Kareem fi Hadith-e-Sharif afaan Qureeshii fi loqoda. Garuu jechootni hiikkaan hijaazii keessatti waggoota dhibba kudha sadii dura itti fayyadaman kennamuu qaba. Hiika yeroo ammaa kan bu'aa jijjiirama yeroo ta'een hiikuun sirrii miti.

Ummanni fi jinniin hundi walitti dhufanii waan suura gabaabaa Qur'aanaa wajjin wal fakkaatu dubbachuuf yoo yaalan kana gochuu ni dadhabu. Dhugaa dubbachuuf, walaloo barreessitoonni afaan Arabaa beekan walitti dhufanii wal lolan. Rakkoodha, garuu waan akka adaadaa gabaabaa sadii dubbachuu dadhabu. Quraana al-Karim dura dhaabbachuu hin dandeenye. Isaan gowwaa turan. Rabbiin diinota Islaamaa Quraana duratti akka hin mo'amne ni taasisa. Dubbiin Quraana al-Karim humna namaa ol ta'a. Ilmi namaa dandeettii dubbachuu hin qabu. Ayat-Karimas Qur'aana al-Karim keessatti kana irraa adda. Walaloo, Keeyyata Asoosama Namaa. Haa ta’u malee qubee afaan warra afaan Arabaa dubbisuu fi barreessuu qaban dubbataniin dubbatama. Kitaabni samii dhibba tokkoo fi afur nuuf buufamaniiru: suhuf kudhan akka turan ni beekama (dachaa sahifaa, kitaaba xiqqaa). Addaamiif nageenyi isaaf haa ta'u, Shis (Shit)'f Suhuf shantama, ``Alaihi-Salam", Idriif Suhuf soddoma, ``Alaihi-Salam", Ibrahim'f Suhuf kudhan, ``Alaiyi-Salam". ; Toora Muusaa (Musee) "Alaihi-salam" Zaburur hanga Dawuditti "Alaihi-salam" Injil (Wangeela Laatiin) hanga Iisaa (Yesuus) 'Alaiyi-salam' fi Quraana Al-Kareem hanga Muhammad 'Alaiyi-salam'tti. Namni tokko yeroo waa ajajuu ykn dhoowwu, waa gaafachuu ykn oduu tokko tokko kennuu barbaadu jalqaba sammuu isaa keessatti yaadee qopheessa. Sammuu keessatti hiikoonni kun "Kalam Nafsi" jedhaman, kunis Afaan Arabaa, Faarsi ykn Ingiliffaadha jechuun hin danda'amu. Afaan adda addaatiin ibsamuun hiika kana hin jijjiiru. Jechoonni hiika kana ibsan "Kalam Lafzi" jedhamu. Kalam Lafziin afaan adda addaatiin ibsamuu danda’a. Kanaafuu, Kalam Nafsiin amala qulqulluu fi hin jijjiiramne nama tokkoo yoo ta’u, amaloota akka beekumsa, fedhii, hubannoo fi kkf abbaa qabeenyaa isaa keessaa kan qabu yoo ta’u, Kalam Lafziin immoo walitti qabama xalayaa afaan nama dubbatu keessaa bahee dhaqqabuudha gurra. Akkasuma dubbiin Waaqayyoo kan hin duune, kan bara baraa, kan callisaa fi kan hin uumamne dha. Sifa Sifat Adhatiya fi Sifat At-Tubutiya Rabbii kan amaloota akka beekumsaa fi fedhii qaban irraa adda. Maalummaan Kalaam (haasawa, jecha) gonkumaa hin jijjiiramnee fi qulqulluudha. Qubee ykn sagaleedhaan miti. Ajaja, dhorkaa, seeneffama, yookaan akka Arabaa, Faarsi, Ibrootaa, Turkii yookaan Sooriyaatti ramadamuu hin danda’u. Bifa akkasii hin fudhatu. Barreeffamuu hin danda'u. Meeshaa ykn miidiyaa kan akka sammuu, gurra ykn arraba kamiyyuu hin barbaadu.

Haa ta’u malee, uumama hunda irraa adda ta’ee kan nuti beeknu afaan fedhaniin dubbatamuu akka ta’e karaa isaanii hubachuun ni danda’ama, kanaaf afaan Arabaatiin yoo ibsame Qur’aana al-Karim jedhama. Afaan Ibrootaatiin yoo ibsame Taurat dha. Sooriyaa keessatti yoo

mul'ate Macaafa Qulqulluudha. [Kitaaba Sharh al-Maqasid[28] keessatti, yoo afaan Giriikiitiin ibsame Injil yoo ta'e, afaan Sooriyaatiin yoo ibsame Zabur akka ta'e barreeffameera.] Qalam al-Ilahiya (Jecha Rabbii) dhimmoota adda addaa ilaala. Taateewwan ta'an ykn ta'an yoo odeessa ta'e kabar (seenessuu) jedhama; Yoo hin taane Insha' jedhama. Wantoota hojjetamuu qaban yoo ibse amr (ajaja) jedhama. Dhorka yoo ibse Nahi (dhorka) dha. Garuu Kalam al-Ilahiyyah irratti jijjiiramni ykn daballiin hin jiru. Tokkoon tokkoon kitaaba bu'e ykn tokkoon tokkoon fuula jecha Rabbii waraqaa tokko, jechuunis Kalam an-Nafsii isaa.

Afaan Arabaatiin yoo ta'u Quraana al-Karim jedhama. Wanti walaloodhaan ibsamu lallaafaa fi barreeffamuu fi dubbatamuu, dhaga'amuu fi yaadachuu kan danda'u, Kalam al-Lafzi ykn Quraana al-Kareem jedhama. Kalam al-lafziin kalam anafsiin waan agarsiisuuf kalam al-ilahiya ykn sifa waaqaa jechuun ni danda'ama. Jechi kun haala tokko keessa ta'us, namootaan walqabatee kutaatti qoodamuu danda'a. Quraanni guutuun Al-Kariim jedhama, kutaaleen isaas Quraana Al-Kariim jedhama. Hayyoonni daandii sirrii sagalee tokkoon Kalaam Anafsiin uumama osoo hin taane Qaadim (bara baraa) dha jedhu. Kalam al-Lafzi hadiisa waan ta'eef walsimsiisni hin jiru. Warri Kalam al-Lafzii akka hadiisaatti ilaalan namoonni tokko tokko akka dogoggoraan hin hubannee fi Kalam al-Nafsiin hadiisa jedhanii akka hin jenneef hadiisa jechuu dhiisuu wayya jechuun akeekkachiisan. Kun yaada hundarra gaarii waa'ee isaati. Sammuun namaa wanta waan biraa bakka bu'u yommuu dhaga'u, yeroo wal fakkaatutti waan bakka bu'e yaadata. Hayyoota karaa sirrii keessaa tokko Quraanni al-Kareem hadiisa yeroo jedhu sagalee fi jechoota afaan keenyaan dubbannu akka agarsiisu hubachuu qabna. Kalam an-nafsii fi kalaam al-lafziin jecha Rabbiiti jechuun hayyoonni karaa sirrii sagalee tokkoon dubbataniiru. Hayyoonni tokko tokko dubbii kana akka fakkeenyaatti kan ilaalan ta'us, hundi isaanii jecha waaqayyoo ta'uu isaa irratti walii galu.

Kalam al-nafsi jecha Rabbiiti jechuun amala dubbii Rabbii Ta'aalaati, Kalam al-nafsi jecha Rabbiiti jechuun Rabbiin uume jechuudha.

Gaafii: Jecha Rabbii bara baraa akka hin dhageenye barreeffama armaan olii irraa hubachuun ni danda'ama. Namni jecha Rabbii dhagahe jedhe sagalee fi dubbii Isaa dhagahee, ykn jechoota kanaan Kalam an-Nafsii bara baraa hubadhe jechuudha. Raajonni hundi, namoonni hundi illee, amala lamaan kanaan dhaga'amuu danda'u. Muusaa alaihi-salam Lim-Allah (waan jedhe) irraa adda baasuuf sababni maali?

[28] Saad al-Din al-Taftazaniin bara 792 (1389 ALA) magaalaa Samarkand keessatti du'e.

Deebii: Muusaa Alayhi Salim Jecha Bara Baraa qubee fi sagalee malee dhaga'e, Adat al-Ilahya (Seera Sababa) irraa adda. Namni akkasitti isa dhaga'e hin turre. Yookiin jecha Rabbii gurra isaa qofaan osoo hin taane kallattii hundaan qaama isaa hundaan dhaga'e. ykn sagalee ykn raafama qilleensaa qofaan ykn karaa biraatiin kallattii mukaatiin kan dhaga'amu. Haala sadan keessaa tokkoon waan dhaga'eef maqaa 'Lim-Allah' jedhuun kabajame. Muhaammad 'alaihis-salam' halkan Miraaj keessattis haala kanaan jecha waaqayyoo dhaga'e. Jibriil akkuma mul'ata ``Alayhis-Salam'' itti argate itti dhaga'ame.

4. Wantoota barbaachisoo Imaan ja'an keessaa inni afraffaan nabiyyoota Rabbiin ergetti amanuudhaan karaa sirrii nama qajeelchuudha. Kana jechuun namoonni Rasool (s.a.w) ergamtoota ergaman. Islaamummaa keessatti Rasool jechuun nama kabajamaa, nama kabajamaa ta'ee fi uumamni isaa, amala isaa, beekumsa isaa fi sammuun isaa namoota bara isaa hunda caalu jechuudha. Akkasumas Nabiyoonni amala isaanii keessatti amala badaa hin qabnee fi amala jibbamaa hin qabne amala Ismaa qabu turan, jechuunis waa'ee Nubuwaa (Nabiyyummaa) isaanitti himamuu duras ta'e booda cubbuu cimaa tokkollee hin raawwanne.[29]

Erga waa'ee Nubuwaa itti himamee fi hanga Nubuwaan isaanii beekamee babal'atutti mudaa kan akka jaamummaa, gurri duuduu fi kkf hin qaban turan. Nabiyyiin hundi amaloota addaa torba akka qaban amanamuu qaba: Amanaa (amanamummaa) fi Amn Al-Azal (Nubu'aa irraa ari'amuu irraa eegumsa). Nabiyyiin amantii haaraa fide, (innis raabsa haaraa,) "Rasul" (ergamaa) jedhama. Raajiin amantii haaraa hin fidne garuu gara amantii moofaa namoota affeere "Nabii" (raajii) jedhama.[30] Rasuul fi Nabiin ajaja dubbachuu fi gara amantii Rabbiitti nama waamuun garaagarummaan hin jiru. Raajonni hundinuu ala ta'anii amanamoo fi dhugaa ta'uu isaanii amanuu qabna. Namni isaan keessaa tokkollee gane hunda isaanii ganee ta'ee fudhatama.

Nubuwaan cimanii hojjechuudhaan, beela'uudhaan ykn rakkachuun, ykn kadhannaadhaan argamuu hin danda'u. Fedhii fi filannoo Rabbii qofaan argama. Namoota addunyaa fi addunyaa dhufuuf jiruuf jireenya faayidaa qabu qopheessuu fi hojiiwwan miidhaa geessisan irraa ittisuuf akkasumas fayyina, qajeelfama, nagaa fi gammachuu akka argataniif amantiin karaa jiddu-galeessa Raajotaatiin ergamaa turan. Diina baay'ee qabaatanii fi qoosaa fi arrabsoo irra ga'us,

[29] Gantoonni Islaamummaa diiguuf yaalan tokko tokko dur Nabi Muhaammad rabbiin rabbi isaaf haa qananiisu, waaqolii tolfamootaaf wareegamaa akka ture dubbatu, kitaabota La-Madhabii akka sanadaatti waamu. Sararoonni armaan olii dubbiin kun soba ta'uu isaa mirkaneessu.

[30] 'Rasuul' barreeffamicha keessatti 'Nabiyyii' jedhamee hiikameera.

Nabiyyiin diina hin sodaanne, iimaana fi gocha amantii ilaalchisee ajaja Rabbii namootatti beeksisuu irraa duubatti hin jenne. Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa Nabiyyoota akka amananii fi dhugaa ta'an agarsiisuuf Mujizaadhaan deeggare. Namni dinqii isaanii mormuu hin danda'u. Namoonni Nabiyyii tokko hordofan Ummaa jedhamu. Guyyaa Qiyaamaa Nabiyyiin Ummata isaaniif, keessumattuu warra yakkamtoota ciccimoo turan shafa'aan ni hayyamamaaf, shafa'iin isaaniis ni fudhatama. Rabbiin Ta'alaam Ulamaa, Sulahii fi Awliyaan Ummata isaanii keessatti akka shafa'an hayyama, shafa'iin isaaniis ni fudhatama. Raajonni nagayaa fi rahmanni isaaniif haa jiraatu awwaala isaanii keessatti lubbuun waan jiraniif jireenya nuti hin beekne keessatti qaamni isaanii eebbifamaa akka manca'u dacheen hin hayyamtu.

Sababa kanaaf, Nabiyyiin qabrii isaanii keessatti Namaazii fi Hajjii akka raawwatan Hadiisa Shariifa tokko keessatti ibsameera.[31] Ijji eebbifamtuu raajiin hin rafne, iji qalbii kanaa hin rafne. Nabiyoonni hundi dirqama Nabiyyii ta'anii bahachuu fi fiixaan ba'iinsa Nubuwaa (Nabiyyummaa) qabachuu irratti wal qixa turan. Wantoonni addaa torban armaan olitti ibsaman hunda isaanii keessatti argamu turan. Nabiyyitoonni Nubu'aa keessaa gonkumaa hin ari'aman, Awliyaan garuu Wilayyaa irraa mulqamuu danda'a. Nabiyyiin ilma namaa malee jinnii ykn malaaykaa miti, ilma namaatiif nabiyyii ta'uu ykn sadarkaa nabiyummaa gahuu hin danda'an. Raajonni olaantummaa fi ulfina walirra qaban turan. Fakkeenyaaf, ummanni nabiyyii tokkoo guddaa ta'uu danda'a ykn biyyi inni itti ergame nabiyyii biraa ykn raajota biroo caalaa guddaa ta'uu danda'a. Yookiin kennaa fi eebba ol'aanaa kan kennameef ta'uu danda'a, ykn dinqiin isaa baay'ee fi bara baraa ta'uu danda'a; Nabi Muhammad 'alaihi-salam' nabiyyoota biroo hunda caala ture. Raajonni Ulu-l-Azm jedhaman warra kaan caalaa ol'aanaa turan. Rasuul (S.A.W) raajota Rasuul hin taane caalaa ol'aanaa ture. Lakkoofsi Nabiyyoota 'Alaihi-Salaam' hin beekamu.

---

[31] Arabiyaa har'aa keessatti namoonni wahaabiin jedhaman jiru. Sharifa hadiisa akkasii hin amanan. Muslimoota dhugaa hadiisa kanatti amanan "kaafiroota" jedhanii waamu. Sababa hiikkaa dogongoraa Ayaat-Karimaas fi Hadiisa-Shariif irratti godhaniin, kaafira hin ta'an, inumaayyuu namoota bida'aa ta'u. Muslimoota hedduu miidhan. Wahaabummaan kan hundeeffame gowwaa Muhammad bin Abdul-Wahhab kan Najd jedhamudha. Basaasaan Ingilizii Hemfer yaada gantootaa fayyadamuudhaan Ahmad Ibn Teymiyyah (bara 728 (1328)tti Damaasqootti du'e) dogoggorseera.Muhaammad Abduh kan bara 1323 (1905) Masrii keessatti du'e kitaabota Gibxii keessatti Turkoota gidduutti fi bakka biraatti raabsamee ture.Sana mirkaneessaniiru isaan kitaabota dhibbaan lakkaa'aman keessatti gantoota turan.Odeeffannoon bal'aan Waaqeffannaa basaastota Ingilizii fi gorsa muslimaa gammachuu dhuma hin qabne keessatti kennameera.Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa dargaggoota mu'umintoota firqaa wahaabummaa keessa akka hin seenne tiksee nu haa fageessuu karaa sirrii ulamoota Ahl al-Sunnah kanneen sharifa hadiisa hedduu keessatti galata guddaa qaban irraa! Aamiin!.

Isaan keessaa 124,000 ol akka turan bal’inaan beekama, 313 ykn 315 Rasuul; Isaan keessaa namoota gurguddoo Rasool (PBUH) Ulu al-Azm jedhaman jahan: Aadam, Nuh (Nuh), Ibraahim (Abrahaam), Muusaa, Iisaa (Yesuus Kiristoos) fi Muhammad Mustafaa Alayhimus-salatu wa-salam. Kanneen armaan gadii soddoma -nabiyoonni sadi ni beekamu: Aadam Idriis, Shit (ykn Shis), Nuh, Hud, Saalih, Ibraahim, Luut, Ismaa'el, Yisihaaq, Yaaqoob, Yuusuf, Ayyuub, Shuaib, Muusaa, Harun, Khidr, Yushaa Ibnu Nun, Ilyas. , Alyasa, Zul-Kifl, Shamun, Ishmoel, Yunus Ibnu Mataa, Dawud, Suleyman, Luqmaan, Zakariyaa, Yahya, Uzair, Isaa Ibnu Maryam, Zul Qarnain fi Muhammad Alayhimu-s-Salatu Wasalam. Qur’aana al-Karim keessatti maqaan isaanii digdamii saddeet qofatu barreeffame. Shit, Khidir, Yusha, Shamun fi Ismoel hin barreeffamne.

Digdamii saddeet keessaa Zulqarnaayin, Luqmaan fi Uzaayiir raajota ta’uu fi dhiisuu isaanii mirkanaa’aa miti. Xalayaa soddomii jahaffaa jildii lammaffaa Maktubati Matumiyya keessatti Khidr nabiyyii ta’uu isaa gabaasni dhugaa ta’e akka jiru barreeffameera. Akkasumas xalayaa dhibbaa fi saddeettamii lamaffaa keessatti akka armaan gadiitti barreeffameera: "Khidr ``Alayhis-Salam" sun bifa namaatiin (yeroo yerootti) mul'ata, waan murtaa'ees hojjeta, lubbuun jiraachuu isaas hin agarsiisu." Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa lubbuu isaa fi lubbuun nabiyyootaa fi qulqulloota hedduu bifa namaatiin akka mul'atuuf hayyama kenneera. Isaan arguun lubbuun jiraachuu isaanii hin mirkaneessu. Dhul-Kifl Alayhi-Salaam Harqil jedhama ture, kunis Ilyas, Idris ykn Zakaria jedhama ture.

Ibraahim Alayi-Salam Khalil-Allah waan ta'eef jaalala uumamtootaaf waan hin qabneef jaalalli Rabbii qofatu qalbii isaa keessa ture. Muusaa alayhi-salam Rabbiin waan dubbateef Kalim-Allah dha. Iyyasuus Kiristoos Alayhi-Salaam Kalimat-Allah dha, sababni isaas Abbaa waan hin qabneef Al-Kalimat al-Ilahiya (jecha waaqummaa) qofa irratti dhalate. Dubbii waaqayyoos, ogummaa waaqayyootiin guutame lallabe, gurra ummataattis dabarseera. Muhaammad Alaihi-s-Salaam, sababni uumama hundaa uumamuuf, sababii uumama hundaafi kan ol’aanaa, beekamaa, kabajamaa ilma namaa hunda keessaa Habib-Allah (irra Jaalatamaa Rabbii Ta’ ala).

Guddummaa fi olaantummaa isaa kan mirkaneessu fi Habiib-Allah ta’uu isaa ragaan hedduutu ture. Sababa kanaan waa'ee isaa jechootni akka 'mo'atame' jedhamuu hin danda'an. Guyyaa qiyaamaa nama hunda duratti qabrii irraa ni ka’a. Inni jalqaba bakka firdii deemu ta'a. Dursee gara samiitti deema. Amala isaa keessatti amaloonni babbareedoo ta’an lakkaa’amuu baatanis, lakkaa’uufis dadhabbiin namaa gahaa ta’uu baatus, isaan keessaa muraasa isaanii barreessuudhaan kitaaba keenya ni miidhagsina. Dinqiiwwan keessaa tokko gara Miraajiitti ol bahuu isaati.Al-

Maqat al-Mukuramah siree irra osoo jiruu hirribaa dammaqee reeffi isaa eebbifamaa gara Masjiida Al-Aqsaa Yerusaalem (Quds)tti geeffamee achiis gara samiitti ergasii immoo samii torbaffaa gara iddoowwan Rabbiin murteessetti. Miira kanaan Mirajitti amanuu qabna.[32] Akkaataa Miraj itti uumamu kitaabota barbaachisoo hedduu keessatti bal'inaan barreeffamee jira, keessattuu Shifa'ii Shariif keessatti.[33] Inni fi Jibriil nageenyi isaaf haa ta'u, Makkaa irraa gara Sidrat al-Muntah, samii ja'affaa fi torbaffaatti deeman. Beekumsi kamiyyuu, ol bahuun kamiyyuu sana bira darbuu hin danda'u. Sidraa keessatti Rasuul Sallallahu Alaihi Wasallam Jibriil Alaihi-Salaam bifa mataa isaatiin, baallee dhibba jaha arge. Gabri'eel nageenyi isaaf haa ta'u Sidraatti hafe.

Makkaa irraa hanga Yerusaalem ykn hanga samii torbaffaatti Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam bineensa adii, baay'ee ariifataa, saala hin qabnee fi addunyaa ta'ee fi gaala xiqqaa fi harree caalaa guddaa ta'e irratti fudhatame. Ija ijaa bira darbe. Masjiida Aqsuu keessatti Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fi Nabiyoonni biroo Jamaat Namaz yeroo Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam Imaamaan hoogganamu, salaata halkanii ykn salaata ganamaa ture. Lubbuun raajotaa bifa namaatiin achi turte. Achumaan Yerusaalem irraa gara samii torbaffaatti sadarkaa hin beekamne miraajii jedhamu qabachuun akka ol bahu godhame. Karaa irratti malaaykonni mirgaa fi bitaan hiriiranii galateeffatanii samii keessatti Jibriil nageenyi isaaf haa jiraatu oduu gammachiisaa dhufaatii Ergamaa Rabbii nagayaa fi rahmanni isaaf haa jiraatu kenne. Samii hunda keessatti raajii tokko argee nagaa itti gaafate. Sidraatti Jannata keessatti wantoota dinqisiisoo hedduu arge. Gidiraa Si'ool keessatti.Eenyullee fedhii fi gammachuu ulfina Waaqayyoo arguu irraa kan ka'e badhaasa Jannataa hin argu. Sidraa bira darbee Nurooch (ifaa) gidduutti kophaa isaa itti fufe. Sagalee qalama ergamootaa dhaga'e. Innis golgaa kuma torbaatama keessa darbe. Fageenyi golgaa lama gidduu jiru akka daandii waggaa dhibba shanii ture. Kana booda Kursii keessa darbee siree Rafraf jedhamtu, aduu caalaa ifa ta'e irra Arsh bira ga'e. Damee yeroo, iddoo fi maatirii bira darbee Arsh irra darba. Haasaa Rabbii dhaga'uuf waltajjii gahe.

Namni Rabbiin arge akkuma Allahu Ta'alaan yeroo fi bakka malee addunyaa itti aanu keessatti mul'atu, haala hubatamuu fi ibsamuu hin dandeenyeen, jechaa fi sagalee malee Rabbiin

[32] Bittoonni Ismaa'iilii fi diinonni Islaamaa hayyoota Islaamaa fakkeessanii miraaj jechaa fi barreessuun dargaggeessa kana gowwoomsuuf yaalu.
Baqa qaamaa osoo hin taane haala hafuuraa (hal) ture. Kitaabota malaammaltummaa akkasii bitachuu hin qabnu; Akka isaan nu gowwoomsan hayyamuu hin qabnu.

[33] Qaadi Iyaad al-Maalikii barreessaan Shifa bara 544 (1150 ALA) Morookootti du'e.

waliin haasa'e. Kabajee galateeffate. Kennaa fi kabajni lakkoofsa hin qabne kennameef. Inni fi ummaan isaa (Muslimoonni) guyyaatti si'a 50 akka salaatan ajajaman, garuu baay'inni salaata guyyaa suuta suutaan ture. Karaa jiddu-galeessa Muusaa nageenyi isaaf haa ta'u gara shanitti gadi bu'e.Kana dura salaanni ganamaa fi waaree booda ykn halkan qofa raawwatama ture. Imala dheeraa akkasii erga deemee booda kennaa fi eebba argatee wantoota nama wallaalchisan hedduu argee dhaga'ee gara siree isaa isa ammallee ho'aa ta'etti deebi'e. Wanti armaan olitti barreessine gartokkoon waan ayyaana irraa baranne gartokkoon immoo Hadiisa irraa barannedha. Waan hunda amanuu hin qabdu.

Garuu dhugaawwan waa'ee namootaa ulamaa'onni Ahl al-Sunnaa isaanitti buusan kana haaluun Ahl al-Sunnaa irraa adda. Namni Ayyaanaa fi Hadiisa hin amanne kaafira. Mee ragaalee kana agarsiisan lakkoofsa hin qabne keessaa muraasa haa kaasnu: Muhammad Alayhi-Salaam nabiyyoota hunda caalaa (Sayyid al-Anbiya) guddaadha. Guyyaa Qiyaamaa raajonni hundi gaaddidduu alaabaa jalatti ni godaantu. Rabbiin (S.A.W.) hanga inni uumamtoota hunda caalaa jaallatamaa ta'etti, hanga bara Muhaammad, nageenyi fi rahmanni isarratti haa jiraatutti, nabiyyoota hunda akka isa amananii fi gargaartota isaa akka ta'an ajaje. Akkasumas, Nabiyyitoonni hundi gaaffii isaanii isa dhumaa irratti Ummatoota isaaniif akkasuma ajajan.

Muhammad Alayhi-Salaam Hatham al-Anbiya (Nabiyyiin Dhumaa) Nabiyyii hin taane kan isa bakka bu'e ture. Lubbuun isaa eebbifamtuu raajota hunda duratti uumamte. Sadarkaan Nubua jalqaba isaaf kenname. Nubua addunyaa kabajuun xumure. Gara dhuma addunyaatti bara Hadhrat al-Mahdii Isaa (Yesuus Kiristoos) nageenyi isaaf haa jiraatu, samii irraa gara Damaasqootti gad bu'ee Umma Muhaammad nageenyi isarratti haa jiraatutti makamee lafarratti Islaamummaa ni lallaba.

Bara 1296 A.H. (1880 ALA), namoonni gantootaa Qaadiyaanii ykn Ahmadi jedhaman, kan Ingilizoonnii Hindii keessatti gurmaa'an, waa'ee Iisaa (Yesuus Kiristoos) soba maqaa balleessii dubbatu, nagaan isaaf haa ta'u. Muslima dha jedhanillee keessoo islaamummaa balleessuuf yaalu. Muslima hin taane ta'uu isaanii labsuuf fatwaan bahee jira. Gareen gantoota zindiqootaa kan biraan Hindii keessatti mul'ate garee Jamaat-Tablihiya[34] jedhamudha. Firqaan isaanii kun jalqaba bara

[34] Mee gammachuu dhuma hin qabne kan lammaffaa Faasikaal soddomii jahaffaa ilaalaa

1345 (1926 ALA) nama dubbisuu fi barreessuu hin dandeenye Ilyas jedhamu tokkoon hundeeffame.

Muslimoonni daandii dhugaa Islaamaa irraa akka maqan mirkaneessaniiru. Abjuu ajajni waaqa dogongora irraa isaan baraaruuf kenname qaba ture. Kitaabota gooftolii isaa: Nazir Huseen, Rashid Ahmed Khankuhi fi Khalil Ahmed Saharanpuri kanneen gantoota turan barreessan irraa waan barate dubbate. Tooftaan Muslimoota dogoggorsuuf itti fayyadaman yeroo hunda waa'ee gatii Namaz fi jama'aa dubbachuudha. Dhugaan jiru garuu salaanni Namaazii fi salaanni biraa kamuu gantootaan raawwatamu garee Ahl as-Sunnat keessa waan hin jirreef fudhatama hin qabu. Wanti namoonni kun dursanii gochuu qaban kitaabota hayyoota Islaamaa (dhugaa) barreessan dubbisanii, amantaa gantootaa irraa of baasuun Muslima dhugaa ta'uudha. Warri keeyyata Qur'aanaa hiika haguuggii qabatanii dogoggoraan hiikan bida'aa ykn gantoota jedhamu. Diinonni Islaamaas Zindiq jedhama, isaanis hiikkaa Ayaat kan kennan, hammeenyaa fi yaada bidhummaa isaaniif mijatu. Kana gochuudhaan namoonni kun Quraana al-Kariimii fi Islaamummaa jijjiiruuf yaalii gochaa jiru. Diinni guddaan dhugaa firqaalee kana kalaqee guddise Ingilizoota kaayyoo fokkisaa kanaaf maallaqa biliyoonaan lakkaa'amu baasuudha. Miseensonni Tabligh-e-Jamaat kiyyoo mu'umintoota Ingilizii keessatti kufanii, sunnaa ofiin jedhanii salaata guyyaa guyyaa isaanii keessatti kijiba odeessuun Muslimoota burjaajessuuf yaalaa jiru. Namoonni kun akka koonyaa qoochoowwan gubbaa minaaraa irratti ijaaramanii ti, boolla Si'ool keessatti ibidda bara baraatiif murtaa'aniiru. Turban gurguddaa uffachuun, qeensa guddifachuun, uffata dheeraa Jubbaa jedhamu uffachuun, Ayaat Karimas qara'uu fi jallisuun sagantaa isaanii isa fokkisaa namoonni kun Muslimoota dogoggorsuuf itti fayyadaman keessaa isa tokkodha. Garuu Hadiisa Shariif tokko dhugumatti akka armaan gadiitti dubbisa: In-Allah laanuru ila suwarikum wa siibikum wa lakin anayuru ila qulubikum wa niatikum jechuun Rabbiin ilaalchaa fi uffata keessaniin osoo hin taane qalbii fi yaada keessaniin hin murteessu.

Aanaa:

Kaad-du Bulaand Daareed, Dester Paaraa, Para.

Chun Ashiani Laklak Karra Kala I-Minaraa.

Sababni isaas namoonni kun kitaabicha deebisuu waan hin dandeenyeef. Gowwoonni wallaalonni kun sobdoota ta'uu isaanii kan mirkaneessu Hakikat Bookstore tiin kan maxxanfame

ta’uu dubbatu. Kitaabonni mana kitaabaa Hakikat maxxansan dogoggoraa fi gantuudha jedhu. Kitaabota sana hin dubbisinaa. Gantootaa fi zindiqoota diina Islaamaa ta’an qorachuuf mallattoon ifa ta’e ummata isaanii gantoota jedhanii tuffachuu fi kitaabota barsiisa Ahl Asunat ummataaf ifa godhan akka hin dubbisne dhorkuudha. Kitaabni keenya Afaan Turkii Faayidaalii Bilgileer (odeeffannoo faayidaa qabu) miidhaa namoonni kun Islaamummaa irra ga’aa jiran bal’inaan ibsuun deebii hayyoota Ahl as-Sunnat kennan eereera.[35] Muhammad nageenyi isarratti haa jiraatu nabiyyoota keessaa ol aanaa waan ta’eef Rabbiin uumamtoota hundaaf rahmata qaba. Addunyaaleen (addunyaaleen uumamtootaa) kuma kudha saddeet galaana eebbaa irraa fayyadamoo ta’u.

Waliigalteedhaan (hayyoota Islaamaa) dhala namaa fi jinnii hundaaf nabiyyii dha. Ergamootaaf, biqiltootaaf, bineensonni fi tokkoon tokkoon isaaniif raajii akka ta’e hayyoonni baay’een ni dubbatu. Raajonni biroo biyyoota murtaa’an keessatti gosoota murtaa’aniif kan ergaman yoo ta’u, Rasool Sallallahu Alaihi Wasallam ammoo nabiyyii addunyaa hundaafi nabiyyii uumamtoota lubbuu qabaniifi hin jirre hundaati. Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa nabiyyoota biroo maqaa isaaniitiin kaase. Muhammad Alayhi-Salaam (SAW) "Yaa Nabiyyii (Rasul)!" Jechuun deeggare. Dinqiin raajii hunda irratti raawwatame hundi isaaf dhiyaate. Rabbiin (swt) nabiyyii isaa jaallatamaa (S.A.W.) nabiyyii kamuu caalaa kennaa fi mu’jistii kenne.

Kabajaa fi olaantummaa lakkoofsa hin qabneen raajota hunda caale. Quba eebbifame sanaan osoo harkaan agarsiisu, ji’i bakka lamatti gargar ba’e; Dhagaan harka isaa irra jiru maqaa Rabbii waamu. Mukkeen Rasool (nageenyi isaaf haa jiraatu) jedhanii nagaa isa gaafatan. Haannana, muka goggogaa, Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam deemee kophaa isa dhiisee waan tureef boosse. Bishaan qulqulluun quba isaa eebbifamaa gidduudhaa yaa’e. Al-Maqam Al-Mahmud, Ash-Shafat Al-Kubra, Al-Hawd Al-Quwatar, Al-Wasila fi Al-Fadillah sadarkaa ol’aanaa Aakihiratti waadaan seenamee ture. Jannata osoo hin seenin dura Rabbiin Ta'ala Jamaal arguuf kabaja qaba ture. Amaloota naamusaa addunyaa kanarra jiran hunda caalaa mimmiidhagoo, amantii guutuu, beekumsa, garraamummaa, obsa, galata, zuhiidii[36] qulqullummaa, haqa, gootummaa, gad of

[35] Mee barruulee keenya kanneen biroo Afaan Ingiliffaa, keessattuu karaa Sunnii, gammachuu daangaa hin qabne, Fashaloota Jaha, Imaana fi Islaamaa, fi sanadoota Jechoota Dhugaa ilaalaa.
[36] Mi’aa fi gammachuu addunyaa irraa of qusadhaa.

qabuu, ogummaa, amala bareedaa, gargaarsa, araara fi kabaja daangaa hin qabnee fi amaloota kabajamoo qaba ture.

Baay'ina mu'jizaa kenname Rabbiin malee namni hin beeku. Amantiin kun amantaalee isa dura dhufan hunda haqee jira.[37] Amantiin isaa amantii hunda caalaadha. Ummanni isaa ummatoota biroo hunda caala. Awliyaan Ummata isaanii Awliyaa ummatoota biroo caalaa kabajamaadha. Abuu Bakr, Awliyaalee sallallahu alaihe wasallam ummah Muhaammad keessaa khaliifaa jalqabaa ta'uu kan qabu, awliyaa fi imaamoota biratti baay'ee jaallatama ture, namoota biroo caalaas khaliifaaf kan mijatu ture. Raajoota booda ilmaan namaa dhufanii fi dhufuuf jiran hunda caala fi tola oolaadha. Maqaa fi kabaja Khaliifaa kan argate isa jalqabaati. Fedhii fi tola Rabbiitiin osoo Islaamummaan hin jalqabin dura sanadoota hin gabbaru ture. Mudaa gantummaa fi warra hin amanne irraa ofi eegaa.[38] Isa booda Khaliifaan ol aanaan dhala namaa lammaffaa Umar Ibnu al-Khattab Radiyallahu Anhu Watala Nabiyyii jaallatamaan akka michuutti filatame. Isa booda ilmi namaa sadaffaa Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam, Khaliifaa Dun Nurayin Usmaan Ibnu Affaan Radiyallahu Anhum, madda qabeenyaa fi eebbaa fi gad of deebisuu, iimaana fi beekumsa afuuraati. Isa booda ilmi namaa Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam inni afraffaan Khaliifaa Alii Ibnu Abii Xaalib Radiyi-Allahu Ta'ala Anh abbaa qaamota ol'aanoo ajaa'ibsiisoo fi leenca Rabbiiti. Hadiisa Hasan Ibnu Alii Radiyallahu Anhum[39] isa booda Kaliifaa ta'e. Waggaan soddoma khaliifaa Hadiisa Ash-Shariif keessatti caqafame isaan waliin xumurame. Isa booda hadiisni namaa ol aanaan Huseen Ibnu Alii Radiyallahu Anhum ifa ija Rasuul kan ta'e dha.

Qaamoleen ol'aanoo kunneen kan hundeeffaman tooyibbaa baay'ee waan argataniif, Islaamummaaf jecha biyya isaanii fi jaalallee isaanii dhiisanii, namoota dura musliima ta'anii, Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam waliin of madaqfatanii, Sunnaatti of kennanii, amantii babal'isanii fi gantummaa fakkeessummaa fi malaammaltummaa irraa waan lolaniif.

Hadiisa Abuu Bakr Radiyallahu Wasallam malee jalqaba Islaamummaa fudhate. Ammas daa'ima waan ta'eef qabeenya waan hin qabneef mana Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam keessa jiraatee isa tajaajilaa ture. Kanaaf Islaamummaa fudhachuun kaafirri Islaamummaa akka

[37] Amantii isa dhumaa ta'uun isaa hin hafu.
[38] Amma jecha kana irraa hubachuun ni danda'ama Abuu Bakriin Siddiq.
Namoonni Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam Nubuwa dura sanadoota waaqeffate jedhanii yaadanii fi barreessan akkam hiyyeessa fi wallaalaadha.
[39] Hasan bin Ali bara 669tti Madinah Munawara keessatti summiidhaan ajjeefame.

fudhatan, akka hordofan ykn akka isaan injifatan hin goone. Gama biraatiin, fudhatama khaliifa sadan hafan Islaamummaa jabeesse. Sababni isaas Hadihirat Alii fi ilmaan isaa Radiya Allah Ta'ala Anhum fira dhiyoo Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fi fira dhiiga isaanii eebbifamaa waan ta'aniif, Hadiisa Abuu Bakrii fi Hadiisa Umar caalaa turan. Garuu ol'aantummaan isaanii gama hundaan hin mo'anne, karaa kamiinuu namoota gurguddoo kana caaluuf isaan hin gargaarre. Innis waan Khidr alayhi-salam Musa 'alayhi-salam' waa barsiise waliin wal fakkaata ture.[40] Hadhirat Faximaa Hadhirat Kadija fi Hadhirat Aisha Radiyallahu Anhuna irra caalti sababni isaas dhiigaan Nabiyyitti dhihoo waan turteef. Garuu gosti olaantummaa tokko gama hundaan olaantummaa qabaachuu hin qabu. Sadan kana keessaa kamtu ol'aanaa akka ta'e hayyoonni Islaamaa ibsa wal faallessu kennaniiru. Hadiisa As-Shariif irraa akka hubannutti, isaan sadan kun, Hadhira Maryam fi haati manaa Fir'oon, Hadhira Asia, dubartoota addunyaa keessaa shanan duraati. Hadiisa Ash-Shariif, Faaximaan dubartoota jannataa caalti, Hasan fi Huseen ammoo dargaggoota jannataa ol'aanoo ta'uun gama tokkoon ol'aantummaa agarsiisa.

Sahabatu Al-Kiram (Sahaba Rasuulaa) cinatti, namoonni kurnan ol'aanoo Al-Asharat Al-Mubashishara jedhaman oduu gammachiisaa jannata deemuun eebbifamaniiru. Isaanitti aansee Muslimoonni baay'inaan muslimoota 313 waraana qulqulluu badrii irratti hirmaatan turan. Itti aansee Muslimoonni jajjaboon 700 lola qulqulluu Uhud irratti hirmaatan. Isaanitti aansee Muslimoonni 1400 Bayat Ar Ridwan kan muka jalatti Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam kakaatanii turan. Akkuma Sahabat Al-Kiram Radiyi Allahu Ta'ala Anhum Ajman lubbuu fi qabeenya isaanii wareeguun Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam gargaare. Maqaa isaanii kamiyyuu kabajaa fi jaalalaan kaasuun dirqama (waajib) nurratti. Jechoota guddummaa isaaniif hin malle dubbachuun gonkumaa hin hayyamamu. Maqaa isaanii tuffiidhaan kaasuun bida'aadha. Namni Rasuul Sallallahu Alayhi Wasallam jaalate sahaabaa isaa hunda jaalachuu qaba. Hadiisa Shariif akkana jedha: Namni sahaabota kiyya jaalatu waan na jaalatuuf isaan jaalata. Kan isaan hin jaalanne na hin jaalatu. Wanti isaan miidhu na miidha. Kan na miidhe Rabbiin miidha. Namni Rabbiin miidhe dhugumatti rakkata. Hadiisa Shariif biraa keessatti akkana jedhe: "Yeroo Rabbiin ummaa kiyya keessaa tokko irratti salawaata gochuu barbaadu hunda jaalala sahaabota kiyyaa qalbii isaa keessa kaa'ee baay'ee jaallata." **Kanaaf Sahaabaan Kiraam Khaliifaa** ta'uuf ykn

[40] Ulaagaa olaantummaaf walitti dhufeenyi dhiigaa qofti yoo ta'e, Hadhrat Abbaas Hadhrat Alii caalaa sadarkaa olaanaa qabaachuu qaba ture. Kana malees, Abuu Xaalib fi Abuu Lahaab dhiigatti baay'ee kan dhihaatan, Mu'min gad-aanaa gadi illee kabajaa fi olaantummaa hin qaban turan.

yaada badaa ykn fedhii foonii isaanii guuttachuuf wal lolan jedhamee fudhatamuu hin qabu. Inaaffaa fi kajeellaan aangoo fi araada Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fuuldura taa'uun qalbii isaanii keessaa haxaa'ameera. Haaromfamanii araada, hawwii, hammeenyaa fi uumama hamaa irraa bilisa ta'an. Isaan guutummaatti waamamaniiru. Namni guyyaa muraasaaf bakka walii uuma Nabiyyii Guddaa keessaa tokko bira turu amalaafi safuu walii bareedduu irraa fayyadamaa ta'uu fi fedhii addunyaa irraa bilisa ta'uu isaatii.

Sahaabonni Rasuulaa (S.A.W) eenyu caalaa jaallatanii qabeenyaa fi lubbuu isaanii isaaf kaffalanii biyya isaanii isaaf dhiisanii dhaabbata isaa kan nyaata lubbuu ta'e jaallatan barsiisota keenya akka hin taane akkamitti tilmaamta. Lubbuun isaanii qulqulluu, safuu badaa irraa bilisa hin turree, addunyaa yeroo kanaaf falmanii hin turree? Namoonni gurguddoon sun hunda caalaa qulqulluu turan. Dhimma jaalalaa, namoota haxxoo, ykn fedhii hamaa, miiraa fi addunyaa isaanii guuttachuuf waldhabdee fi waldhabdeen nu gidduu jiru yoo jenne haqa miti. Sahabat Al-Kiram irratti yaada hin malle akkasii baachuun hin hayyamamu. Namni waan isaan irratti dubbate Sahabat al-Kiraam diina tahuun Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam diina tahuu beekuu qaba. Isaan irratti hamaa dubbachuun nama isaan barsiisee fi leenjise hamaa dubbachuudha. Sababa kanaaf namoonni gurguddoon Islaamaa **Sahabat al-Kiraam** kabajuu dhabuu fi kabaja guddaa kennuu dhabuun ergamaa Rabbii ganuudha jedhu. Lola "Jamaal" fi "Siffin" maqaa balleessuuf akka sababaatti fudhatamuu hin danda'u. Sahaabaa lola sana keessatti sababa amantii tokko tokkoon Hadiisa Alii morman keessaa tokkollee hamaa hin turre. Dhugaa dubbachuuf hundi isaanii guyyaa qiyaamaa mindaa argachuun isaaniif mala. Hadiisa Shariif tokko akkana jedha: "Mujtahida dogoggoraa tokkoof mindaa tokko, nama sirrii argateef ammoo lama ykn kudhan mindaa. Mindaa lamaan keessaa tokko ijtihaada qacaruudha. Inni biraa dhugaa barbaaduudha. Waliigaltee dhabuu fi lola namoota gurguddoo sana gidduu jiru." Kan Islaamaa mata jabina ykn diinummaa irraa kan ka'e osoo hin taane, garaagarummaa ijtihaada fi waan Islaamummaan ajaju raawwachuu irraa kan ka'e ture." Fedhii isaanii irraa kan ka'e ture **Sahabat Al-Kiraam** hundi Mujtahid ture.[41]

Mujtahid hunduu akka seeraatti hojjechuun fardii ture. Xumurri ijtihaada ofii irra gahe ijtihada mujtahida isa caalu waliin walii galuu dhiisuu danda'a. Ijtihaada nama biraa hordofuun isaaf hin hayyamamu ture. Abuu Yuusuf fi Muhammad ash-Shaibani duuka bu'oota al-Imaam al-

[41] Fakkeenyaaf, Hadiisa As-Shariif Al-Hadiqaa fuula 298 irratti Amr Ibnul Asi Radiyallahu Anih Mujtahid akka ture ibsameera.

Azam Abu Hanufa Nu’man ibn Thabit (Bagdaad du’e bara 150 Akka Hijiraa (AH) (767 ALA) turan. Abu Saur fi Ismaa’il al-Muzani, duuka bu’oota Imaam Muhammad ibn Idris ash-Shafi’i (bara 204 /820 ALA Ijiiyptiitti du’e) qabxii hedduu irratti gooftaa isaanii waliin walii hin galle. Gooftotni isaanii waan tokko tokko 'haram' (haraama) 'halal' (halaala') waan jedhaniif, gooftonni isaanii waan tokko tokko 'halaal' fi 'haram' jedhu. Sababa kanaan cubbuu ykn hamaa jechuun hin danda’amu. Akkuma gooftota isaanii mujtahida waan turaniif namni dubbate hin beeku. Dhugaadha Hadhirat Ali Radiyallahu Anh Hadr Muawiya fi Hadith Amr Ibnul Radiyallahu Anhuma caalaa nama ol’aanaa fi barate ture. Isaan irraa adda isa gochuuf amaloota ol’aanoo hedduu kan qabu yoo ta’u, ijtihaada isaanii caalaa cimaa fi quuqama kan qabu ture. Garuu Sahaaboonni hundi al-Qiraam Mujtahid waan ta’aniif, isaan lamaan ijtihada abbaa amantii guddaa sanaa akka hordofan hin hayyamamneef Ijtihaada mataa isaanii irratti hojii irra oolchuun barbaachisaa ture.

Gaafii: Lola Jamaal fi Siffin keessatti Muhajiroonii fi Ansar lakkoofsi guddaan Sahaba al-Kiraamiif ajajamuun Hadhirat Ali hordofan. Hundi isaanii mujtahida ta’us isa duukaa bu’uun dirqama itti fudhatan. Kunis mujtahidoonni hadiisa Alii hordofuun dirqama akka ture agarsiisa. Ijtihaadni isaanii yoo isa waliin walii galuu baatellee isa duukaa bu’uu qabu turan mitiiree?"

Deebii: Muslimoonni Alii duukaa bu’anii gama isaatiin qabsaa’an ijtihaada isaanii hordofaa osoo hin taane, ijtihad isaanii ijtihad waliin walii galuun Imaam Alii hordofuun wajiiba ta’uu waan agarsiiseef malee. Haaluma wal fakkaatuun Ijtihadoonni sahaabaa Nabiyyii bebbeekamoo hedduu Hadiisa Alii waliin walii hin galle, kanaaf isa loluu dirqama tahe.

Ijtihaadni As-Sahabat al-Kiraam karaa adda addaa sadiin as ba’e. Isaanis akka armaan gadiiti. Gariin isaanii hadiisa Alii sirrii ta’uu waan hubataniif Hadirat Alii hordofuu qabu. Gareen biraa immoo ijtihadaan warra Hadirat Alii irratti lolan sirrii ta’uu isaa argee, warra Hadirat Alii irratti lolanii hordofanii isa lolan dirqama ta’e. Gareen sadaffaan immoo gama kamiinuu hordofuu dhiisuu fi loluu dhiisuun barbaachisaa dha jechuun ijtihadni isaanii waraanatti akka hin makamne gaafatu.

Gareen sadan kun dhuguma sirrii waan turaniif jireenya boodaatti badhaasni isaaniif malu.

Gaaffii: Deebiin armaan olii kun warri Hadiisa Ali Radiyallahu Anihu irratti qabsaa'anis sirrii ta'uu isaanii agarsiisa."

Gama biraatiin hayyoonni Ahl al-Sunnah Hadiisa Aliin sirrii, mormitoonni dogongora, Uhir waan qabaniif araaramame, tooyibaa illee arganne jedhan. Waa'ee kanaa maal jedhamuu danda'a?

Deebii: Al-Imaam Ash-Shafi'ii fi Umar Ibn Abd Al-Aziiz, namoota gurguddoo Islaamaa lama, Sahaaba Al-Kiraam kamiyyuu irratti jecha 'dogongora' jedhu fayyadamuun hin hayyamamu jedhan. Sababa kanaaf waa'ee hoggantoota dogongora jedhama. Namoonni jala jiran jechoota "Inni sirrii hojjete", "Inni dogoggora hojjete", "Nuti raggaasifna" ykn "Nuti hin raggaasifnu" jedhan hoggantoota isaanii dubbachuun isaanii hin hayyamamu. Akkuma Rabbiin dhiiga namoota gurguddoo kanaan harka keenya hin xureessine, nutis arraba keenya jechoota 'haqaa' fi 'jaala'aa' jedhan irraa eeguu qabna. Ulamaa'onni gadi fagoon ragaa fi taateewwan qoratanii Imaam Alii sirrii ta'uu fi mormitoonni isaa dogoggora ta'uu isaanii labsan sun, dhugumatti Hadirat Aliin warra gama biraa wajjin haasa'uuf carraa argate silaa hojiitti isaan geggeessa ture. Akkaataa ijtihaadaatti dhugaa dubbachuuf hadiisni Zubair Ibn Awam lola Jamaal keessatti hadiisa Alii faallaa ta'us, dhugaa jiru gadi fageenyaan erga qoratee booda ijtihada isaa jijjiiree lola dhaabe. Dubbiin ulamoota Ahl al-Sunnaa dogongora akka eeyyamaatti ilaalan akkasitti fudhatamuu qaba. Akkasumas Hadiisa Alii fi namoonni isa waliin turan fi sahaabonni Nabiyyii (S.A.W) biroo garee biraa keessa haadha keenya Aishat As-Sidiqaa waliin turan jechuun hin danda'amu.

Lolli Sahabah al-Kiraam gidduutti godhame kun bu'aa ijtihad adda addaa damee Ahikam ash-Shariah (seera Islaamaa) keessatti ture. Wantoota barbaachisoo Islaamaa irratti waliigaltee dhabuu hin qaban turan. Har'a namoonni tokko tokko namoota gurguddoo Islaamummaa kan akka Hadirat Mu'awiyaa fi Amr ibn al-Radiyi-Allahu Ta'ala Anihuma irratti badaa fi tuffii dubbatu. Maqaa Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam Sahaabawwan isaa balleessuu fi salphisuun hubachuu hin danda'an. Imaam Maalik Ibnu Innes Muawiyaa[42] fi Amr Ibnul Asi[43] namni isaan arrabse wanti inni isaan irratti dubbate ni malu akka jedhan Shifaa Ash-Shariif barreesse. Warra dubbatuu fi barreessu fi kan isaan hin kabajne akka malee adabuun barbaachisaa dha. Rabbiin subihaanahu wa ta'aalaa jaalala Sahaba keenya jaallatamootiin qalbii teenya haa guutu! Muslimoonni Waaqayyoon sodaatanii fi Rabbiin sodaatan, munaafiqoota ykn cubbamoota hin taane, warra ol ta'an sana ni jaallatu.

Warri gatii fi guddummaa Rasulullah Sallallahu Alayhi Wasallam hubatanii hunda isaanii jaallatanii fi kabajuu fi hordofan Ahl al-Sunnah jedhamu. Warri kaan jaalladha kaan jibbina

[42] Hadiisa Imaam Maalik Ibnu Innes Muawiyaa bara 60 (680 A.L.A.) Damaasqootti du'e.
[43] Amr Ibnul As bara 43 (663 A.L.A.) biyya Gibxii keessatti du'e.

jedhanii baay'ee isaanii maqaa balleessanii tokkollee hin hordofne Shi'aa jedhamu. Iraan, Hindii fi Iraaq keessatti Shi'oonni hedduun jiru. Turkii keessatti homaa hin jiru. Isaan keessaa gariin Alawis of waamu, jechuunis Muslima Hadihira Alii jaalatu jechuudha, Alawitoota muslimaa qulqulluu Turkii keessa jiran gowwoomsuuf. Nama jaallachuun tarkaanfii isaa hordofuu fi warra inni jaallatu jaallachuudha. Sahaaba Rasuulaa hunda ni jaallate. Inni gorsaa Kaliifaan lammaffaa Kaliifaa Hadirat Umar ture. Intala isaa fi Hadiisa Faaximaa Ummu Gultum Hadirat Umar fuudhe. Ulamaa'onni Ahl al-Sunnaa ol'aantummaa Sahabat al-Kiram Radiyy Allahu Ta'ala Anhum Ajma'ii hubatanii Muslimoonni hunda isaanii akka jaallatan ajajan, kanaanis Muslimoota balaa irraa baraaraniiru.

Hoggantoota keenya keessaa Hadhrat Ali Radiyallahu Ta'ala Anh fi ilmaan isaa fi sanyii isaa Karijites (Kawarij) jedhaman. Hiriyyoota Muslimoota Sunnii baay'ee jaallataman. Amma Yaazidii jedhamu. Amantiin isaanii akka malee hamaa waan ta'eef Islaamummaa wajjin walitti dhufeenya tokkollee hin qaban.

Wahaabiin Sahabah al-Kiraam hunda jaalanna yoo jedhan, daandii bidhummaa mataa isaanii hordofu, kan namoota eebbifamoo sana dhiisanii Sahaabaaf dhiyeessan. Ulamaa'ota Ahl al-Sunnah**, Suufiyyaa** fi Alawitoota gurguddoo hin jaallatan, hunda isaaniis maqaa balleessan. Musliima isaan qofa itti fakkaata. Namoota akka isaanii hin taane 'mushrik' jedhanii ilaaluun lubbuu fi qabeenya isaanii irraa fudhachuun haraama jedhu. Kanaaf Ibaahi ta'u. Quraanaa fi Hadiisa ash-Shariif irraa hiikkaa bidhummaa dogoggoraa kan fudhatan yoo ta'u, Islaamummaan hiika kana qofa of keessaa qaba jedhanii yaadu. Ash-Shariah Adilate fi Hadiisa Shariif irra caalaan ni didu. Hayyoonni gurguddoon manneen barnootaa afran keessaa namoonni Ahl al-Sunnaa wajjin walii hin galle gantoota ta'uu isaanii fi Islaamummaa irratti miidhaa guddaa geessisuu isaanii kitaabota fi sanadoota hedduu barreessaniiru.[44]

[44] Odeeffannoo dabalataaf kitaabota keenya Afaan Ingiliffaatiin, kan akka gorsa Muslimaa fi Faayizaalota Gammachuu Jahan, akkasumas Afaan Arabaa Al-Minhat Al-Wahhabiyah Fir-Radi-l-Wahhabiyah At-Tawsuli Bin-N-Nabi Wa dubbisaa Jahalat-l-Wahhabiyan fi Sabil-un-Najat fi lammii Iraan Saif Al Abrar. Hojiiwwan kunneenii fi kitaabonni qaaliin akka diduu Ahl al-Bida'tti barreeffaman kun mana kitaabaa Hakikat Istanbul keessatti argamuun maxxanfamaniiru. Lamaanuu Raad al-Mukhtariin kan barreeffame Muhammad Emin ibn Abidin yoo ta'u, bara 1252 (1836) Damaasqootti du'e. (jildii 3ffaa, boqonnaa "Baghi") fi afaan Turkii Nimet-i Islam (boqonnaa "Nikah") keessatti Wahaabiin Ibaahii ta'uun isaa ifatti barreeffameera. Eyub Sabri Pasha bara 1308 (bara 1890 ALA du'e), Sulxaan Abd Alhamid Khan II jalatti admiral duubaa hojiiwwan isaa Turkii Mirat al-Haramain fi Tariq-i Wahhabyun fi Ahmed Sevdet Pasha jildii torbaffaa Seenaa Impaayera Usmaaniyaa (Otomaani) Turkii keessatti bal'inaan odeeffannoo waa'ee wahaabiyoota ni kennu. Akkasumas, Yuusuf al-Nabhaani hojii isaa kan Arabaa Shaheed al-Haqq (maxxansa 3ffaa, Kaayiroo 1385/1965ALA) keessatti Wahabii fi Ibnu Teymiyyah bal'inaan mormeera. Hojiin isaa fuula shantama kitaaba Arabaa Ulama-al-Muslimin Wahhabyun (Istanbul, 1972) jedhamu keessatti maxxanfameera.

Ayub Sabri Pasha Rahimah-Allahu Ta'ala akka jedhanitti, "Wahaabummaan bara 1205 AH (1791 A.L.A.) fincila dhiigaan guutame, dararaa fi gara jabeessa ta'ee biyya Arabaa keessatti mul'ate." Muhaammad Abduh lammii Masrii namoota kitaabota isaatiin wahaabummaa fi farra madhabummaa addunyaa irratti babal'isuuf yaalan keessaa tokko ture.

Bara Gamtaa fi Paartii Tarkaanfataa kitaabonni Abduh gara afaan Turkiitti hiikamuun "hojii hayyuu Islaamaa guddaa, yaada qaroo fi haaromsaa beekamaa Abduh" jedhamuun dargaggootaaf dhiyaataniiru. Garuu Abduh Jamaal al-Din al-Afghani, Freemason fi Grand Master of the Cairo Masonic Lodge, kan bara 1314 AH (1897 A.L.A.) du'e akka dinqisiifatu ifatti barreesse. Diinonni Islaamaa karaa dhugaa Ahl al-Sunnah balleessuu fi shaampiyoonaa Islaamaa bittimsuun Islaamummaa balleessuuf dhokatanii turan, namoota amantii fakkeessanii kana dhoksaan kakaasan. Galanni samiif haa ta'u. ulamaa'onni gurguddoon Ahl al-Sunnah Imamate al-Madhahib namoota wallaala akka ta'an labsame. Maqaan isaanii lammata hin kaafamu. Garuu sanyii abboota keenya qulqulluu fi kabajamoo Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fi Islaamummaa ilmaan wareegamtootaaf jecha lubbuu isaanii wareegaman hololaa fi beeksisa kiiloo miliyoonaan lakkaa'amuun hin mo'amne. Gootota Islaamaa sobaa kana illee hin dhaggeeffatan, beekamtii hin kennan. Rabbiin Ta'alaan ijoollee wareegamtootaa haleellaa fokkisaa kana irraa haa tiksu. Har'a ummanni La-Madhabii, kan gareewwan akka **Mawududi**[45], **Sayid Quxibi**[46] **'Tablig-Ijamat'** fi Hamidullah'n hiikaman, kitaaba kana dargaggootaaf kennaa jiru.

Yaada gantootaa kan ibsa hayyoota Ahl al-Sunnat waliin wal hin simnee fi beeksisa gurguddaa keessatti faarfamaa jiru of keessaa qabu. Yeroo hunda dammaqinaan of eeggachuu qabna. Rabbiin muslimoota waa'ee qananii jaallatamaa Nabi Muhammad nageenyi irratti haa jiraatu hin beekne Rabbiin haa dammaqsuu! Sobaa fi arrabsoo diinaatiin akka hin gowwoomfamneef nu eegaa! Amiin. Kadhannaa qofaan of hin gowwoomsinu! Sujuuduun osoo adat al-ilahiya Rabbii (seera Waaqayyoo) hin ajajamne, mala osoo hin hojjatin ykn hin ajajni salaatuun mu'jizaa Rabbiin irraa kadhachuudha.Muslimni hojjachuu fi kadhannaa gochuu qaba. Dura karaa qabannee haa kadhannu. Karaan jalqabaa kaafiroota jalaa bahuun Islaamummaa barachuu fi barsiisuudha. Dhugaa dubbachuuf, barsiisa Ahl al-Sunnaa fi ajaja fi dhoowwaa Islaamaa barachuun dirqama (fardii) fi dirqama jalqabaa nama hundaati, dhiiras haa ta'u dubartii.

[45] Maududiin Hinditti waldaa Jamaatulilamiya jedhamu hundeesse. Bara 1399tti du'e.

[46] Sayid Quxibi bara 1386 (1966 A.L.A.) biyya Masrii keessatti ajjeefame.

Har’a wantoota kana barachuun baay’ee salphaadha. Kitaaba Islaamaa dhugaa barreessuu fi maxxansuuf bilisummaan jira. Muslimni hundi mootummaa bilisummaa kana Muslimaaf kenne deeggaru qaba.

Warri amantaa fi barumsa Ahl al-Sunnah (Ilm al-Hal) baratanii ijoollee isaanii hin barsiisne balaa Islaamummaa irraa maqee boolla kaafiraa keessatti kufuu danda’u. Salaanni namoota akkasii fudhatama hin qabu. Kanaafuu akkamitti gantummaa irraa of eegu? Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam akkana jedhan, "Islaamummaan bakka beekumsi jiru jiraa, bakka beekumsi hin jirre Islaamummaan hin jiru." Haaluma wal fakkaatuun akka beelaan hin duune nyaachuu fi dhuguun barbaachisaa waan ta’eef, akka kaafirootaa fi Muslima hin taaneen akka hin gowwoomfamneef amantii keenya barachuun barbaachisaadha. Abbootiin keenya kitaaba Ilm al-Hal walitti qabuu fi dubbisaa waan turaniif akkasitti Islaamummaa akka Muslimaatti gammadan. Dhuguma ifa gammachuu kana nuuf kennaniiru. Kanaafuu, Muslimoonni hafanii fi ijoolleen keenya diina keessaa fi alaatiin akka hin booji’amneef tarkaanfiin ittisaa jalqabaa fi barbaachisaan kitaabota Ilm al-Hal hayyoota Ahl al-Sunnaan qophaa’an dubbisuu fi hubachuudha. Warri mucaan isaanii Muslima akka ta'u barbaadan gara barsiisaatti erguun akkaataa Qur'aana al-Karim dubbisu akka baratu mirkaneeffachuu qabu. Ijoollee keenyas ta'e namoota itti gaafatama qabnu yeroo carraa arganne dubbisnee, barannee haa barsiifnu. Mana barumsaa deemuun isaaniif ulfaataa fi illee hin danda'amu ta'a. Erga miidhaan uumamee boo'uun bu'aa hin qabu.

Diinota Islaamaa, kitaabota gowwoomsaa fi sobaa, gaazexaa, barruulee, sagantaa televijiinii fi raadiyoo, fiilmii fi marsariitii isaanii amanuu hin qabnu. Akkuma Ibn Abidin Rahimah - Allahu Ta'ala jildii sadaffaa [Rad Al-Muhtar] keessatti barreessetti, gantoota hamaa amantii kamittuu hin amanne, garuu Muslima fakkeessanii wantoota gara gantummaatti geessan barsiisanii Muslimoota dogoggorsuuf qabsaa'anii fi Islaamummaa akka dhiisan godhu, zindiq jedhamu.

Gaaffii: Namni hiikkaa kitaabota isaani sirraa hin taanee dubbise, ‘Ibsa Quraana al-Karim dubbisuu qabnaa’ jedha. Hojii amantii keenyaa fi Quraana barachuu hayyoota amantaatti imaanaa kennuun yaada ballaa fi qaaniidha. Quraanni al-Karim "yaa ulamoota amantii" hin jedhu. "Yaa Muslimoota" fi "Yaa Ilma Namaa" jedha. Sababa kanaaf muslimni hundi Quraana al-Karim ofumaa hubachuu qaba malee hojii kana nama kamirraayyuu eeguu hin qabu.

Namni kun namni hundi kitaaba Tafsiiraa fi Hadiisa akka dubbisu barbaada. Kitaaba Qalam, Fiqh fi Ilm al-Hal ulamoota gurguddoo Islaamaa fi Ahl al-Sunnaan barreessan dubbisuu hin gorsu.

Kitaabni Rashiid Ridaa[47] "Islamda Birlik ve Fikh Mezhebleri" jedhu kan Waajjira Guddaa Dhimma Amantaatiin maxxanfame (Maxxansa Lakk. 157; 1394/1974) dubbistoota kana caalaa burjaajessu qaba.

Fuula kitaaba isaa hedduu keessatti, keessattuu "Marii Jahaffaa" keessatti, isaan [Muqalidoonni, hordoftoonni manneen barnootaa afran keessaa tokko] Imaamota Mujtahid sadarkaa Nabiyyootaatti ol guddisan jechuun ibsa. Hadiisa dhiisanii jecha Mujtahid filatan, kunis hadiisa Nabiyyii waliin walii hin galle. Hadiisni haqameera (Nashih) ykn ilaalcha imaama isaanii keessatti hadiisa biraa jiraachuu danda'a jedhan. Muqaliidoonni kunneenis jechoota namoota murtii isaanii keessatti dogoggora ta'uu danda'an hojii irra oolchuun hadiisa Nabiyyii dogongora irraa bilisa ta'e tuffachuun Mujtahida faallessu. Kana gochuudhaan Quraana faallessu. Imaama Mujtahid malee namni Quraana hubachuu hin danda'u jedhu. Jechoonni Faqii fi Muqaaldota biroo akkanaa Yahuudaa fi Kiristaanota irraa akka fudhatan agarsiisa. Faallaa kanaatiin kitaabota ummanni Fiqh barreessan hubachuurra Quraanaa fi Hadiisa hubachuun salphaadha. Namoonni jechootaa fi seerluga Arabaa beekan Quraanaa fi Hadiisa hubachuuf rakkina hin qabaatan. Dachii irratti eenyutu Rabbiin dandeettii amantii isaa ifatti ibsuu akka qabu dhowwuu danda'a? Rasuul (SAW) waan Rabbiin namoota biroo caalaa jechuu barbaade hubachuu fi ibsuu danda'uu isaa eenyutu haaluu danda'a? Ibsi Nabiyyiin (S.A.W.) kennan Muslimootaaf gahaa hin turre, kana jechuun dirqama walitti dhufeenya isaanii sirnaan bahuu hin dandeenye jechuudha.

Osoo namoonni baay'een Quraanaa fi Sunnaa hubachuu dadhaban, Rabbiin dirqisiisu ture hunduu seera kitaabaa fi sunnaa waliin. Namni tokko ragaa waliin waan itti amanu beekuu qaba. Rabbiin **Taqliid (Madihahabatti of sirreessuu**) hin jaallatu Muqaliidni isaaf abbaa fi akaakayyuu fakkeessuun sababa akka hin taane dubbate. Maanguddoonni taqliidni Rabbiin biratti fudhatama akka hin qabne agarsiisu. Kutaan amantii furuu ilaallatu kutaa daalil (sanada, madda) imaana ilaallatu caalaa hubachuun salphaadha. Gaafa waan ulfaataa waliin kaffalu, waan salphaan hin kaffalu? Dhimmoota hin baratamne tokko tokko irraa seera baasuun rakkisaa ta'a, garuu beekuu dhiisuu ykn shaakaluu dhiisuun akka sababaatti ilaalama. Ummanni fiqh salaata (rakkina, dhimma) hedduu ofumaan kalaqan. Seera isaaniif baasan. Wantoota akka Raayyaa**, Qiyaas zilii fi Qiyaas** Kaafii akka sanadaatti galchuuf yaalan. Wantoonni kun gara damee ibaadaa beekumsi argamuu hin dandeenyetti akka yaa'an taasifame. Kanaaf amantii kana yeroo hedduu babal'isan.

[47] Rashiid Ridaa duuka bu'aa Muhammad Abduhiiti. Bara 1354 (1935 ALA) tti du'e.

Muslimoota rakkoo keessa galchaniiru. Qiyaas hin ganu; Dirree 'Ibadat' irratti Qiyaas hin jiru jedha. Imaan fi ``**Ibaadaata**'' bara Nabiyyii xumuramaniiru. Namni homaa itti dabaluu hin danda'u. Imaamonni Mujtahid namoota fakkeessuun (Taqliida) dhoowwatan. Barreeffamni kun kitaaba Waajjira Waliigalaa Dhimma Amantiitiin maxxanfame irraa kan fudhatame yoo ta'u, akkuma kitaabota la-madihabii hunda imaamoota madihaaboota afran hordofuu dhorka. Tafsiiraa fi hadiisni hundi akka baratamu ajaja.

Maal jetta waa'ee isaa?"

Deebii: Barreeffamoonni ummanni La-madihabii barreessan sirriitti yoo dubbifaman, sababoota abishaalummaa fi dubbii sobaa walitti aansuun yaada gantummaa fi ilaalcha adda bahuu isaanii miidhagsuun Muslimoota gowwoomsuuf yaalaa akka jiran salphaatti hubachuun ni danda'ama. Namoonni wallaalonni, barreeffamichi beekumsa irratti kan hundaa'e bu'uura loojikii fi sababa qabeessummaa keessatti, kufuu danda'u, garuu namoonni baratan, beekamoo ta'an gonkumaa kiyyoo isaanii keessa hin kufan.

Hayyoonni Islaamaa Rahimhum-Allahu Ta'alaa jaarraa kudha afur keessatti kitaabota barbaachisoo kumaatamaan lakkaawaman barreessuun balaa Addabismii ykn farra Sunnizimii Muslimoota gara badiisa bara baraatti oofaa jiru irraa dargaggoota akeekkachiisaniiru. Akka deebii gaafii armaan olii kanaatti, aayatawwan tokko tokko kitaaba Hujat-Allahi Ala-Alamin irraa Yuusuf An-Nabhani (Beerut keessatti du'e bara 1350 AH / 1932 ALA) hiike: Quraana al-Karim keessaa baasuu hin danda'u. Imaamonni Mujtahid illee seera hunda Quraana Al-Kariim keessaa baasuu waan hin dandeenyeef Rasulullah Sallallahu Alahi Wasallam seera Quraana Al-Kariim keessa jiru Hayiisota Sharif isaanii keessatti ibsan. Akkuma Quraanni al-Kariim isa qofaan buufame, akkasuma hadiisa-Shariif kan hubatamuu fi ibsamuu danda'u sahaabota al-Kariim fi Imaamota Mujtahid qofaan. Isaan gargaaruuf Rabbiin imamoota mujtahidaaf beekumsa saayinsii fi amantii, hubannoo cimaa, mul'ata gadi fagoo, sammuu gaarii fi amaloota biroo hedduu kenneera. Safuu kana hunda dura beekama turte. Sana booda ifni Waaqaa gara garaa isaaniitti dhufe. Imaamtoonni keenya mujtahid, gargaarsa amala kanniin Rabbii fi Rasuul (S.A.W.) jecha isaaniitiin maal jechuu akka barbaadan hubatanii waan hubachuu hin dandeenye karaa Qiyaas agarsiisan. Imaamonni afran al-Madhahib tokkoon tokkoon isaanii yaada mataa isaanii irraa akka hin dubbanne duuka bu'oota isaaniitiin akkana jedhan: 'Hadiisa sahiiha yoo argattan jecha kiyya cinatti dhiisaa hadiisa ergamaa Rabbii hordofaa! 'Namoonni Aimital Madihahib keenya ajaja kana itti kenne hayyoota

gadi fagoo kan akka isaanii mujtahid ta'an turan. Ulamonni kunneen Mujtahidoota Tarjihaa ragaa madihaaboonni afran ijtiada isaanii irratti hundaa'an beekan turan.

Hoggantoonni madihaab ijtihaada hundeessuun hadiisota sahiiha haaraa walitti hidhaman akka ragaa fi dabarsitoota hadiisaatti qoratanii, isa kamtu filatamaa akka ta'e (**Tarjih**) akka hubataniif, oduuwwan boodaa fi garaagarummaa biroo hedduu qorataniiru. Yookiin Imaamni Mujtahid (**Imaam al-Madihaba**) waa'ee rakkoo fakkeenyaaf tokko Qiyas jedhee murteesse sababni isaas hadiisa dhimmicha gabaasu ykn furtu waan hin beekneef, duuka buutonni isaas hadiisa karaa adda ta'een murteessan. Haa ta'u malee, duuka bu'oonni yeroo ijtihada akkasii qacaran, seera Imaamni fudhate bira hin darbine. Muftiin mujtahidaa isaan bakka bu'anis haala kanaan fatiwaa baasan. Akka waan asitti barreeffame hundarraa hubatamutti Muslimoonni Imamat al-Madihahib afran hordofanii fi mujtahidoonni madihaaba isaaniitiin baratan seera Rabbii fi ergamaa Isaa hordofan. Mujtahidoonni kun waan Quraana al-Kiraamii fi Hadiisa Ash-Shariif keessatti hubatan, kan namni biraa hubachuu hin dandeenye hubatanii dabarsan. Muslimoonni waan Mujtahidoonni Nasi irraa hubatanii fi wal qunnaman jechuun kitaaba fi Sunnaa waliin jiraachaa jiru. Sababni isaas Rabbiin suuraa An-Nakil keessatti Ayaat Kariim boqonnaa 43ffaa keessatti akkana jedheera: "**Yoo hin beekne warra beekan gaafadhu**."[48]

Ummaa Nabiyyii Jaallatamaa qofa Rabbiin isaaf haa qananiisu irratti qofa madihahiboonni Aimatal ijtihad godhanii madihabsa isaanii hundeessan, Muslimoonni hundi madihabas kana keessatti walitti qabamu turan.

Gama tokkoon Rabbiin Ta'alaan Imaamota Itiqadaa[49] uumee gantoota, zindiqoota, mulhiidaa fi namoota sheeyxaanni akka beekumsa I'tiqadaa hin xureessine dhorke. Eebbi kun amantii

[48] Keeyyanni kun namni hundi Kitaaba fi Sunnaa sirritti hubachuu akka hin dandeenye argisiisa. Warri isaan hubachuu hin dandeenye Quraana al-Kareem ykn Hadiisa Ash-Shariif ofuma isaaniitiin hubachuuf akka hin yaalin, warra isaan hubatan gaafachuun akka baratan ajaja. Osoo namni hundi hiika Quraanaa fi Hadiisa ash-Shariif sirritti hubatee gareen gantootaa torbaatamii lama hin ka'u ture. Namoonni gareewwan kana ijaaran hundi gadi fageenyaan kan baratan ta'us isaan keessaa tokkollee hiika Quraana Al-Kariim fi Hadiisa Ash-Shariif keessatti argamu sirriitti hubachuu hin dandeenye. Isaan hubachuu dhabuun daandii sirrii irraa maquun Muslimoota miliyoonaan lakkaa'aman akka balleessan taasisan. Gariin isaanii hanga hiikkaa dogoggoraa Ayatootaa fi Hadiisaaf kennuutti gahuudhaan hanga Muslimoota karaa sirrii 'kaafiraa' fi 'mushrikoota' jedhanii waamutti firqaa ta'aniiru. Kitaaba Kashf Ash-Shubuhat, Afaan Turkiitti hiikamee dhoksaan gara Turkii seene keessatti, Muslimoota amantii Ahl al-Sunnah hordofan ajjeesuu fi qabeenya isaanii dhuunfachuun mubaa (hayyamamaadha) jedhama.

[49] Dudhaalee Amantii; Yaad-rimeewwan.

Kiristaanaa fi Yihudootaa keessatti waan hin jirreef amantiin isaanii faalamee gara meeshaa taphaatti jijjiirame.

Akka walii galtee ulamaa'ota Islaamaa jedhutti erga Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam du'ee booda hayyuun gadi fagoon ijtihad qacaruu danda'u waggoota dhibba afur booda fuulduratti hin dhufne. Amma namni ijtihaada qacaruun barbaachisaadha jedhu maraatuu ykn kan hin baranne islaamummaa ta'uu qaba. Hayyuun guddaan Jalal al-Din al-Suyuti Abd al-Rahman (bara 911 Hijrii / 1505 A.L.A tti Gibxiin keessatti du'e) sadarkaa ijtihad irra ga'eera yeroo jedhu, hayyoonni bara isaa biroo gaaffii tokko isa gaafatan. Deebiin adda addaa lama kan kenname yoo ta'u, deebii kamtu caalaatti amanamaa akka ta'e akka himu gaafate. Isaanif deebii kennuu hin dandeenye. Hojiin itti baay'atee yeroo kamiyyuu itti dabarsuu akka hin dandeenye dubbateera. Garuu wanti inni gaafatame fatwaa irratti ijtihada qacaruudha, kunis sadarkaa ijtihaada isa gadi aanaadha.

Hayyuun gadi fagoon akka As-Suyuti fatwaa isaa keessatti ijtihada qacaruu irraa fagaate, yoo maraannee ykn hafuuraan wallaaluu hin taane ta'e warra nama dirqisiisan ijtihad mutlaq akka qacaran maal jenna? Al-Imaam al-Ghazaliin[50], kitaaba isaa Rahimah-Allahu Ta'ala Ihya Ulam Ad-Din keessatti, bara isaa mujtahidoonni akka hin jirre dubbata.

Muslimni Mujtahida hin taane Hadiisa Sahiiha tokko yoo barate achiis akkaataa Imaamni Madihaaba isaa isa barsiiseen waan tokko hojjechuuf miira hamaa itti dhaga'amuu eegale, sababni isaas akkaataan Imaamni Madihahaaba isaa barsiise Hadiisa faallaa waan ta'eef baruu qaba. Madihaaboota afran keessatti ijtihad hadiisa sana mujtahida biraa irratti hundaa'ee fi madihaba bakka mujtahid bu'uura godhate irratti hundaa'uu. Hayyuun guddaan Al-Imaam Yahya An-Nawawi Rahimah-Allahu Ta'ala (bara 676 Hijrii / 1277 A.L.A Damaasqoo keessatti du'e) Rawdat At-Talibin keessatti bal'inaan ibseera. Warra sadarkaa Ijtihaada irra hin geenyeef seera kitaabaa fi sunnaa irraa fudhachuun hin hayyamamu.

Amma namoonni wallaalonni tokko tokko sadarkaa ijtihaada guutuu irra ga'uu keenya fi Nas irraa seera tokko argachuu akka danda'uu fi Madihaba afran keessaa tokko hordofuun akka isaan hin barbaachifne fi Madihaba waggootaaf hordofaa turan dhiisaniiru jedhu. Sababa isaanii isa sirrii hin taaneen madihabas diduudhaaf yaalu. Waan wallaalummaa, gowwummaa akka 'Nuti yaada nama amantii akka keenya wallaaltuu ture hin hordofnu' jedhu. Seexanaan

[50] Al-Imaam al-Ghazaliin bara 505 (1111 A.L.A) magaalaa Tuus keessatti du'aan boqotan.

gowwoomfamanii lubbuu isaaniitti dheekkamuun olaantummaadha jedhu. Kana jechuun olaantummaa isaanii osoo hin taane, gowwummaa fi salphina isaanii agarsiisu. Isaan keessaa gantoota wallaalota tokko tokko namni hundi kitaabban tafsiiraa fi Sahii Bukhaarii irraa seera dubbisee argachuu qaba jedhanii fi barreessan ni argina. Obboleessa koo Muslima! Gowwoota akkasii wajjin michummaa uumuu ykn namoota amantii akka ta'an yaaduu irraa fagaadhu! Madihahaba Imaama keessanii qabadhaa! Manneen barnootaa afran keessaa kamiyyuu filachuuf bilisa. Garuu qabeenya (rukisas) Madihaba walitti qabuun, jechuunis Madihabasi tokkoomsuun hin hayyamamu, kunis "T**alfiq**"[51] jedhama.

Muslimni Hadiisa-Shariifa dubbisuu fi hubachuu danda'u Hadiisa-Shariif ragaa barsiisa isaanii ta'an barachuu qaba sana booda guddummaa fi gatii hojiiwwan faarfamaa ta'an kanneen Hadiisa-shariif dhoowwaman irraa fagaachuun barachuu qaba. Amantii Islaamaa irraa, fiixaan ba'iinsa Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fi maqaa fi amaloota Rabbii Ta'aalaa, jannataa fi jahannam Rasulullah, maleekota, jinnii, ummaa jalqabaa, nabiyyootaa fi kitaabota samii isaanii, amaloota addaa Rasulullah fi Quraana al-Kariim, jireenya Alii firoota isaa dhiyoo fi sahaabota, guyyaa dhumaa fi odeeffannoo biroo hedduu waa'ee addunyaa kanaa fi addunyaa itti aanu mul'isu. Odeeffannoon waa'ee adunyaa kanaa fi addunyaa itti aanu hundi **Hadiisa-Shariifa** Rasulullah S.A.W. keessatti kuufamee jira.

Waan asitti barreessinu yommuu hubannu, namoonni seera Islaamaa hadiisa irraa hin fudhatamne faayidaa hin qabu jedhan hangam wallaalummaa akka ta'an ifa ta'a. Odeeffannoo bal'aa hadiisa keessatti kennaman keessaa **hadiisa Ibaadaa** fi **Ibaadaa** barsiisan baay'ee muraasa. Akka hayyoonni tokko tokko jedhanitti gara dhibba shanii; kanneen irra deddeebi'aman dabalatee kuma sadii hin caalan. **Imamat al-Madihaba** afran keessaa tokko hadiisa muraasa keessaa Hadiisa Sahiiha tokko hin dhageenye jedhamee tilmaamuun hin danda'amu.

Muslimni madihaaba ofii keessatti wanti murtaa'e tokko Hadiisa Sahiihaaf akka hin mijoofne hubate, Madihaba biraa Hadiisa tokko irratti hundaa'e hordofuu qaba. Imaamonni mana barumsaa

[51] 'Talfiq' jechuun gocha waan salphaa walitti makuu ykn walitti makuu jechuudha. Karaalee manneen barnootaa afran fi karaaleen isaan waliin wal hin simne. Namni tokko akka madhhaba afran keessaa tokkoon gocha Islaamaa erga raawwatee booda, innis madhhaba sana keessatti raawwatame erga sahiiha (sirrii, mijaawaa) ta'ee booda, hamma danda'ametti haal-duree madhhaba sadan hafan keessatti kaa'ame ni eega. Hojiin sun sahiiha fi fudhatama kan qabu ta'uu isaa yoo ilaalle, madihaaboota kana keessatti 'Taqwaa' jedhama, kunis tawaab baay'ee (jechuunis mindaa Aakhiraatti) argamsiisa.

ofii isaanii hadiisa dhagahuun ni danda'ama, garuu wanti isaan hubatan hadiisa biraa dubbatame ykn dubbatame (Nabiyyii irraa) kan bara booda dubbatame fakkaatee isa duraa ykn haqe sababoota biroo mujitahidoonni beekaniin. Hadiisa duraanii akka barreeffama ragaatti hin fudhanne. Muslimni hadiisa duraa sahiiha tahuu hubate ijtihaada mana barumsaa isaa kan hadiisa waliin walii hin galle dhiisee hadiisa hordofuu qaba. Garuu haala kana keessatti mana barumsaa yaada biraa kan hadiisa sana dhimma ijtihaada irratti ka'eef fayyadame fakkeessuu qaba. Sababni isaas Imaamni madihaba lammaffaa sun sanada seera (Ahikam) inni hin beekne beekee, hadiisa sana hojjechuu irraa wanti isa dhowwu akka hin jirre hubate.

Garuu imaamni madihaaba ofii isaatii ijtihada isaaf sanada sahiidha irratti hirkatee waan tureef akka madihaba ofiitti dhimmicha akka raawwatu hayyamamaaf. Islaamummaan Muqalid sanada sana wallaaluu isaaf sababa dhiheesse. Sababni isaas imaamonni madihaaboota afran keessaa tokkollee kitaabaa fi sunnaa ijtihadaan lolaase hin jiru. Barumsi isaanii hiika kitaabaa fi Sunnaati. Kitaaba fi Sunnaa keessatti hiikkaa fi seera Muslimootaaf ibseera. Haala Muslimoonni hubachuu danda'uun ibsanii kitaaba keessatti barreessan. Kun tajaajila guddaa Imamat al-Madhahib Rahimhum-Allah Ta'aalaa Islaamummaaf kenne waan ta'eef osoo Rabbiin isaan hin gargaarre ta'ee humni namaa gahaa hin ta'u ture. Madihaboonni kun jiraachuun isaanii Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam nabiyyii dhugaa ta'uu fi Islaamummaan amantii dhugaa ta'uu isaa ragaalee guutuu ta'an keessaa isa tokkodha.

Garaagarummaan ijtihaada Imaamtoota keenya al-Madhahib dhimma furu ad-din ilaallatu qofa irratti, innis dhimma fiqh irratti ture. Beekumsa Usul ad-Din innis I'tiqad ykn Imaan irratti walii galuu dhabuun isaan gidduutti hin turre. Akkasumas barnoonni Furuu hadiisa amantii keessatti iddoo guddaa qabaachuun isaanii beekamuu fi sanadoonni isaanii hadiisa haala walitti hidhamiinsa qabuun dabarfaman irraa kan argaman ta'an irratti walirraa adda hin turre. Furu ad-Din ilaalchisee beekumsa tokko tokko qofa irratti garaagarummaa qabu. Kunis garaagarummaa dhugummaa sanadoota dhimma kanaa hubachuu irraa madda. Garaagarummaan xiqqaan isaan gidduu jiru kuni immoo gara laafina Rabbiin ummaatiif qabuudha, Muslimoonni Madihahaba fedhan hordofuun isaaniif laaffisuun ni hayyamama Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam garaagarummaa kana oduu gammachiisaa jedhee waame, akkuma isaa ta'e jedhee tilmaameera.

Beekumsa ijtiqaada irratti, innis dhugaa amanamaa irratti ijtihada qacaruun hin hayyamamu. Dhaabbachuu fi bidhummaaf bakka kenna. Cubbuu guddaadha. Ahl As-Sunnat wa

Al-Jamaa'a dhimma I'tiqad ilaallatu keessatti karaa sirrii qofaadha. Garaagarummaan Hadiisa Ash-Shariif keessatti Rahmata Rabbii jedhamee ibsame garaagarummaa furuu ykn Ahikam ture. Haala murtiin madihaboota afran walirraa adda ta'e keessatti murtiiwwan keessaa tokko qofti sirrii dha. Namoonni karaa sirrii kana godhan badhaasa lama argatu, namoonni murtii dogoggoraa keessaa tokko kennan badhaasa tokko argatu. Madihaabni rahmata ta'uun isaa madihaba tokko dhiisanii kan biraa hordofuun akka hayyamamu agarsiisa. Garuu barumsi isaanii waan hin barreeffamnee fi hin dagatamneef, kan Ahl As-Sunnah ykn kan Sahabat Al-Kiram irraa kan hafe madihaaboota kamiyyuu hordofuun hin hayyamamu. Warra afran beekaman malee Madihaaba kamuu hordofuun hin danda'amu. Imaam Abu Bakr Ahmad Ar-Razi [Rahimhu-Allahu Ta'ala] bara Hijiraa 370 (980 A.L.A) du'ee As-Sahabat al-Qiraam kallattiin hordofuun akka hin hayyamamne hayyoota Islaamaa sagalee tokkoon labsuun isaa gabaaseera.

Madihaaboota Mujtahidootaa, keessattuu olaantummaa Imaamtoota afran al-Madihahiba sirriitti akka hubattu nan gorsa. Almizan al-Kubra fi Almizan al-Khidriya kan Imaam Abdul Wahab Ash-Sha'rani (Rahimah-Allahu Ta'ala)[52] barreesse dubbisuu qabu sababni isaas doktiriiniin isaanii Kitaaba fi Sunnaa irraa waan hin fudhatamneef seerri Ijmaa fi Qiyaan dabarsan waan hin fudhanneef yaada mataa isaanii.

Quraanni al-Karim hayyoota amantaa hin kaasu jechuun sirrii miti. Aadaaleen adda addaa hayyoota **(ulamaa**) fi beekumsa (**iliim**) faarsan ni jiru. Hadiisa Abdul Ghani Ani Nablusi (bara 1143 Hijra 1731 A.L.A) Al-Hadiqaa keessatti ayaata 7ffaan suuratul-Anbiyaa namoonni Dhikrii waan hin beekne isaan gaafachuu qabu jedha. '**Dhikrii**' jechuun 'beekumsa' jechuudha. Ayaat-kariimaan kun warra hin beekne Ulamaa akka barbaadanii fi baratan ajaja. Suuratul-Imraan ayaata kariima torbaffaa keessatti akkana jedhame: Ayaata 18ffaa Suuraadhuma kana keessatti aayata ifa hin taane deebisuuf kan danda'amu warra beekumsa qaban qofa. Ummanni beekumsaa Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa jiraachuu fi adda ta'uu isaa suuratul-Kasas 81 ayaata Kariimii keessatti hubatee gabaasanii namoota beekumsaatiin akkana jedhan: Salphina isiniin haa ta'u!! Mindaan Rabbiin Subihaanahu Wa Ta'aalaa warra amananii fi hojii gaggaarii hojjataniif kennu, barakaa

[52] Yuusuf an-Nabihaanii, Hujat-Allahi Ala al-Alamin, fuula 771. Keeyyatni armaan olii kun afaan Arabaa orijinaala irraa kan hiikame yoo ta'u, akkuma kitaabota keenya hunda keessatti raawwatamu jechoota hiikkaan itti dabale tokkollee kan of keessaa hin qabneedha. Orijinaalli Arabaa armaan olii kun kutaa Hujat-Allahi al-Alamin irraa bara 1394 [1974 A.L.A.] Istaanbul irraa kan deebifameedha.

adunyaa irra caala. Surat Ruumi 56ffaa ayaata keessatti namoonni beekumsaa fi iimaana tole jedhu, kun guyyaa qiyaamaa addunyaa irratti si dhowwedha. Suuraa Israa ayaata 108ffaa keessatti namoonni beekumsaa yeroo Quraana dhaga'an sujuuda godhuun Gooftaan keenya kan dubbii isaa hin cabsin wanti hamaan hin jiru jedhu. Suuraa Hajjii aayata 54ffaa keessatti namoonni beekumsaa Quraana Al-Kariim jecha Rabbii ta'uu hubatu. Surat Ankebut Quraana keessatti ayaata 50ffaan qalbii namoota beekumsaa keessa qubate. Suuratu Saabaa ayaati-kariimaa jahaffaa keessatti namoonni beekumsaa Quraaana jecha Rabbii ta'uu fi jaalala Rabbii (tokko) akka argatu taasisa. Ayata kudha tokkoffaa Suratul Mujadala keessatti: Jannata keessatti sadarkaan ol'aanaan warra beekumsa qabaniif kennama. Akka ayaata 27ffaa Suratul Fatir ibsutti, warra beekumsa qaban qofatu Rabbiin sodaata. Suratul Hujurat 14ffaa ayaata keessatti, isin keessaa qaaliin kan Rabbiin hunda caalaa sodaatudha.

Hadiisa kitaabicha fuula 365 irratti tuqaman keessatti akkana jedhame: "Ulfinni Rabbiif haa ta'u, maleekotaaf, uumamtoonni hundinuu nama waan gaarii nama barsiisutti ni sagadu." 'Guyyaa Qiyaamaa dursa raajonni, achiis hayyoonni, sana booda wareegamtoonni ni shafa'u'; 'Yaa ummata! Beekumsi argamuu kan danda'amu hayyuu dhaggeeffachuun akka ta'e haa beekamu; 'Beekumsa baradhu! Beekumsa barachuun ibaadaa dha. Barsiisaan fi namni beekumsa barate Jihaadaan ni badhaafama. Beekumsa barsiisuun akka sadaqaa kennuuti. Alimu irraa beekumsa barachuun akka salaata halkan walakkaa raawwachuuti. Barreessaan kitaaba fatwaa Kulasaa Taahir Buhaariin[53] akkana jedhan: "Kitaaba fiqihii dubbisuun salaata halkanii raawwachuu caalaa badhaasa qaba." Farahaa fi haraama hayyoota ykn kitaaba isaanii irraa barachuun fardii waan taheef. Waan barame raawwachuuf ykn nama barsiisuuf jecha kitaaba fiqhii dubbisuun salaata-tasbih caala.

Akkuma Hadiisa Ash-Shariif keessatti ibsame beekumsa barachuun ibaadaa ol'aanaa hunda caalaa faayidaa qaba, ofiifis faayidaa qaba. Beekumsi Islaamaa hayyoota fi kitaabota irraa qofa baratamuu danda'a. Warri kitaabban Islaamaa fi qajeelfamni hin barbaachisu jedhan sobduu yookaan zindiqoota. Muslimoota gowwoomsanii gara badiisaatti isaan geessan. Beekumsi kitaabota amantaa keessatti argamu Quraana fi Hadi-Shariif irraa kan argamedha. Hiikkaan Hadiqaa[54] irraa hiikame asitti xumurama. Rabbiin Ta'alaan Quraana barsiisuu fi ergamaa isaa

[53] Taahir Buhaariin bara 542 1147 A.L.A addunyaa kanarraa boqote.
[54] Barreessaan Hadiiqaa bara 1143 1731 A.L.A addunyaa kanarraa boqote.

nagayaa fi rahmanni isatti haa jiraatu erge. As-Sahabat Al-Kiraam beekumsa Quraana Al-Kareem keessa jiru Rasuul (S.A.W.) irraa barate.

Hayyoonni Islaamaa As-Sahabat al-Qirim irraa baratan Muslimoonni hundi hayyoota Islaamaa fi kitaabota isaanii irraa baratan. Hadiisa Ash-Shariif keessatti labsameera: Beekumsi qabeenya dha. Furtuun gaafachuu fi barachuudha; "Beekumsa baradhaa barsiisaa!" "Wanti hundi madda qaba." Maddi taqwaa onnee Ariifaati. "Beekumsa barsiisuun araara cubbuuti."

Al-Imaam Ar-Rabbani Rehmatullahi Ta'ala Alaih xalayaa 193ffaa hojii isaa Maktubaa irratti akkas jechuun barreesse: "Namni muqalaf (nama dargaggeessaa fi sammuu qabu) jalqaba Imaan isaa, amantii isaa sirreessuu qaba." Kunis, Itiqaada (seera imaana) akka ulamoota Ahl al-Sunnah wal-Jamaa barreessan beekuu fi iimaana barsiisa isaanii waliin walsimsiisuu.

Rabbiin Subihaanahu wa Ta'aalaa namoota gurguddoo sana haa badhaasu. Amiin. Aakhiraatti gidiraa irraa fayyuun beekumsa gingilchaan kun sirritti liqimsan barachuu fi amanuu qofa irratti hundaa'a. [Namoonni karaa isaanii hordofan Sunnii jedhamu.] Hadiisa shariif keessatti gareen tokko jahannam irraa akka baraaramuu fi warri miila ulamaa'ota kanaa hordofan Muslimoota ta'uun labsameera. Muslimoota dhugaa kanneen daandii Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam fi sahaabota isaa Radiya Allah Ta'ala hordofan qofa. Beekumsi dhugaa fi gatii guddaa qabu Quraanaa fi Hadiisa ash-Shariif irraa argame beekumsa hayyoonni Ahl al-Sunnah Quraanaa fi Hadiisa ash-Sharif irraa argatanidha. Sababni isaas hordofaan Islaamaa hundi maqaa Musliima fudhatee amantaa gantummaa ofii isaa Quraanaa fi Hadiisa Ash-Shariif irraa fudhatame jedhee hima. Namni yaada dogongoraa fi bidhummaa qabu Kitaaba fi Sunnaa waliin hiriireera jedha. Mul'ataan wanti namni hundi hubatee Quraana Al-Kareemii fi Hadiisa Ash-Shariif irraa argatu sirrii miti.

Amantaa sirrii Ahl as-Sunnaa baruuf kitaabni Faarsi Al-Mu'tamad jedhamu, kan Hadhrat Tur Pushiti[55], hayyuu Islaamaa guddaa ta'een barreeffame, kan amantaa dhugaa hayyoota Ahl as-Sunnaa dabarsan ibsu baay'ee faayidaa qaba.

Hiikni kitaabicha keessatti ibsame baay'ee ifaadha. Hubachuun salphaadha. Kitaabni kun mana kitaabaa Hakiikaati jedhamutti bara 1410 [1989 A.L.A] maxxanfame.

[55] Faarsi Al-Mu'tamad jedhamu, kan Hadhrat Tur Pushiti hayyuu Fiqh Hanafii bara 661 Hijiraa (1263 A.L.A) du'aan addunyaa kanarraa boqote.

Iimaana keenya barsiisa Aqiidaa wajjin erga walsimsiisnee booda kitaabota fiqih hayyoota Ahl al-Sunnaan barreessan irraa halaala, haraama, fardii, wajiiba, sunnaa, mandiba fi maquraa barachuu fi ajajamuu qabna.

Kitaabota gantoota wallaalota hayyoota gurguddoo kana hubachuu hin dandeenyeen maxxanfaman dubbisuu hin qabnu. Muslimoonni aqiidaa Ahl al-Sunnaa waliin walii hin galle qaban Aakihiratti jahannam deemu irraa hin bahan - Rabbiin nu haa tiksu! Musliimni iimaana dhugaa qabu ibaadaa isaa keessatti yoo harkifate, yoo tooyibachuu baatullee araaramni isaaf godhamuu danda'a. Dhiifamni yoo hin argamnellee erga gidiraa booda jahannam irraa ni fayya. Wanti guddaan iimaana sirreessuudha. Kahwaja Ubaid-Allah al-Ahrar Qudas-Allahu Ta'ala Sirahu-l-Aziz 895 Hijiraa (1490 A.LA.) kan Samarqanditti du'e akkana jedhe: 'Osoo wahiiwwan hunduu fi dinqiin hundinuu itti kenname anaa fi Ahl irraa akka- yoo Suna Credo na dhowwame, akkan bade of ilaala.

Yoon kashiif ykn karama hin qabne garuu badii hedduu qabaadhee iimaanni Ahl al-Sunnaa naaf kenname hin gaddu. Muslimoonni Hindii har'a lafa onaa ta'aniiru. Diinonni Islaamaa gama hundaan isaan haleelu. Saantima har'a tajaajila Islaamummaaf of kenne saantima yeroo biraatiif kenname kumaatamaan lakkaa'amu caalaa gatii qaba. Tajaajilli guddaan Islaamummaaf godhamuu qabu kitaabota Ahl al-Sunnah kan Imaan fi Islaamummaa barsiisan barbaadanii baadiyyaa fi qeerroof raabsuu dha. Namni qabeenya kana kennameef itti gammadee Rabbiin daran galateeffachuu qaba. Baay'ee carraa qaba. Yeroo hunda Islaamummaa tajaajiluun hojii gaariidha. Haa ta'u malee yeroo akkanaa kan Islaamummaan laafaa ta'ee fi sobaa fi arrabsoodhaan Islaamummaa balleessuuf carraaqqiin hedduun godhamu keessatti iimaana Ahl al-Sunnaa babal'isuun hojii guddaadha. Rasulullah Sallallahu Wasallam Sahaabawwan isaatin akkana jedhe: "Abboommii fi dhoowwaa Rabbii keessaa kurnaffaa sagal yoo ajajamtan, garuu tokko yoo ajajamuu diddan bara itti balleeffamtan keessa jiraattu." Isheen rakkachaa turte! Si booda yeroon namoonni wanta inni ajajee fi wanta inni dhoowwe keessaa kurnaffaa tokko qofaaf ajajaman itti fayyan ni dhufa. [Dhugaaleen kunniin Mishikat-ul Mesabih, jildii 1ffaa keessatti kennamaniiru (Maxxansa 1 lakkoofsa 179 fi Kitab-al Fitan kan Tirmiizii lakkoofsa 79 keessatti barreeffame).

Hadiisa Ash-Shariif yeroo ammaa kan agarsiisudha. Kaafiroota waliin qabsaa'uun, warra Islaamummaa irratti duulan beekuu fi isaan jaallachuu dhiisuun barbaachisaadha.[56] Namni tokko kitaabaa fi jechoota ulamoota Ahl al-Sunnaa babal'isuuf nama ga'umsa qabu ykn hayyuu ta'uu hin qabu. Musliimni hundi kana gochuuf carraaquu qaba. Carraan jiru darbuu hin qabu. Guyyaa Qiyaamaa musliimni hundi waa'ee kanaa fi maaliif Islaamummaa hin tajaajille ni gaafatama. Warri kitaabota Islaamummaa barsiisan raabsuuf cimanii hin hojjenne fi namootaa fi dhaabbilee beekumsa Islaamaa guddisan hin gargaarre adabbii hadhaawaa ni mudata. Sababni tokkollee fudhatama hin argatu. Nabiin Salaam ilma namaa ol'aanaa, jajjabina ofii ilaalee hin beeku. Diina Rabbii kan karaa qananii dhuma hin qabne ta'e babal'isuuf halkanii guyyaa dhama'an. Warra Mu'ajii gaafataniif immoo Rabbiin Mu'jiza uume dirqamni isaanii amantii Rabbii dabarsuu akka ta'e deebisaniif.

Gaafa isaan dhimma kanaaf hojjetan Rabbiin isaan gargaaree, mu'jiisni uume. Akkasumas kitaabota fi ibsa Ahle Sunnah Rahimhum-Allahu Ta'aalaa facaasuun bu'uura dhabuu kaafirootaa qeerroo fi hiriyyoota keenyatti himnee kijiba diinotaa fi Muslimoota isaan arrabsuu fi dararan saaxiluu qabna.[57] Namoonni qabeenya, aangoo fi ogummaa qabatanii kaayyoo kanaaf hin hojjenne gidiraa jalaa hin bahan. Kaayyoo kanaaf hojjechuu keessatti gidiraan fi ari'atamni akka gammachuu guddaa fi bu'aa guddaatti lakkaa'amuu qaba. Nabiyyiin nagayaa fi rahmanni isaanirratti haa jiraatu gaafa ajaja Rabbii ummatatti dabarsaa ture namoota hin beeknee itti duulan. Baay'ee rakkatan. Jaalatamaan Rabbii Muhaammad, nageenyi isaaf haa jiraatu, kan namoota gurguddoo hunda keessaa guddaa ta'ee filatame akkana jedhe: "Nabiyyiin akka koo miidhaan irra gahe hin jiru. Ulamaa'ota Ahl al-Sunnaa, kan karaa sirrii nutti agarsiisan." Muslimoota lafarra jiran hundaaf, jijjiirama fi gidduu seenuun tokko malee amantii Muhaammad, nageenyi isaaf haa ta'u, hordofaa." Akka barannu kan nu qajeelche hayyoota madihaaboota afran sadarkaa ijtihaada irra ga'anidha. Isaan keessaa afur kanneen beekamoodha. Isaan keessaa inni duraa al-Imaam al-Azzam Abu Hanifaa Nu'maan Ibnu Thabit Rahimaa-Allahu Ta'ala. Hayyoota Islaamaa gurguddoo keessaa tokko ture. Hogganaa Ahl al-Sunnaa ta'e. Seenaa jireenyaa isaa kitaabota afaan Turkiitiin kan

[56] Jihaada humnaan (Jihad Qatli) mootummaa fi raayyaan ittisa biyyaati. Muslimoonni loltuu ta'anii Jihaada gaggeessuun dirqama mootummaati. Dubbii fi barreeffamaan Jihaad Qawliin Jihaad Qatlii caala jechuun xalayaa 65ffaa irratti barreeffamee jira.

[57] Isaanitti himuun odeessa osoo hin taane al-amru biil-maruf dha. Musliimni hundi Ahl al-Sunnah fi Aqiidaa baratee warra dhiibbaa irratti dhiibbaa uumuu danda'an barsiisuu qaba. Kitaabni, barruulee fi waraqaawwan jecha hayyoota Ahl al-Sunnaa ibsan bitamanii obboleeyyan dargaggootaa fi hiriyootaaf ergamuu qabu. Akka isaan dubbisaniif cimnee carraaquu qabna, akkasumas kitaabota akeeka dhugaa diinota Islaamaa saaxilan raabsuu qabna.

barreeffame mata dureen isaa Saadet Ebediyee fi Faaydali Bilgilerii[58] barreefameera. Bara 80 Hijira (699 A.L.A) kufaatti kan dhalate yoo ta'u, bara 150 [767 A.L.A] Bagdaadi keessatti wareegama ta'aniiru. Hayyuun guddaan lammaffaan Imaamu Maalik Ibnu Enes 'Rahimhu-Allahu Ta'ala' jedhama. Kitaabni Ibnii Abidin waggaa saddeettamii sagal akka jiraate dubbata. Akaakayyuun isaa Malik bin Ebi Amiir jedhama. Imaamni sadaffaan Muhaammad Ibnu Idris Ash-Safi'i 'Rahimah-Allahu Ta'ala' kan hayyoota Islaamaa hunda biratti jaallatamaadha. Bara 150 (767 A.L.A) Gaazaa Filisxeemii keessatti kan dhalate yoo ta'u, bara 204 (820 A.L.A) Gibxiitti du'e.

Imaamu Ahmad Ibnu Hanbal inni afraffaan 'Rahimah-Allahu Ta'ala' bara 164 (780 A.L.A) Bagdaad keessatti dhalatee bara 241 (855 A.L.A) du'e. Dhagaa bu'uuraa gamoo Islaamaati. Namni har'a Imaamtoota gurguddoo afran kana keessaa tokko hin hordofne balaa guddaa keessa jira. Bida'aa keessa jira. Isaan malees hayyoonni Ahl al-Sunnaa biroo hedduun mana barumsaa yaada gaarii qaban turan. Garuu yeroon darbaa deemuun madihabni isaanii dagatamee kitaabni kennamuu hin dandeenye. Fakkeenyaaf Al-Fuqahah As-Saabah fi Umar Ibnu Abdul Aziiz, Sufyaan Ibnu Uyayina[59], Ishaaq Ibnu Rahwah, Dawud At-Tay, Amiir Ibnu Sharahil Ash-Shabi, Leith Ibnu Sa'id Amash, Muhammad Ibnu Jarir At-Tahho, (Basiraah, 161 (778 A.L.A.) du'ee Abd al-Rahman Awzai 'Rahimhum-Allahu Ta'ala' isaan keessaa tokko ture. Sahabah Al-Kiram 'Radi-Allahu Ta'ala Ajama'in' hundi jecha jechaatti "urjii" turan qajeelfamaa. Isaan keessaa tokkollee addunyaa guutuu karaa sirrii ta'etti qajeelchuuf gahaa hin turre. Isaan mujtahidoota turan, tokkoon tokkoon isaanii madihaba mataa isaanii keessa turan. Madihabni isaanii irra caalaan isaanii tokko ture. Haa ta'u malee, madihabni isaanii kitaaba keessatti waan hin barreeffamneef, isaan hordofuu hin dandeenyu. Madihaabni Imaamota afran, jechuunis waa'ee wantoota amanuu fi waan godhan maal akka barsiisan duuka bu'oota isaaniitiin walitti qabamanii ibsaman. Kitaabaaf of kennanii turan. Imaamoota afran armaan olitti tuqaman keessaa tokko ta'uu qaba miseensa madihaaba tokkoo ta'ee akka madihaba[60] sanaatiin '**Ibaadaa**' raawwachuudha. Duka-buutota Imaamota afran kana keessaa hayyoonni lama barnoota Imaan babal'isuu keessatti sadarkaa baay'ee ol'aanaa irra ga'an. Kanaanis, Itiqad ykn Imaan keessatti madihaba lama ta'an. Quraana keessatti akkasumas akka Hadiisa Ash-Shariif jedhutti, iimaanni dhugaan imaamonni lamaan kun lafa irratti babal'isan qofa,

[58] Akkasumas boqonnaa jalqabaa Karaa Sunnii fi boqonnaa shanaffaa fi ja'affaa Fasal Gammachuu Dhuma Hin Qabne keessatti.
[59] Sufyaan Ibnu Uyayina bara 198 [813 A.L.A] magaalaa Makkaatti du'e.
[60] Namni manneen barnootaa afran kana keessaa tokko hordofuu hin barbaanne nama Ahl al-Sunnah irraa dhufe miti.

iimaanni Ahl al-Sunnaa garee fayyinaa.) Basraa keessatti dhalate akkasumas bara 330 [941 A.L.A] Bagdaad keessatti du'e.

Kan biraan immoo Abu Mansur al-Maturidi Rahimah-Allahu Ta'ala kan bara 333 [944 A.LA] Samarkand keessatti du'e. Imaan keessatti Musliimni hundi Imaamtoota gurguddoo lamaan kana keessaa tokko hordofuu qaba. Karaan Awliyaa (Turuk) sirrii dha. Islaamummaa[61] irraa xiqqoollee hin maqne. Awliyaan Karamat qaba. Karamat hundi sirrii fi dhugaadha. Al-Imaam Abdullah al-Yafi'i (Makkaatti bara 768 Hijira (1367 A.L.A) akkana jedhe: "Gahaut at-Taqalain Maulana Abd al-Qadir al-Jilani Qaddas-Allahu Ta'ala Sirahu--Aziz[62] Karamat bal'inaan" beekamu, kanaaf namni isaan shakkuu hin danda'u." Yookiin tawitihur (haalli babal'achuu) sirrii ta'uu isaatiif waggaa (ragaa barreeffamaa) waan ta'eef isaan diduu." Namni Salaata raawwachuuf salaatu fakkeessanii nama biraa "kaafira" jechuun hin hayyamamu dubbii isaa irraa kaafira ta'uun, ifatti fi darura (fedhii cimaa ykn dirqisiisu) malee, ykn wanti inni itti fayyadamu kufrii ta'a, du'uu isaa yoo beekame malee isa abaruu hin dandeenyu. Kaafira illee abaaruun hin hayyamamu. Sababa kanaaf Yaziid abaaruu dhiisuudha. Bu'uura iimaana ja'a keessaa inni shanaffaan "**Guyyaa Qiyaamaa** (al-Yawum al-Akihir)tti amanuu dha. Guyyaa namni du'e irraa eegalee hanga dhuma guyyaa qiyaamaa." Sababni inni "guyyaa dhumaa" jedhamee waamamuuf halkan sana booda waan hin jirreef ykn addunyaa booda waan dhufuuf. "Guyyaan" Hadiisa Shariif kana keessatti ibsame akka nuti beeknu halkanii fi guyyaa miti. Yeroo murtaa'e agarsiisa. Guyyaan Qiyaamaa yoom akka ta'u hin beekamu.Yeroo isaa namni tilmaamu hin danda'u. Haa ta'u malee, Nabiyyiin keenya rabbiin isaaf haa qananiisu, odeeysitoota isaa fi seenaa kanaan duraa hedduu akeekan: Hadihrat al-Mahdi[63] ni dhufa. Yesuus nagaan isaaf haa ta'u, samii irraa gara Damaasqootti bu'a; Adi-Dajjaal[64]

[61] Jaarraa hunda keessa sobdoonni fi gantoonni amantii kana dantaa addunyaa isaaniif fayyadamanii Walii, Murshiida ykn aangawoota amantii ta'anii mul'atan ni turan. Har'as ogummaa hunda, hojii harkaa hunda, fi hojii seeraa hunda keessatti namoonni hamoon jiru. Namoonni fedhii fi gammachuu isaanii nama irratti barbaadanii, hojii harkaa fi namoota itti makaman hunda balleessuu isaanii arguun jal'ina ykn wallaalummaadha. Namoota adda ba'an gargaara. Sababa kanaaf, gantoonni amantii, wallaalonni, namoota turuq (ajajaa fi karaa) sobaa jiraachuun isaanii hayyoota Islaamaa ykn warra gurguddoo galmee seenaa tajaajila kabajaa isaaniitiin guutaman akka jibbinu nu gochuu hin qabu. Namoonni maqaa isaanii balleessan haqa akka hin taane hubachuu qabna.

[62] Sirahu Aziz bara 561 [1161 A.L.A] magaalaa Bagdaad keessatti du'aan boqote.

[63] Hadihrat al-Mahdi sanyii eebbifamaa Nabii keenya Muhammad Alayhi Wasallam ta'a. Maqaan isaa Muhaammad yoo ta'u maqaan abbaan isaas Abdullaah jedhama Muslimoota ni hooggana, Islaamummaa ni jabeessa, bakka hundatti ni babal'isa. Yesuusiin wal argee, waliin ta'uun Ad-Dajjaal lolanii ajjeesan. Bara isaa Muslimoonni bakka hunda qubatanii mijataa fi nagaan jiraatan.

[64] Adi-Dajjaal (sababii addunyaa guutuutti beekamtii qabuun Kiristaanotaan Mormituu Kiristoos fi Masiihiin kan waamamu) ilma yahuudaa Kihurasan kaaba Iraan keessatti argamu fi diina Islaamaa waraana lakkoofsa hin qabne kan ajaju ta'a. Muslimoota ajjeesee Baha giddu galeessaatti rakkina fi jeequmsa ni fida. Dhiiga hedduu erga dhangalaasee

ni mul'ata; Ummanni Yajuj fi Majuj[65] jedhamu addunyaa guutuu jeequmsa keessa galche; Aduun gara dhihaatti baatee; Kirkirri lafaa cimaan ni uuma; Beekumsi amantii ni dagatama; Hamaa fi hamaan ni dabala; Namoonni amantii hin qabne, safuu hin qabne, amanamummaa hin qabne geggeessitoota ta'u. Ajajni Rabbii ni dhoowwama; Harama bakka hundatti raawwatama; Yamanii keessaa ibiddi ni baha; Galaan fi gaarreen ni qoodamu; Aduu fi ji'i ni dukkanaa'a; Galaanni wal makaa, boba'ee goga.

Musliimni cubbuu hojjate Faasiq jedhama. Dabballoonni fi warri kaafiroonni hundi awwaala isaanii keessatti ni rakkatu (adihab). Dhugaawwan kun amanuun dirqama ta'uun isaa hin oolu. Gaaffii fi deebii booda namni du'e gara jireenya hin beekamnetti deebi'ee eebba ni argata ykn gidiraan irra gayaa. Akka Hadiisa Ash-Shariif jedhutti maleekonni lama maqaan isaanii Munker fi Nakir jedhaman namoota suukaneessaa lama fakkeessanii gara awwaala isaa dhufanii isa gaafatan. Gaaffiin awwaala keessa jiru akka hayyoonni tokko tokko jedhanitti, wantoota barbaachisoo Imaan tokko tokko irratti, ykn walumaa galatti Imaan irratti tokko tokkoof ta'a. Sababa kanaaf deebii gaaffilee armaan gadii ijoollee keenya haa barsiifnu: Rabii keessan eenyu? Amantiin keessan maali? Ummaa (hawaasa Nabiyyii) kan eenyuuti? Kitaabni kee qulqulluun eenyu? Qiblaan maali? Imaan fi Ibaadaa (ykn Amal) keessatti barsiisni keessan maali? Tadikirat al-Qurtubi[66] keessatti kan barreeffame, namni Sunnii hin taane sirnaan deebi'uu akka hin dandeenye. Warri sirritti deebii kennan awwaalli isaanii bal'atee foddaan gara samiitti geessu ni banama. Ganama ganama galgala samii irratti bakka isaanii arganii ergamoonni isaan deggeranii oduu gammachiisaa itti himu. Namni sirritti deebi'uu hin dandeenye akka uumamni namaa fi jinniin alatti uumamni hundi iyya akka dhaga'uuf haamtuu sibiilaan reebama. Awwaalli baayyee waan dhiphatuuf lafeen akka waan walitti makameetti itti dhagahama. Boolla si'oolitti banama. Ganamaa fi galgala iddoo **Jahannam** keessa jiru ni argitu. Jireenya du'a boodaatti amanuun barbaachisaadha. Foon fi lafeen manca'e.

---

booda Hadiisa Mahdiin ni ajjeefama. Muqitasaru Tadikirat al-Qurtubi kan Abd al-Wahhab ash-Sharani (maxxansa 2ffaa Istanbul, 1302) keessatti maqaan Adi-Dajjal Ibn as-Sayyid akka ta'u wabii waliin barreeffameera.

[65] Yajuj fi Majuj (Goog fi Magog) ummatoota badii lama bara durii dallaa duubatti hafanii hanga dhuma addunyaatti lafarra akka qubatan Qur'aana keessatti barreeffameera. Arkiyooloojiin magaalota lafa jalaa fi fosiilii galaanaa fiixee gaarreen irratti akka argate yoo ilaalle, dallaan sun ammallee jiraachuu hin qabu ture, akkasumas ummatoonni sun hamma har'a arginu ykn beeknu baay'achuu hin qaban turan; Akkuma har'a namoonni miliyoona kumaatamaan lakkaa'aman phaaphaasota lama irraa dhufan, ummatoonni lamaan kun namoota muraasa har'a eessa akka jiran hin beekamne gidduutti baay'achuun lafa irratti akka babal'atu tilmaamuun ni danda'ama.

[66] Muhammad Qurtuubii Maalik, barreessaan kitaaba Tadikirat al-Qurtubi, bara 671 [1272 A.L.A] du'aan addunyaa kanarraa boqote.

Booda gara lafaa fi gaaziitti jijjiiramanii deebi'anii garee ta'u; Lubbuun qaama isaanii seenee hunduu awwaala isaanii keessaa ni ka'a. Kanaaf yeroon kun **Guyyaa Qiyaamaa**[67] jedhama.

Lubbu qabeeyyiin hundinuu bakka qulqulluu sanatti walitti qabamu. Kitaabonni gochaa gara abbootii qabeenyaa isaaniitti balali'u. Rabbiin olta'aan uumaa dachii, samii, urjii fi uumama hundaa kana hunda godha. Isaan kun akka ergamaan Rabbii gabaasetti ta'a, nageenyi fi rahmanni isarratti haa jiraatu. Wanti inni jedhe dhugaadha jechuun nageenya qaba. Hundinuu akka raawwatamu hin shakkisiisu.

Hojiin - kitaabni namoota amantii (Saaliih) fi gaggaarii mirga irraa kennama; Cubbamoota (Fasiq) fi namoota badaa irraa immoo duubatti ykn bitaa isaanii irraa kennu. Hojiin dhoksaan ykn ifatti, gaariis ta'e hamaa, guddaa fi xiqqaan hojjetame hundi kitaaba sana keessa ni jiraata. Gochoonni maleekonni Kiram Katib biratti hin beekne sun illee ragaa qaama namaa fi Rabbiin waan hunda beeku biratti ni mul'ata, gocha hunda irrattis gaaffii fi herregni ni uuma. **Guyyaa Qiyaamaa** hojiin dhoksaa hunduu ni mul'ata yoo Rabbiin fedhe ni bu'a. Maleekonni lafaa fi samii irra jiran akkamitti Raajonni nagayaa fi rahmanni isaanirratti haa jiraatu, abboommii Waaqayyoo fi amantii Isaa akkamitti namootatti labsan akkasumas namoonni akkamitti Raajoota wajjin akka wal hin simne, dirqama ibsame akkamitti akka jiraatan fi akkamitti akka ta'e gaafatamaniiru mirga walii tikfatan. Guyyaa Qiyaamaa warri amananii fi hojii fi safuu gaarii qaban mindaa fi eebba kan argatan yoo ta'u, warri amala badaa fi hojii badaa hojjetan immoo adabbiin cimaan ni adabama.

Rabbiin Musliimoota tokko tokko cubbuu guddaa isaaniitiin haqaan adabuudhaan yakka cubbuu guddaa fi xixiqqaa Musliimoota Isaa filate rahmata Isaatiin ni araarama. Kufrii fi waaqa tokkoo ol amanuu ykn gabbaruu. Shirkii yoo fedhe cubbuu hunda ni araarama, yoo fedhe garuu adabbii cubbuu ni rakkata. Kufrii fi shirkii yoomiyyuu akka hin araaramne labsa. Warri Kitaaba Qulqulluu qabachuutti hin amanne, innis warri Muhaammad (S.A.W.) dhala namaa hundaaf nabiyyii ta'uu isaa hin amanne fi seera (ajajaa fi dhoowwaa) inni kaa'e keessaa takkallee kan hin ajajamne, dhugumatti Jahannam seenee bara baraan rakkata.

[67] Mee fuula duraa ilaalaa. Biqiltoonni kaarboon daayi'oksaayidii qilleensaa fi bishaanii fi soogidda (albuuda) biyyee keessaa xuuxuun walitti makamuun orgaanikii uumuun lubbuu qaama keenyaa uumu. Har'a yeroo kaataalayistiin fayyadamnu walnyaatinsi keemikaalaa waggoota fudhatu sekondii tokkoo gadi keessatti uumamuu akka danda'u beekamaadha. Haaluma walfakkaatuun Rabbiin bishaan, kaarboon daayi'oksaayidii fi albuuda qabrii keessatti walitti makuun yeroo gabaabaa keessatti wantoota orgaanikii fi lubbu qabeeyyii uuma. Muqbir Saadiq (Nabiyyii Dhugaa) akkasitti gara jireenya itti aanutti akka dhufnu gabaaseera. Akkasumas saayinsii akka agarsiisutti kun addunyaa guutuutti ta'aa jira.Maaloo kitaaba keenya Rise and Beyond ilaalaa.

Guyyaa Qiyaamaa hojii fi hojii madaaluuf miizaanni nuti beeknu irraa adda ta’e ni jiraata. Baay’ee guddaa waan ta’eef, miizaana isaa keessaa tokko lafaa fi samii qabachuu danda’a. Miizaanni hojii gaggaarii gara mirga teessoo iddoo ifaa fi jannata jirutti yoo ta’u miizaanni cubbuu immoo gara bitaa teessoo bakka dukkanaa fi si’ool jirutti argama. Gochi, dubbiin, yaadni fi mul’anni addunyaa kana keessatti bifa isaanii achitti qabaata, hojiin gaariin fakkii gaarii fi wanti badaan fakkii dukkanaa fi fokkisaa keessa jiru miizaana kanaan ni madaala, kunis akka miizaana addunyaa hin taane.

Akka hayyoonni tokko tokko jedhanitti madaalliin adda addaa ni jiraata. Kanneen biroo hedduun "Islaamummaa keessatti madaalliin meeqa akka ta'u ifatti waan hin mul'anneef itti yaaduu dhiisuun gaariidha" jedhan.[68]

Ajaja Rabbiitiin riqichi Siraat jedhamu kan jahannam irratti ijaaramu ni jiraata. Namni hundi riqicha sana akka qaxxaamuru ajajama. Guyyaa sana nabiyyiin hundinuu akkana jedhan: "Yaa Rabbi! Nageenya kenni!” Namoonni Jannata seenan riqicha ce’anii Jannata ga’uu qofa. Gariin saffisa balaqqeessaatiin, kaan qilleensaan, kaan akka farda wixinee ni darba. Riqichi Siraat rifeensa caalaa qallaadha, billaa caalaa qara dha. Addunyaa tana keessatti Islaamummaatti of madaqsuun gama wal fakkaatu qaba; Islaamummaatti sirritti of madaqsuun akka Siraataa cabsuuti. Warri fedhii foonii (lubbuu) isaanii wajjin wal’aansoo qabuun rakkina isaan mudate salphaatti achi deemuu ni dhiisu. Warri hawwii durii irraa kan ka’e Islaamummaa hin hordofne Siraat qaxxaamuruu hin danda’u. Sababa kanaaf Rabbiin daandii sirrii Islaamummaa keessatti yaada kenne "Siratul Mustaqeem" jedheera. Walfakkeenyi maqaa kun karaa Islaamaa irra turuun akka Siraat cabsuu akka ta’e agarsiisa. Warri jahannam malu hirriba isaanii irraa gara si'oolitti ni kufu.

Gooftaa keenya Muhammad Mustafaaf nageenyi isaaf haa jiraatu qaamni bishaanii Hud al-Kawtar jedhamu jira. Akka imala ji'a tokkoo bal'aa ta'a. Bishaan aannan caalaa adii ta’a, urgaan isaas miskii caalaa namatti tola. Naannoo sanatti koochoo dhugaatii keessa urjiileen baay'een jiru. Namni bishaan sana dhugu si’ool keessattis lammata hin dheebotu. Shafa (arfata) akka jiraatu amanuu qaba. Nabiyyitoonni, qulqulloonni, musliimonni ikihlaasa qaban, malaaykonni fi warri Rabbiin isaaniif hayyame Muslimoota towbaa malee du’aniif yakka cimaa fi xixiqqaa akka dhiifamuuf kadhatu, shafa’iin isaaniis ni fudhatama. [Nabiyyiin keenya nagayaa fi rahmanni isaa

[68] Kana jechuun, safartuu(wwan) sammuu kee keessatti fakkeessuuf yaaluun bu’aa hin qabu.

irratti haa jiraatu akkana jedhan: "Warra Ummata kiyya keessaa warra cubbuu guddaa hojjetaniif nan kadhadha."] Addunyaa itti aanu keessatti shafa'iin gosa shan ta'a.

Tokkoffaa, cubbamoonni, tuuta irraa dadhabanii fi bakka firdii yeroo dheeraa eegaa jiran, boo'anii firdiin dafee akka jalqabu gaafatu. Kanaaf haguuggiin ni jiraata.

Lammaffaa, gaaffiin sun salphaa fi saffisaa akka ta'uuf dheerinni ni jiraata.

Sadaffaa, Muslimoonni cubbamoonni akka siratuu irraa gara jahannam hin kufnee fi adabbii jahannam jalaa akka hin baraaramneef golgaan ni jiraata.

Afraffaa, cubbamoota ciccimoo Jahannam keessaa akka baafamaniif ni kadhata.

Sadarkaa shanaffaa Jannataa keessatti, tolaafi bakki bara baraa lakkoofsa hin qabne ta'us, Shafaan Muslimoota sadarkaa ol'aanaatti akka ol kaasu taasifama. Amma samii fi Jahannam jiru. Jannanni samii torban olitti jirti. Si'ool waan hunda jala jira. Bakki samii saddeet fi si'ool torbatu jira. Samiin dachii, aduu, samii caala, si'ool immoo aduu caala.

Wantoota barbaachisoo Imaan ja'an keessaa inni dhumaa "gaarii (keeyrii) fi hamaan (sharrii) walqixa Rabbiin irraa akka ta'e amanuudha." Gaarii fi badii, bu'aa fi miidhaa, bu'aa fi kasaaraan ilma namaa hundi fedha Rabbiiti.

'Qadar' jechuun 'madaaluu; murtii, ajaja; baay'inaafi guddina dha. Rabbiin Subhaanahu Wa Ta'aalaa Fedhii bara baraa wanti tokko akka jiraatuuf qabu Qadar (Dura Murteessuu) jedhama. Mul'achuun Qadar (Fakkeenya) innis wanti barbaadamu Kedad jedhama. Duraa fi booda wal jijjiiruun fayyadamu.

Akka kanaatti Qadar jechuun wanta Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa wanta bara durii irraa kaasee hanga addunyaa bara baraatti uumamu irratti murteesse, Qadar jechuun immoo akkaataa Qadariin uumama (fakkeenyaaf) uumuu jechuudha. Bara baraa darbe keessatti waan ta'uu danda'u hunda Rabbiin ni beeka. Beekumsi isaa kun Qadii fi Qadaar jedhama. Falaasoonni Giriikii durii al-Inyat al-Zaliya (Ayyaana Bara Baraa) jedhanii waamu. Uumamtoonni hundinuu kan dhufan. Akkasumas, beekumsa Isaatiin wantoota uumuun bara baraa duraa fi bara baraa duraa jedhama. Rabbiitti amanuudhaan, Rabbiin bara baraan waan tokko uumuu yoo barbaade, osoo hin hir'isin ykn itti hin dabalin, sirritti jiraachuu akka qabu beekuu fi amanuu qabna. Wantoonni inni uumuuf

murteesse akka hin jiraanne ykn wantoonni inni akka hin uumne murteesse jiraachuun hin danda'amu.

Bineensonni, biqiltoonni, wantoota lubbuu hin qabne hunda (jajjaboo, dhangala'oo, gaazota, urjiilee, molakiyuulota, atoomota, elektiroonota, dambalii elektiromaagneetikii, sochii uumama hunda, taateewwan fiizikaalaa, wal-nyaatinsa keemikaalaa fi niwukilaraa, hariiroo anniisaa, taateewwan fiiziyoloojii lubbu qabeeyyii keessatti mul'atan) kan waan hundumaa jiraachuus jiraachuu dhabuun, hojii gaarii fi badaa ilma namaa, adabbiin isaanii addunyaa fi waan hunda keessa jiraata. Bara baraan waan hundumaa kan beeku ture. Bara baraa hanga bara baraatti wantootni, garaagarummaan isaanii, sochiin isaanii, taateewwan hundinuu, akka beekumsa isaa isa bara baraatti kan uumamanidha. Hojii gaariis ta'ee badaan ilma namaa, amantii Islaamaa ykn kufrii, hojiin isaanii hundi jaalatanis jibbinus Rabbiin uume. Waan ta'u hunda karaa kaayyoo, sababaafi taatee kan uumu fi kan hojjetu isa qofaadha. Inni haala kamiinuu waan hunda uuma. Fakkeenyaaf, ibiddi ni guba. Dhugaa dubbachuuf Rabbiin isa gubaa uumudha. Ibiddi gubachuu wajjin waan wal qabatu hin qabu. Garuu amalli yoo ibidda tuqe malee gubaa hin fidu.[69] Gubuun kan raawwatu Rabbiin qofa.

Ibidda malee gubachuu danda'a, garuu amala ibiddaan gubachuu qaba. Yoo gubachuu hin barbaanne ibiddaan illee gubachuu dhorka. Ibraahim hin gubne; Baay'ee waan jaallateef amala kana dhiise.[70] [Dhugaa dubbachuuf, wantoota ibidda ittisan uuma. Keemistoonni elementoota kana argachaa turaniiru.]

Osoo Rabbiin fedhe waan hunda sababa malee, ibidda malee gubaa, osoo hin nyaatin nu nyaachisaa, xiyyaara malee balali'uu fi raadiyoo malee fagoodhaa dhaga'uu danda'a ture. Garuu

[69] Ibiddi ho'a hanga ho'a ibiddaatti ho'isuu malee homaa hin godhu. Kaarboonii fi haayidiroojiinii oksijiiniitti kan hidhu ykn sochii elektiroonii kan kennu ibidda miti. Namoonni dhugaa beekuu hin dandeenye ibiddi wantoota kana raawwata jedhanii yaadu. Ibiddi, oksijiinis ta'e, ho'i, sochiin elektiroonotaas wal-nyaatinsa gubaa ykn gubaa miti. Gubuu kan danda'u Rabbiin qofa. Tokkoon tokkoon isaanii akka gubatan uume. Namni beekumsa dhabe ibiddi akka gubatu itti fakkaata. Mucaan mana barumsaa sadarkaa tokkoffaa xumure "ibiddi ni guba" jecha jedhu hin fudhatu. Kanaa mannaa "Qilleensi ni guba" jedha. Namni mana barumsaa sadarkaa lammaffaa eebbifame tokko kana hin fudhatu ture. "Oksijiiniin qilleensa keessa jiru ni guba" jedha. Gubuun nama mana barumsaa sadarkaa lammaffaa eebbifame oksijiinii qofa miti, garuu wanti elektiroonota hawwatu kamiyyuu ni guba. Barataan yunivarsiitii tokko anniisaa fi maatirii lamaan isaanii ilaala. Namni hamma dammaqee haala keessoo dhimmichaa keessa seenee waan akka sababaatti ilaalamu duuba sababoonni hedduun akka jiran hubata.
Nabiyyoota beekumsaa fi saayinsii sadarkaa olaanaa irra jiranii fi dhugaa waan hundaa arguu danda'an, akkasumas hayyoota Islaamaa miila isaanii hordofanii galaana beekumsaa irraa copha argatan, akka tokkoon tokkoon wantoota ta'an jedhaman gubataa ykn ijaarsa har'a sababoota humna hin qabnee fi dadhaboo gidduu seenummaa uumaa dhugaatiin kaa'aman ta'uu isaanii akeekaniiru.

[70] Dhugaa dubbachuuf Rabbiin elementoota ibidda ittisuuf uume. Keemistoonni elementoota kana ni argatu.

namoota waan hundumaa karaa giddu-galeessa murtaa'een akka uumuuf fayyade. Inni wantoota murtaa'an karaa giddu-galeessitoota murtaa'an uumuu barbaade. Hojii isaa giddu-galeessitoota jalatti hojjete. Aangoo isaa giddu-galeessitoota duuba dhokse. Namni waa uumuu barbaadu karaatti cichee galmaan gaha.[71]

Osoo Rabbiin hojiiwwan Isaa karaa jiddu-galeessitootaa hin uumne ta'ee eenyullee kan biraa hin barbaachisu ture. Namni hundinuu waan hunda kallattiin Rabbiin irraa kadhachaa waan tureef homaatti hin deebi'u ture. Namoota akka ol'aanaa fi jala, supparvaayizarii fi hojjetaa, barataa fi barsiisaa fi kkf gidduutti hariiroon hawaasummaa jiraachuu hin danda'u. Kanaaf addunyaan tuni fi addunyaan itti aanu tartiiba waan hin qabneef bareedduu fi fokkisaa, gaarii fi hamaa, abboomamaa fi hin ajajamne addaan hin bahu.

Osoo Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa fedhe silaa aadaan bifa adda ta'een uumee waan hunda akka isaatti uuma ture. Fakkeenyaaf, warra kaafiroota, warra mi'aa addunyaatti araada ta'an, warra namoota biroo fi jal'oota miidhaa gara Jannataatti, silaa mumintootaa fi warra tola ooltota gara Jahannamitti heerumsiisa ture. Garuu akka inni hin feene duudhaa fi hadiisni agarsiisa. Gochaa fi sochii dhala namaa filannoo ykn fedhii fi fedhii malee ta'e hunda ni uuma.

Garboota dhalatan keessatti iktiyar (filannoo) fi irada (fedha) kan uume gocha filannoo fi fedhii isaanii uumuudhaan filannoo kana uumuu fi gocha isaanii hojii irra oolchuuf waan danda'aniif. Namni tokko yommuu waa hojjachuu barbaadu Rabbiin yoo fedhe gocha kana uuma. Namni yoo hin barbaanne Rabbiin hin feene hin uumu. Rabbiin fedhii namaa qofaaf hin uumne; Waan fedhe uuma. Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaa gocha filannoo namaa uumuun akka yeroo ibiddi waa tuqeeti. Wanta sana akka gubatu taasisa, ibiddi yoo isa hin tuqne immoo gubachuu hin fidu. Qilleensi yeroo waan tokko tuqxu ciccitaa uuma. Kan nama muru qaccee miti. Kan muru malee qaccee osoo hin taane qaccee karaa itti muraa godhe. Jecha biraatiin, sababa filateef gocha filannoo namaa uuma, gochoota kanas ni raawwata. Garuu sochiin uumama keessatti filannoo namaa irratti kan hundaa'e osoo hin taane sababoota birootiin kan uumaman yeroo Rabbiin fedhe qofa. Isa

[71] Ifa ibsuuf kibriitii fayyadama; Namni zayita ejersaa baasuu barbaadu meeshaa qamadii fi qamadii fayyadama. Mataa dhukkubbii waliin aspiriin fudhata; Namni jannata seenee qananii daangaa hin qabne argachuu barbaadu, Islaamummaatti of madaqsa. Kan qawwee ofitti dhukaase ykn summii dhugu ni du'a; Namni bishaan dafqaan dhugu fayyaa dhaba; Namni cubbuu hojjatee amantii dhabe si'ool seena. Namni shafa'aa akkamii haa eeru, wanta shafa'aan sun hojjate argata.Kitaaba Islaamaa dubbisee, Islaamummaa baratee, jaallate, Musliima ta'a. Namoota amantii gidduu jiraatee waan isaan jedhan dhaggeeffatu Islaamummaa wallaala. Warri Islaamummaa hin beekne irra caalaan isaanii gantoota ta'u. Namni tokko yeroo konkolaataa yaabbatu gara bakka isaaf murtaa'etti deema.

malee uumaan biraa hin jiru, sochii wantoota hundumaa, aduu, paartiikilii, copha, seelii, jarmii fi atoomota, wantootaa fi amaloota kan uumu isa qofa. Haa ta'u malee, sochii wantoota lubbuu hin qabnee fi sochii filannoo, fedhii namaa fi bineensotaa gidduu garaagarummaatu jira. Namni ykn bineensi tokko gocha tokko yommuu filatee hojjechuu barbaadu, yoo barbaade ni raawwata ykn raawwatee kan ofii ykn gocha sana uuma. Gochi namaa humna namaa keessa hin jiru;dhugaa dubbachuuf akkamitti akka raawwatullee hin beeku.[72] Sochii warra lubbuu hin qabne keessatti filannoo biraa hin jiru. Rabbiin gubaa kan uumu gaafa ibiddi waan tokko tuqu malee ibidda filachuu ykn gubuun miti.[73]

Gochi filannoo namaa haala lama booda raawwatama. Tokkoffaa, filannoo, fedhii fi humni onnee of keessaa qaba. Kanaaf gochi ilmaan namaa shabii (argannoo) jedhama, kunis amala namaati. Lammaffaa, uumamni Rabbii ni raawwatama. Ajajni Rabbii, dhoowwaan, mindaa fi adabbiin hundi isaanii bowwaa namaaf kenname irratti kan maxxanan. Suuraa As-Safat aayata sagaltamii jahaffaa keessatti: "Rabbiin si uume." Hojii kees uume. Ayyaanni kun qisbii jiraachuu qofa osoo hin taane, gocha namaa keessatti filannoo qalbii fi iradat juziya (fedhii bilisaa gartokkee) fi dirqisiisni kamiyyuu dhabamuu isaa ni kaasa - sababa kanaaf [gochi nama irratti fe'amuu fi]" jedhamee waamamuu danda'a gocha namaa", akkuma jennu, "Aliin rukutamee cabe." - "Aliin rukutamee cabe" - garuu wanti hundi Qadrii fi Qadi keessatti uumamuu agarsiisa. Gocha namaa uumuuf qalbiin dursee filachuu fi socho'uu qaba. Namni hojii humna isaa keessa jiru ni raawwata. Fedhiin ykn fedhiin kun shahaab (argachuu) jedhama. Boqonnaan Amidiin gocha shahaab uumamuu irratti dhiibbaa uumeera jedhan. Haa ta'u malee gochi filannoo tokko bu'aa tokkollee hin qabu yoo jenne dogoggora hin ta'u sababiin isaas gochi barbaadamni fi gochi bu'aa irraa argamu walirraa adda waan hin taaneef. Ergasii namni waan fedhe gochuu hin danda'u. Wantoonni inni hin barbaanne ta'uu danda'u. Namni waan fedhe hojjetee waan hin barbaanne osoo hin hojjatin nama utuu hin ta'in nama ofiin Waaqa ofiin jedhu ta'a. Rabbiin subihaanahu wa ta'aalaa ilma namaa isaatti mararfatee humnaa fi humna isaan barbaachisuun ajajaa fi dhoowwaa eeggachuu

[72] Tarkaanfiin isaa hundi bu'aa taateewwan fiizikaalaa fi keemikaalaa hedduu ti.

[73] Rabbiin subhaanahu wa ta'alaam gabroota Isaa jaallatuu fi rahmata godhuuf hawwii gaarii fi bu'aa qabeessa ni uuma. Fedhii isaanii isa hamaa fi miidhaa geessisu guutuuf hin hawwu, hin uumu. Hojiin gaarii fi faayidaa qabu yeroo hunda garboota jaallatamoo sanaan kan hojjetamu yoo ta'u, waan isaan hojjechuu dhabuu isaaniitti gaabban baay'eedha; Garuu hojiiwwan sun akka hin uumamne osoo yaadanii fi beekanii, miidhaan irra ga'a jedhanii yoo yaadan hin gaddan. Kanaa mannaa, itti gammadanii Rabbiin akka uumamuuf hayyame galateeffatu, erga bara baraan hojii tola ooltummaa namootaa filatanii fi tole jedhanii booda. Innis itti tole. Yoo inni bara baraan hin hawwine ta'e, fedhii keenya malee, fedha keenya malee, gocha filannoo keenya illee humnaan uuma ture. Inni bara baraan waan nu fedheef gocha filannoo keenya erga hawwinee booda kan uumedha.Ergasii kan barbaachisu fedha isaa qofa.

isaan barakaa ture. Fkn, namni fayyaa fi qabeenya qabu tokko jireenya isaa keessatti al tokko Hajjii gochuu ni danda’a; Waggaatti ji'a haaraa Ramadaanaa samii irratti yeroo argu soomuu danda'a. Guyyaatti yeroo shan salaatu danda'a. Namni qarshii ykn qabeenyi hamma nisaabaan[74] wal gitu qabaate, garuu maallaqni ykn qabeenyi nisaaba caalu, Zakaa Hijrii tokko keessaa afurtama keessaa tokko warqee ykn meetii Muslimootaaf kaffaluu ni danda’a.

Kanaaf namni tokko hojii filannoo isaa hojjechuu yoo barbaade yoo hin barbaanne hin raawwatu. Guddinni Rabbii asirratti mirkanaa'eera. Wallaalaa fi gowwaan beekumsa Qadii fi Qadrii hubachuu waan hin dandeenyeef waan hayyoonni Ahl al-Sunnaa dubbatan hin amanne aangoo fi filannoo nama keessa jiru shakku. Ilmi namaa humna kan hin qabnee fi hojii filannoo isaatiin kan danqame jedhanii yaadu. Namni haala tokko tokko keessatti akka filannootti socho’uu akka hin dandeenye arguun Muslimoonni Ahl al-Sunnah jedhaa. Ejjennoo dogoggoraa kun fedhii fi filannoo akka qaban agarsiisa. Dandeettiin gocha tokko hojjechuu fi hojjechuu dhiisuu dhimma aangooti. Gocha tokko hojjechuu fi dhiisuu filachuun iktiyar (filannoo) jedhama. Waan filatame hojjechuuf fedhii qabaachuun iraada (fedha) jedhama. Waan tokko fudhachuu ykn diduun Ridayi (waliigaltee) jedhama. Yeroo wanti tokko ta'u, bakka 'fedhiin' bu'a qabeessa ta'etti, humnaa fi waliin ta'uun, kalqii (uumamni) ni raawwatama.

Yoo bu’aa malee walitti dhufan qasbii (argannoo) jedhama. Namni filatu uumaa ta’uun dirqama miti. Haaluma wal fakkaatuun wanti hayyamame hundi dirqama hin hayyamamu. Allahu Ta’alaan Kaliiq (Uumaa) fi Mukihitar (Bakka Bu’aa) jedhama; Namni tokko Kasib (Abbaa qabeenyaa) fi jedhama. Rabbiin subihaanahu wa ta'aalaa ibaadaa fi dilii gabroota Isaa ni uuma. Garuu ibaadaa ni jaallata, cubbuus ni jibba. Wanti hundinuu fedhii fi uumama Isaatiin gara jiraata dhufa. Suuratul-Anaam keeyyata 102ffaa keessatti: "Isa malee gabbarri biraa hin jiru." Inni qofti uumaa waan hundaati. Gareen Mu'tazilaa garaagarummaa fedhii fi hayyama gidduu jiru arguu waan hin dandeenyeef burjaaja'anii "Namni ofii isaatii waan fedhe uuma" jedhan. Qadaa fi Qadir haalaniiru Jebriyaan guutummaatti burjaaja’aniiru; Uumama malee filannoo biraa jiraachuu akka danda’u hubachuu dadhabu.

[74] Gochoota ibaadaa kana ilaalchisee odeeffannoo bal’aa argachuuf galata afraffaafi shanaffaa akkasumas miftah-Kitaaba Al-Jana (Daandii Jannataa) jedhu ilaali.

Nama keessa filannoo biraa akka hin jirre yaadanii dhagaa fi mukaan wal fakkeessanii isa ilaalan. Rabbiin bid'aa kana irraa nu haa eegu! "Namoonni cubbamoota miti. Dilii hunda kan hojjatu Rabbiidha. Namoota biratti fedhiin ykn filannoon osoo hin jiraatin, Rabbiin akka miseensonni Jebriya jedhanitti badii fi cubbuu akka hojjetan dirqisiisee, hojiin nama sirnaan ala gatame gidduu garaagarummaan hin jiru ture. Gaara harkaa fi miila qabuu fi nama gadi bu'ee naannoo isaa ilaalu. Dhugaa dubbachuuf inni duraa dirqiin gulufu inni lammaffaan immoo fedhii fi filannoodhaan gadi bu'a. Namoonni garaagarummaa isaan gidduu jiru arguu hin dandeenye akaakayyuu ija gabaabaa qaban kan akaakayyuu ganuudha. Abboommii fi dhowwaan Waaqayyoo akka waan hin barbaachifnee fi bakka hin jirreetti ilaalu. Kunis akka gareen Mu'tazilaa ykn **Qaadiriyaa** (fatalist) amananitti "Allahu Ta'aalaa qofatu uumaa waan hundaati" jechuun Ayaat-Karimaa haaluudha. Nama Rabbiif shariika gochuudha. Shi'aan akkuma Mu'tazilaa namni ofii waan fedhe uuma jedhu. Harree deggersa godhee yoo waraanus hin qaxxaamuru jedhu. Namni tokko yoo waa hojjachuu barbaade Rabbiin hin hayyamne fedhiin kun lamaan yeroo tokkotti guutamuu hin danda'u jettee hin yaadin. Kana jechuun, namni waan barbaade hunda uumuus ta'e hojjechuu hin danda'u; Osoo wanti namoonni barbaadan akkuma jedhan ta'ee silaa Rabbiin humna dhabee hin milkoofne. Rabbiin waan hin danda'amne irraa fagoodha. Inni waan barbaadu hunda ta'a. Waan hundumaa kan uume isa qofa. Waaqayyo akkas. Jechoota "nama kana uume", "nuti isa uumne" ykn "isaantu uume"[75] jedhan dubbachuu fi barreessuun baay'ee nama aarsa. Kaafira nama taasisaa.[76]

[75] Akkuma armaan olitti ibsame, gochoonni filannoo namaa taateewwan fiizikaalaa, keemikaalaa fi fiiziyoloojii hedduu irraa kan ka'an yoo ta'u, isaanis fedhii isaa irratti kan hin hirkatamne waan ta'eef quba illee hin qabu. Saayintistiin sammuu qabu kan haxxummaa kana beeku waa'ee gocha filannoo isaa "Ani hojjedhe" dhiisii "Ani hojjedhe" jechuu irraa ni qaana'a. Rabbiif safuu itti dhagahama. Namni beekumsa, hubannoo fi safuu xiqqaa qabu bakka kamittiyyuu waa dubbachuu hin qaanfatu. Rabbiin Ta'aalaa namoota dachii irra jiran hundaaf rahmata godha. Waan isaan barbaachisu uume nama hundaaf erga. Addunyaa kana keessatti nagaa fi gammachuudhaan jiraachuu fi gammachuu bara baraa addunyaa isa dhumaa argachuuf maal gochuu akka qaban ifatti isaan beeksisa. Namoota lubbuu isaaniitiin (fedhii namaa), hiriyyoota isaanii badaadhaan, kitaabota badaadhaan, miidiyaadhaan, kaafiraa fi gara gantummaatti gowwoomfaman keessaa karaa qajeelaa barbaadetti isa qajeelcha. Karaa sirriitti isaan harkisa. Gara jabeeyyii fi warra humna ol ta'aniif eebba kana hin kennu. Bakka marga ganuu keessatti kufanii fi bakka jaallatanii fi barbaadan akka turaniif isaan dandeessisa.

[76] Kunoo hiikkaan kitaaba Itiqaad-nama asitti xumurameera. Barsiisaan hiikkaa kana hojjate Haji Faizullah kan Erzincan, Kamah irraa dhufe. Magaalaa Sok (Turkey) keessatti waggoota dheeraaf piroofeesara ta'uun barsiisaa kan turan yoo ta'u, bara 1323 (1905 A.LA.) tti addunyaa kanarraa boqotan. Barreessaan kitaaba kanaa Maulana Khalid Baghdadi Usmani Qudisa Siruh bara 1192 Hijiraa magaalaa Shahrazur, kaaba Bagdaad keessatti dhalatee, bara 1242 (1826 A.L.A) Damaasqootti du'e. Maatii Hadihrat Usman Zinenurayn 'Radi-Allahu 'An' irraa waan dhufeef Usmaaniin jedhama. Hadiisa beekamaan Jibriil obboleessa isaa Maulana Mehmood Sahib waa'ee Hadiisa lammaffaa kitaaba Hadith-Arbain Imaam Nawawiin yeroo barsiisu, Maulana Mehmood Sahib obboleessa isaa angafaa Hadiisa kana irratti ibsa shariif akka barreessu gaafate. Maulana Khalid, 'Rehmatullahi 'Alayh', gaaffii kana fudhatee, onnee obboleessa isaa ifa ta'e gammachiisuuf jecha Hadiisa-Shariifa kana afaan Faarsiin ibse.

Xalayaa lama Sharaaf Id-Diin Muniiri 'Rahima-Allahu Ta'ala' barreesse.

Xalayaa 18ffaa kitaaba Faarsi Mektubat[77] jedhamu keessatti hayyoota Islaamaa gurguddoo Hindii keessaa tokko kan ta'e Sharaaf Id-Diin Ahmad Ibn Yahya Muniiri (782 Hijiraa/1380 A.L.A) du'e akkas jechuun barreesse: "Namoonni baay'een shakkii fi fakkeessaa irratti socho'uudhaan karaa irraa maqan." Warri yaada badaa akkasii qaban tokko tokko akkana jedhu: 'Rabbiin Ta'aalaa Ibaadaan keenya hin barbaachisu. Waaqeffannaan keenya homaa isaaf hin fayyadu. Namoonni isa waaqeffatan ykn isaaf ajajamuu didan guddummaa isaaf dhimma hin qabu ture. Namoonni "Ibaadaa" hojjetan rakkoo keessa seenanii homaa malee of yaadda'u.

Sababni kun dogoggora; Namoonni Islaamummaa hin beekne ibaadaan Rabbiif iddoo guddaa qaba jedhanii waan yaadaniif kana jedhu. Kun tilmaama baay'ee dogoggoraa waan ta'eef hamma danda'ametti akka burjaaja'u taasisa. Ibaadaan namni kamiinuu hojjatu kamuu ofii isaa qofaaf bu'aa qaba. Kana Rabbiin aayaa kudha saddeet suuraa Faaxiir keessatti ifatti ibseera. Namni yaada dogoggoraa kana baatu akkuma hakiimni akka nyaatu gorsu nama sirrii hin taanedha, garuu hin nyaatu, 'nyaata yoon hin fudhanne doktora hin miidhu' jedha. Doktora hin miidhu jechuun isaa sirrii dha. Garuu of miidha. Doktarri nyaata irratti isa gorsa sababiin isaas doktora ofii isaatiif bu'aa qaba malee dhukkuba dhukkubsataa fayyisuuf. Yoo gorsa doktora hordofe ni fayya. Yoo hin taane ni du'a, kunis Doktarri hin miidhu.

Namoonni yaada dogoggoraa qaban biroo tokko tokko Ibaadaa tokkollee hin raawwatan. Wantoota haraama (haram) hojjachuu hin dhiisan. Islaamummaa hin ajajaman jechuudha. "Rabbiin Rahmata godha" jedhu. Garboota isaa namoota ta'aniif gara laafina guddaa qaba. Dhiifamni dhuma hin qabu. Nama hin miidhu. 'Eeyyee dubbii isaanii isa jalqabaa irratti sirrii dha, garuu dubbii isaanii isa dhumaa irratti dogoggora qabu. Seexanni isaan gowwomsee ajajamuu dida. Namni sammuu qabu seexanaan hin gowwoomfamu. Allahu Ta'alaan Rahmata godhaa qofa osoo hin taane, hadhaa

[77] Kuusaa xalayaa Maktubat jedhamu kana keessa xalayaa 100tu jira. Bara 741 [1339 A.L.A] qindaa'ee bara 1329 [1911 A.L.A] Hinditti maxxanfame. Koppiin barreeffama harkaa kanaa mana kitaabaa Suleymaaniyee Istaanbul keessa jira. Irshaad as-Salikin fi Ma'adin al-Ma'ani hojiiwwan isaa gati jabeeyyii biroo lamaan. Ghulam Ali Abdullah ad-Dahwi Rahimahullahu Ta'ala' Ahmad Ibn Yahya Muniiri Mektubat kan bara 1240 (Hijiraa) du'e xalayaa sagaltamii sagal (99) isaa keessatti gorse. Lubbuu qulqulleessuu keessatti faayidaa guddaa akka qabu barreesse. Sheraf ad-Din Ahmad Ibn Yahya Muniiri 'Rahimah-Allahu Ta'ala' biyya Hindii Bihaar bakka awwaalli isaa jiru keessa jiraachaa ture. Muniir ganda Bihaar keessatti argamtudha. Seenaan jireenyaa isaa bal'aan kan barreeffame Shah Abd al-Haq ad-Dahlawi 'Rahimah-Allahu Ta'ala' hojii Faarsi Akihbar al-Akhyar, kan diboband Hindii keessatti maxxanfame keessatti, bara 1332 [1914 A.L.A. Boodarra immoo Paakistaan magaalaa Lahore keessatti maxxanfamee.

fi nama dhukkubsudha. Addunyaa kana irratti namoonni hedduun hiyyummaa fi rakkina keessa akka jiraatan ragaa baana. Garboonni isaa hedduun osoo hin shakkiin dhiphina keessa akka jiraatan taasisa. Baay'ee gara laafessa fi razaq (bulchaa) ta'us, hojiin qonnaa yoo hojjetame malee buddeena tokko illee hin kennu.

Nama hunda kan tiksu ta'us namni tokko osoo hin nyaatin hin dhugin akka jiraatu hin hayyamu. Qorichi nama qaama hin qabne hin fayyisu. Eebba addunyaa kan akka jiraachuu, dhukkubsachuu dhiisuu fi qabeenya qabaachuu hundaaf karaa tolche, warra karaa eebba biyya lafaa jabeessanii hin qabanneef gara laafina tokkollee hin agarsiifne. Qorichi gosa lama qaba: qoricha meeshaa fi qoricha hafuuraa. Qorichi hafuuraa dhukkuba kamiyyuu fayyisuuf sadaqaa kennuu fi kadhachuudha. Hadiisa-sherifoonni beekamoo lama akka armaan gadiitti dubbisan: "Sadakaa kennuudhaan waa'ee hin baafne keessan fayyisaa!" Akkasumas qorichi dhukkuba kamuu fayyisu salaata addaa Istigifaar[78] jedhamudha. Qorichootni meeshaa baay'eedha. Isaan beekuuf muuxannoo barbaachisa. Yeroo hunda qoricha hafuuraa fayyadamuun qoricha qaama namaa akka argatu gargaara. Eebba addunyaa itti aanuu argachuunis akkasuma. Summii kaafirii fi wallaalummaa lubbuu namaa ajjeesu godhe. Dadhabbiin immoo lubbuu nama dhukkubsa. Yoo qorichi hin fayyadamne lubbuun dhukkubsattee duuti. Kaafiraa fi wallaalummaaf qorichi beekumsaa fi ma'ariifa qofa. Qorichi dadhabinaas kadhannaa fi ibaadaa gosa hundaa hojjachuudha. Addunyaa tana keessatti namni summii fudhatee Rabbiin Rahmata godha, summii irraa miidhaa irraa na eega yoo jedhe dhukkubsatee ni du'a.

Namni dhukkuba garaachaa qabu tokko zayita kaastoo [ykn namni dhukkuba sukkaaraa qabu nyaata sukkaara qabu ykn istaarjii qabu yoo nyaate] yoo dhuge, ni hammaata. Qaamni namaa micciiramaa waan ta'eef wantoota adda addaa isa barbaachisu (kan akka nyaataa, uffata, fi bakka jireenyaa) ni jiru. Isaan argachuu fi itti fayyadamuuf qopheessuun baay'ee rakkisaadha. Humni addaa Nafisii jedhamu uumama namaa keessatti kan uumame dadhabbiin isaa (fedhiiwwan barbaachisoo kana argachuu fi qopheessuu) salphaa fi jajjabinaan akka qajeelfamuuf. Bineensonni humna kana of keessaa guddisuun isaan hin barbaachisu. Lubbuun fedhii foonii guutuuf hawwitu. Wantoota akkasii hojjechuun garmalee isa gammachiisa. Fedhiin lubbuu akkasii shahwaa (kajeellaa) jedhama. Itti quufinsi Shahwaa barbaachisummaa ol waan ta'eef to'annoo sammuu kan

[78] Salaanni stigifaar jedhamu akkana jedha: "Istahifirallah al-Azeem al-Lidhi Lailaha Ila Hu-W-al Hay-al-Qayyuma Watubu Ilayh. Yeroo baay'ee dubbatamuu qaba. Bifa gabaabaan isaa, "Istahifirullah" jechuun yeroo balaa tasaa hojjeta jechuudha.

cabsu yoo ta’u, qalbii fi qaama namaa fi namoota biroo irrattis miidhaa geessisa, kunis cubbuu dha. Mee kutaa dhumaa boqonnaa kudha sadiiffaa marsaa jalqabaa Gammachuu Daangaa Hin Qabne daawwadhaa! “Gareen biraa yaada dogoggoraa fedhii (shahwaa), aarii (gadabii) fi fedhii foonii isaanii dhaamsuuf beelaan rakkatu, kunis Islaamummaa keessatti fudhatama hin qabu. Islaamummaan akka badaniif ajaje itti fakkaata. Yeroo dheeraaf beelaan erga rakkatanii booda fedhiin isaanii hamaan kun akka hin badne arganii Islaamummaan waan isaan gochuu hin dandeenye ajaje jedhanii xumuru. Isaanis: ‘Tartiibni Islaamaa kun guutamuu hin danda’u’ jedhu. Namni muuxannoo uumamaan uumame irraa fagaachuu hin danda’u. Isaan ofirraa baasuuf yaaluun akka nama halluu qabu adii gochuuf yaaluun wal fakkaata. Waan hin danda'amne hojjechuuf yaaluun lubbuu namaa balleessuudha. Kallattii dogoggoraatiin yaaduu fi socho’u. Haa ta’u malee, Islaamummaan ajaje jechuun wallaalummaa fi gowwummaadha, akkasumas amala namaa kan akka aarii fi kajeellaa balleessuuf hin ajajne. Dubbiin akkanaa kun arrabsoo Islaamummaati.

Osoo Islaamummaan ajajee Muhaammad barsiisaan Islaamaa amaloota kana hin qabaatu ture. Dhugaa dubbachuuf: ‘Anis nama dha. Akkuma nama kamiiyyuu nan aara. Yeroo yerootti aaree mul'ata. Aariin isaa yeroo hunda Rabbiif ture. Rabbiin warra aarii isaanii mo'achuu danda'an Quraana keessatti faarsee jira. Kan hin aarre hin faarsu. Namni yaada dogoggora qabu fedhii isaa balleessuu qaba kan jedhu guutummaatti bu’uura hin qabu. Rasulullah Sallallahu Wasallam dubartoota sagal 'Radiyallahu Anhuna' fuudhuun isaa dubbiin nama sanaa dogoggora ta'uu ifatti agarsiisa. Namni fedhii yoo dhabe qoricha fudhachuun deebisee argachuu qaba. Aariinis akkasuma; Dhiirri amala aarii isaatiin haadha manaa fi ijoollee isaa eeguu danda'a. Gargaarsa amala kanaan diinota Islaamaa (Jihaada) lola. Namni tokko dhala kan dhalchee erga du’ee booda ulfinaa fi beekkamtiin kan dubbatamu fedhii irraa kan ka’edha. Wantoonni kunniin Islaamummaa keessatti jaallatama, faarfamaa dha.

Islaamummaan fedhii fi dheekkamsa balleessuuf ajaja osoo hin taane, lamaan isaanii to’achuu fi akkaataa Islaamummaan ajajetti itti fayyadamuudha. Namni farda yaabbatee fi adamsituu farda ykn saree balleessuu osoo hin taane, akka itti fayyadamuu danda’uuf leenjisuun barbaachisaadha. Kana jechuun kajeellaa fi aariin akka saree adamsuu fi farda yaabbachuu ti. Lamaan kana malee eebbi addunyaa itti aanuu argamuu hin danda’u. Garuu isaan fayyadamuuf leenjisuu fi Islaamummaa wajjin sirnaan itti fayyadamuu gaafata. Yoo leenji’uu baate garmalee ta’anii daangaa Islaamaa cabsu, kunis badiisaaf nama geessa. Riyaad amaloota kana lamaan

balleessuuf osoo hin taane leenjisee Islaamummaa akka ajajaman gochuudha. Kunis nama hundaaf ni danda'ama. Humna atoomikaa fayyadamuu ykn akka xiyyaara jeettii socho'uun qaroomina hin qabu. Nama tajaajiluuf itti fayyadamuun qaroomina. Kunis Islaamummaa hordofuudhaan galma gahuun ni danda'ama.[79]

Gareen yaada dogoggoraa afraffaan garuu, wanti hundinuu bara baraan dursee murtaa'e jedhee of gowwoomsa. Daa'imni tokko osoo hin dhalatin dura Sa'iid (Jannata malu) ykn Shaqii (Jahannam malu) ta'uun isaa murtaa'a. Kun booda hin jijjiiramu. Kanaaf ibaadaan gaarii miti. Rasulullah Sallallahu Wasallam Qadaa fi Qadiir hin jijjiiramu, wanti hundinuu bara baraaf dursee murteeffamee turee fi Qadiir bara baraa irratti hirkataa turee fi Sahabat al-Kiram Ibaadaa raawwachuu hin qabnu jedhe. Garuu Rasuul akkana jedhee deebiseef: 'Ibaadaa hojjedhu! Namni hundinuu bara baraan waan dursee itti murtaa'e raawwachuun salphaadha!

Kana jechuun Sa'iidni bara baraan Sa'iida ta'uuf murteeffate waan hojjatu akka raawwatu taasifama.

Kanaaf, warri bara baraan Sa'iida ta'uuf murteeffatan, Ibaadaa raawwachuu fi warri isaaf ajajamuu murteeffatan isaaf hin ajajamne ta'uun isaa ni hubatama, warra bara baraan fayyaa ta'anii jiraachuuf dursanii muramaniif nyaata nyaachuu wajjiin wal fakkaata. Akkasumas qorichaafi nyaata ykn qoricha dursanii itti murtaa'e akka dhukkubsatanii fi du'aniif hin fudhatan. Warri beelaan ykn dhukkubaan du'uuf murtaa'e nyaatas ta'e qoricha irraa fayyadamuu hin danda'an. Nama dureeyyii ta'uuf hiree ta'eef karaaleen galii banaadha. Kan hiree bahaatti du'uuf murtaa'e karaan gara lixaatti geessu cufamee arga. Akkuma gabaafame yeroo Azra'el (nageenyi isaaf haa jiraatu) Suleemaan 'alayhi-salam' daawwatu namoota achi taa'an keessaa tokko xiyyeeffannaadhaan ilaale. Namichis ilaalcha cimaa ergamaan sun argeen sodaate. Azra'el (nageenyi isaaf haa jiraatu) yommuu bade, akka inni Azra'el jalaa miliquuf qilleensa gara biyya dhihaatti akka isa geessu Suleemaan kadhate. Yeroo 'Azra'el 'alayhi-salam' deebi'ee dhufu, Suleemaan 'alayhi-salam' maaliif fuula namichaa ilaalaa jira jedhee gaafate. Azra'el nagaan isaaf haa ta'u, "sa'aatii tokko keessatti lubbuu isaa magaalaa dhihaa keessatti akkan fudhadhu ajajameera" jedhe. Garuu yeroon dhaabbata keessan keessatti isa argu ilaaluu dhiisuu hin dandeenye. Booda ajaja sana raawwachuuf gara dhihaa dhaqee achitti argee ajjeese.[80] Mul'ataan namichi 'Azra'el' ''alayhi-salam' sodaatee Suleemaan ''alayhi-salam' hiree isaa bara baraa akka

[79] Mee boqonnaa digdamii jaaffaa boqonnaa jaaffaa Gammachuu dhuma hin qabne ilaalaa.

[80] Jalal al-Din Ruumii, bara 672 (1273 A.L.A) Konyaatti kan du'e, Mattihani isaa keessatti bal'inaan odeesse.

raawwatu ajaje; Kan bara baraa keessatti dursee murtaa’uun sansalata hidhaa keessatti raawwatama. Akkasuma namni bara baraan Sa’iida ta’uuf murteeffate carraa Imaan argachuu fi amala badaa isaa sirreessuuf Riyaad darbuun argata. Suuratul-Anaam aayata 125ffaan akkana jedha: "Rabbiin Islaamummaa qalbii gabricha karaa sirrii ta'een qajeelfamuu barbaadu keessa kaa'a." Si’ool seenuuf waaqeffannaa dursanii murtaa’e raawwachuun akka hin barbaachifne yaadni itti kenname. Namni tokko Sa’iida moo Shaqii ta’uu isaa bara baraan dursee murtaa’ee jira. Sababa yaada kanaan ibaadaa hin raawwatu.

Sababa yaada kanaan Ibaadaa raawwachuu dhabuun bara baraan raafama ta'uuf murteessuu isaa agarsiisa. Haaluma wal fakkaatuun nama wallaalummaan isaa bara baraan dursee murtaa’eef wanti hundinuu bara baraan dursee murtaa’eera. Namni tokko dubbisuu fi barreessuu akka hin dandeenye dursee kan murtaa'e yoo ta'e, dubbisuunis ta'e barachuunis bu'aa tokkollee isaaf hin argamsiisu. Kanaaf hin baratu, homaas hin baratu. Wallaalaa ta'ee hafa. Namni tokko misoomsuu fi baay’inaan oomishuuf dursee kan murtaa’e yoo ta’e, maasii isaa misoomsuu fi sanyii facaasuuf carraan isaaf kennama. Akkasumas warra bara baraan muudamanii amantii qabaachuu fi waaqeffannaa, akkasumas warra kadhataa ta’anii muudamanii ganuu fi ajajamuu. Gowwoonni kana hubachuu dadhaban, ‘Imaan fi Ibaada fi bara baraan Sa’iid ta’uu gidduu walitti dhufeenyi maali? Hundi isaanii sammuu mataa isaanii keessatti. Garuu sababni namaa daangeffamee waan ta’eef wantoota hubannoo sammuutiin ala ta’an sammuudhaan hubachuuf yaaluun gowwummaa. Warri akkasitti yaadu gowwaa jedhamee balaaleffamuu qaba. Yesuus nagaan isaaf haa ta'u, "Nama dhalate arguun ykn du'aa kaasuun natti hin ulfaanne" jedhe. Garuu gowwaa kamiif iyyuu dhugaa jiru himuu hin dandeenye." Rabbiin, beekumsaa fi ogummaa (Hikimaa) isaa isa daangaa hin qabneen, gabroota Isaa tokko tokko sadarkaa kan maleekaa wajjiin wal gitutti ol guddisa. Gariin immoo sadarkaa saree ykn allaattii gadi buusa.

Hadiisa Shareef Addin Ahmed Ibn Yahya Muniiri xalayaa isaa 76ffaa keessatti akkana jedhe: "Saada' jechuun 'Jannata malu' jechuudha." "Shaqawa" jechuun "si'ooliin isheef mala" jechuudha. Saada fi Shakawaan akka Rabbiin jedhutti mankuusaa lamaan. Furtuun mana kuusaa isa jalqabaa ajajamuu fi waaqeffannaa dha. Furtuu mana kuusaa lammaffaa cubbuu dha. Rabbiin namni tokko Sa’iida moo Shaqii ta’uu bara baraan murteessee jira. (Hiree jenna.) Kan Sa’iid jedhamu addunyaa irratti furtuu Saa’aa kennamaaf Rabbiif ni ajajama. Namni bara baraan shakhaa ture immoo addunyaa tana irratti furtuun shakhaa kennamaaf yeroo hunda cubbuu hojjeta. Namni addunyaa tanarra jiru hundinuu furtuu harka isaa keessa jiru ilaaluun Sa’iida moo Shaqii ta’uu isaa

adda baasuu danda’a. Hayyoonni amantii waa’ee addunyaa dhufuuf yaadan kanarraa namni tokko Sa’iida moo Shaqii ta’uu ni beeku. Garuu namni araada addunyaa tana qabuu fi maxxansa amantii qabu hin beeku.

Kabajni ykn ayyaanni kamiyyuu Rabbiif ajajamuu fi gabbaruu irraa argama. Akkasumas hammeenyi ykn rakkoon hundi cubbuu irraa madda. Rakkoo fi balaan hunduu kan dhufu cubbuun. Jajjabinaa immoo ajajamuu irraa argama.[81] Masjiida Aqsaa Yerusaalem keessatti nama umrii isaa kadhannaa fi ibaadaadhaan dabarse tokkotu ture. Haala ibaadaa fi Ikihlaa waan hin baranneef, yeroo sujuuda tokko tuffatu, waan baay’ee dhabee, badeera. Haa ta’u malee, sareen sahaabaa al-Kahif tarkaanfii muraasaaf Siddiqis duuba waan deemteef, garmalee olka’aa fi xuraa’aa ture, garuu duubatti hin buune. Dhugaan kun nama ajaa’ibsiisa; Hayyoonni jaarraa hedduuf iccitii kana hiikuu dadhabaniiru. Sababni namaa ogummaa waaqaa keessa dhokate hubachuu hin danda’u. Rabbiin subihaanahu wa ta'aalaa Adam 'alayhi-salam' akka qamadii hin nyaanne itti hime, garuu akka inni bara baraan nyaatu waan beekuuf akka nyaatu hayyameef. Sheyxaanni akka Addaam 'alayhi-salam' sujuuda godhu ajajee garuu sujuuduu dhiisuu filate. Isa barbaanna jedhe, garuu warra Ikihilas hin qabneef carraa sana hin hawwine. [Dhimmoota kana keessatti] imaltoonni daandii waaqaa irra deeman, haxxummaa kana hubachuuf ga’umsa akka hin qabne amanuu qabu turan, achiis hin dubbatan. Kanaaf akkamitti waa jechuu dandeenya? Amantii ykn waaqeffannaa namaa hin barbaadu, gantummaa ykn cubbuun Isa hin miidhu. Uumama isaa tasumaa isa hin barbaachisu. Beekumsa bittaa kaafira godhee wallaalummaa akka meeshaa cubbuutti uume. Amantiin fi ajajamuun beekumsa irraa kan dhufu yoo ta’u, gantummaa fi cubbuun garuu wallaalummaa irraa dhufa. Abboomamuun gadi aanaa fakkaachuu danda'a, garuu bira darbamuu hin qabu! Cubbuu hojjechuun ulfaataa fakkaatus, irraa fagaachuun dirqama! Hayyoonni Islaamaa wanti sadii gara wantoota biroo sadiitti nama geessa jedhanii jiru: Abboomamuun gara gargaarsa Waaqayyoo (ayyaanatti) nama geessa. Cubbuun dheekkamsa fida; Imaan kabajaa fi kabaja tokko argatti. Sababa kanaaf, cubbuu dhoksuu illee raawwachuu irraa fagaachuu qabna; Dallansuun Rabbii cubbuu sana keessa ta'uu mala. Mumina hunda akka nu caalutti ilaaluu qabna. Inni gabricha Rabbii hunda caalaa jaallatamaa ta'uu danda'a. Hireen nama tokkoon tokkoo, kan bara baraan murtaa’e, gonkumaa jijjiiramuu hin danda’u. Yoo Rabbiin fedhe nama nu balleessee fi ajaja Isaa hin

[81] Kun seera waaqayyooti. Kana eenyullee jijjiiruu hin danda'u. Wanta lubbuu keenyaaf salphaa fi mi’aawaa fakkaatu akka nyaataatti ilaaluu hin qabnu. Akkasumas wantoota lubbuu namaatti ulfaataa fi hadhaa’aa fakkaatu akka waldhabdee ykn akka badiisaatti yaaduu hin qabnu.

raawwanneef yoomiyyuu ni araarama. Ergamoonnis, ‘Horsiisaa! Addunyaa kana irratti uumamtoota hammeenya hojjetaniifi dhiiga dhangalaasanii uumuuf jirtaa?’ jedheen. Kanaa mannaa, ‘Wanta ati hin beekne nan beeka’ jedhe. Warra fagoo fida. Waan gadi aanaa irraa waan kabajamaa nan hojjedha. Ati gocha isaaniitiin isaan murteessita, ani garuu garaa isaanii ilaala. Akka ati cubbuu hin qabneetti ilaalu; Isaanis gara laafina kootti ni amanamu. Akkuma qulqulluu ta'uuf si jaalladhu, cubbuu Musliimootaaf dhiifama gochuus nan jaalladha. Waanan beeku beekuu hin dandeessu. Eebba koo bara baraa isaaniif nan kenna, hunda isaaniis tola bara baraatiin nan jaalladha. Sharefudeen Ahmad Bin Yahya Muniiri bara 732 (1380 A.L.A) du'aan addunyaa kanarraa boqote. Hindii magaalaa Bihaar keessa jiraata ture. Awwaalli isaas achi jira.

Muniir maqaa gandoota naannoo magaalaa Bihaar keessaa tokko. Seenaan jireenyaa isaa kitaaba Akhbar-ul-Akhair jedhu kan Shah Abdul Haq Dahilawi barreesse keessatti bal'inaan barreeffamee jira. Kitaabni kun afaan Faarsiin yoo ta’u, bara 1332 (1914 A.L.A) Hinditti DeobandI keessatti, boodarra ammoo Paakistaan magaalaa Lahore keessatti maxxanfame. Kitaabonni suni, Irishad-Usalikin, Madin-ul-Maani fi Mektubat garmalee faayidaa qabu. Gihulam Ali Abdallah Dahilawi Ali[82] hayyoota gurguddoo Ahl al-Sunnah keessaa tokko kitaaba Ahmad Bin Yahya Muniiri Mektubat dubbisuu gorsuun xalayaa isaa 99ffaa keessatti qalbii qulqulleessuu keessatti baay'ee bu'a qabeessa akka ta'e dubbata.

Imaam-Rabani xalayaa adda addaa isaa keessatti akkana jedha: "Ajajni Rabbii farzii (dirqama) jedhama, murtiin isaaniis haraama (haram) jedhama." (Gocha, jechi, amaloota) Harama hin taanee fi bilisa ta’anii labsaman (Islaamummaa keessatti) Mubaa(wwan) jedhamu. Faara gochuun, haraama irraa fagaachuu fi hojii gaarii Rabbiin gammachiisuuf, jechuunis tola Isaatiif jecha hojjechuun ibaadaa jedhama. Ibaadaa tokko Sahiiha fi Maqbul ta’uuf, innis sirrii ta’uu fi Rabbiin biratti jaallatamuuf, **Ilmii** (Beekumsa)f haal-dureedha, innis seera waa sirritti hojjechuu ilaalchisee, haala madaalawaa ta’een hojjechuu. Haala murtaa’een fi Ikihlasaan waliin raawwachuudhaan.

Waan tokko ikihlasaan hojjachuu jechuun, tola Rabbii fi jaalala Rabbiif qofaaf waan inni ajajeef qofa, faayidaa addunyaa kan akka qarshii, iddoo fi beekkamtii osoo hin ilaalin raawwachuu jechuudha. Ilmi (Beekumsa) kan argamu to’annoo barsiisaa amantii gahumsa qabuun kitaabota Fiqih dubbisuudhaan yoo ta’u, Ikihlasaan kan argamu jechaa fi amala walii ilaaluu fi kitaabota

[82] Gihulam Ali Abdallah Dahilawi Ali bara 1240 AH (1824) Delhiitti du’e.

Suufiyyaa dubbisuudhaan. Beekumsi Islaamaa qaamolee lama of keessaa qaba: beekumsa amantii fi beekumsa saayinsii. Akka barbaachisummaa isaatti isaan barachuun farzii (jechuun dirqama). Fakkeenyaaf, nama qoricha tokkoo fi dozaajii isaa fudhachuu ykn meeshaa elektirikii fayyadamuu barbaaduuf, tooftaa fi tooftaalee waa'ee humna ibsaa odeeffannoo barbaachisaa ta'e argachuuf barachuun fagoodha. Ta'uu baannaan du'a hamaan mudachuu danda'a. Musliimni sababa dadhabina ykn shariika badaa irraa kan ka'e dirqama ibaadaa dhiisee osoo Tooyibaa hin raawwatin yoo du'e, **Farzii** fi **Haraamatti** yoo amane illee cubbuu isaa irraa kan ka'e hamma isaaf malu ibidda jahannam keessatti rakkata. Namni **farzii** hin baranne ykn yoo beeke illee, iddoo hin kennineef fi sodaa Rabbii tokko malee tuffate, Islaamummaa dhiisee gantuu ta'a. Bara baraan ibidda si'ool jalatti ni bitama. Seerri kun haraama raawwachuu irrattis raawwatiinsa qaba. Namni tokko odeeffannoo raawwii Ibaadaa tokko ilaallatu yoo hin arganne fi haal-duree seera qabeessummaa isaa yoo hin beekne, Ibaadaan raawwatame sahii (raawwatamu) hin ta'u. Akka waan ibaadaa sana tasumaa hin raawwanneetti ibidda si'oolitti ni saaxilama. Ibaadaan namni haal-duree murtaa'e beekee quufe raawwatu seera qabeessa ta'ee si'ool irraa isa oolcha. Garuu yoo Ikihlasaa waliin hin goone ibaadaan isaa hin fudhatamu, hojiin gaariin biraas hin fudhatamu. Isaan (akihiraatti mindaa) hin argatu.

Rabbiin ibaadaa isaatiinis ta'e hojii gaarii isaa kan birootti akka hin gammanne buusee jira. Ibaadaan Ilmii fi Ikihlasaa malee gaarii hin ta'u. Waaqeffataa gantummaa, cubbuu fi gidiraa irraa hin eegu. Jireenya isaanii guutuu fakkeessitoonni kaafiroota ta'anii yeroo du'an mul'ataniiru. Ilmii fi Ikihlasaa wajjiin gabbaruun gabbarama gantummaa fi cubbuu irraa eega addunyaa irratti Aziz (kabajamaa) isa taasisa. Jireenya Aakihiraa isaa ilaalchisee Rabbiin azaaba Jahannam irraa isa baraaruuf **Ayaat-kariimaa** sagalaffaa suuraa Maa'idaa keessatti akkasumas suuraa Wa-al-Asr keessatti waadaa seena. Rabbiin dubbii Isaatiif dhugaadha. Yeroo hundumaa waadaa gale ni eega."

Rabbiin karaa gabricha isaatiin haaloo isaan baase. Warra ilm-ladunni hin qabneef garbichaan raawwatame. Wanti hundinuu kan Uumaa, garbichaan tolfame. Humna Waaqaa malee qorqorroonu hin socho'u.

Rabbiin jiraa tokko dha.
Uumamni hundi homa hin turre fi
Hin jiraatan

Wantoota naannoo keenya jiran karaa miira keenyaa hubanna. Wantoonni miira keenya irratti dhiibbaa geessisan uumama ykn uumama jedhamu. Dhiibbaan uumamtoonni miira keenya shanan irratti qaban amaloota jedhama, isaanis isaan waliin adda baafamu. Ifni, sagalee, bishaan, qilleensi fi meeshaan geejjibaa hundi uumama; Hundi isaanii achi jiru. Uumamtoonni guddina, ulfaatina qaban, jecha biraatiin, hawaa keessatti bakka qabatan, meeshaa ykn wantoota jedhamu. Elementiiwwan amaloota ykn qulqullina isaaniitiin walirraa adda. Qilleensi, bishaan, dhagaa fi geejjibni tokkoon tokkoon isaanii elementii dha. Ifa fi sagaleen bakka waan hin qabanneef ykn ulfaatina waan hin qabneef wantoota miti.

Lubbu qabeeyyiin hundi anniisaa ykn anniisaa baata, jechuunis hojii hojjechuu danda'a. Wanti hundi haala sadii keessatti jiraachuu danda'a: jajjaboo, dhangala'aa fi gaazii. Jajjaboonni boca qabu. Wantoonni dhangala'oo fi gaazii boca meeshaa isaanii kan qaban yoo ta'u, boca addaa hin qaban. Wanti boca qabu meeshaa jedhama. **Elementiiwwan** irra caalaa meeshaadha. Walumaagalatti furtuun, piiniin, tong, shoofoo fi mismaara wantoota adda addaa boca adda addaa qabaniidha. Garuu hundi isaanii meeshaa tokko, sibiilaa irraa hojjetamuu danda'u. Wantootni gosa lama qaba: elementoota fi kompaawundoota. Yeroo hunda jijjiiramni waan hundumaa keessatti ni mul'ata. Fakkeenyaaf, socho'ee bakka jijjiiruu ykn guddachuu ykn xiqqaachuu danda'a. Halluun jijjiiramuu danda'a. Yoo lubbuun jiraate dhukkubsachuu ykn du'uu danda'a. Jijjiiramni kun taateewwan jedhamu. Dhiibbaan alaa yoo jiraate malee wanti meeshaa keessatti jijjiiramu hin jiru. Taatee jijjiirama meeshaa tokkollee hin fidne taatee fiizikaalaa jedhama. Waraqaa cicciruun waan qaamaan mul'atudha. Taatee f**iizikaalaa** wanta sana irratti akka uumamuuf humni murtaa'e tokko wanta tokko irratti socho'uu qaba. Taateewwan wal-nyaatinsa ykn eenyummaa wantootaa jijjiiran taateewwan keemikaalaa jedhamu. Waraqaan tokko gubatee gara daaratti yeroo jijjiiramu wal-nyaatinsi keemikaalaa ni uuma. Wanti tokko wanta sana keessatti wal-nyaatinsi keemikaalaa akka uumamuuf wanti biraatiin dhiibbaa irra gahuu qaba. Wantoonni lamaa fi isaa ol walitti dhufanii tokkoon tokkoon isaanii keessatti wal-nyaatinsi keemikaalaa yoo uumamu wal-nyaatinsa keemikaalaa jedhama.

Wal-nyaatinsi keemikaalaa wantoota gidduutti, jechuunis isaan wal-dhiibu, kutaalee isaanii xixiqqoo (kanneen jijjiirama keemikaalaa keessatti hirmaachuu danda'anii fi) atoomota jedhaman gidduutti uuma. Wanti hundi atoomota hedduu irraa ijaarame. Caasaan atoomotaa tokko ta'us, guddinni fi ulfaatinni isaanii adda adda. Haala kanaan har'a gosoota atoomotaa dhibba tokkoo fi shanii beekna. Atoomiin guddaan illee baay'ee xiqqaa waan ta'eef maaykirooskooppii humna

guddaa qabuun arguu hin danda’u. Atoomonni walfakkaatan yeroo walitti dhufan kompaawundii uumu. Atoomonni gosa dhibba tokkoo fi shan waan ta’aniif, elementoonni dhibba tokkoo fi shan jiru. Sibiilli, salfari, meerkuriin, oksijiinii fi kaarboonii tokkoon tokkoon isaanii elementii dha. Atoomonni adda addaa yeroo walitti dhufan kompaawundii uumu. Kompaawundootni kuma dhibbaan lakkaa'aman jiru. Bishaan, alkooliin, soogiddaafi loomii kompaawundoota. Kompaawundootni kan uumaman elementoota ykn atoomota lamaa fi isaa ol walitti makuun. Wantoonni hundi, fakkeenyaaf gaarreen, galaanni, gosti biqiltootaa fi bineensonni hundi elementoota dhibba tokkoo fi shan irraa ijaaramaniiru. Ijaarsi lubbu qabeeyyii fi lubbu qabeeyyii hin taane hundaa elementoota dhibbaa fi shanii dha.

Elementiiwwan hundi atoomota elementoota dhibba tokkoofi shan kana keessaa tokkoo fi isaa ol irraa ijaaramaniiru. Qilleensi, biyyee, bishaan, ho’i, ifa, elektirikii fi jarmii kompaawundoota addaan baasu ykn elementoonni akka walitti makaman taasisa. "Jijjiiramni sababa malee hin uumamu" Jijjiiramoota kana keessatti atoomonni, yuunitiin meeshaa wanta tokko irraa gara wanta biraatti socho'u ykn wanta tokko dhiisanii bilisa ta'u. Wantoonni akka badan ni argina, garuu bifa isaaniitiin waan murteessinuuf, "baduu" ykn "mul'achuun" alaa kun gara wanta biraatti jijjiiramuu malee homaa akka hin taane dogoggoraan amanna. Waan tokko dhabuu, fakkeenyaaf reeffi awwaala keessa jiru gara wantoota haaraa kan akka bishaanii, gaazotaa fi elementoota biyyeetti jijjiiramaa jira. Wantoonni haaraan jijjiiramni fidan miira irratti dhiibbaa yoo hin geessisne hubachuu hin dandeenyu. Sababa kanaaf kan duraa bade jenna malee yeroo jijjiiramni godhame qofa.

Maalummaa tokkoon tokkoon elementoota dhibbaa fi shanii jijjiiramuu fi taateewwan fiizikaalaa fi keemikaalaa tokkoon tokkoon elementii keessatti akka uumaman ni argina. Elementiin tokko kompaawundii tokko keessatti kan biraa (ykn kanneen biroo) wajjiin yeroo walitti makamu ayoonisa ta’a, jechuunis atoomonni elektiroonii(wwan) dhabu ykn argatu, amaloonni **fiizikaalaa fi keemikaalaa** adda addaa elementichaa ni jijjiiramu. Atoomiin elementii hunda keessaa tokko xixiqqoo niwukilasii jedhamanii fi elektiroonota adda addaa irraa ijaarama. Niwukilaasiin wiirtuu atoomii keessa jira. **Niwukilaasiin atoomota haayidiroojiinii** malee elementoota hunda paartiikilii chaarjii pozaatiivii qaban pirootonoota jedhaman irraa kan ijaaraman yoo ta’u, niwutiroonni chaarjii elektirikii hin qaban. Elektirooniin paartiikilii chaarjii negaatiivii qabuu fi niwukilasii keessa socho’uudha. Elektiroononni daqiiqaa hunda orbitii isaanii keessatti hin naanneffaman; Orbitii isaanii jijjiiru.

Wantoota raadiyoo-aktiivii keessatti jijjiiramni niwukilasii atoomotaa fishinii jedhamu akka jiru mirkanaa'eera. Akkasumas, dhohinsa niwukilaraa kana keessatti wanti tokko gara kan biraatti jijjiirama; Akkasumas heddummina meeshaa tokko tokko jiraachuu dhiisee gara anniisaatti jijjiirama, jijjiiramni kun immoo ogeessa fiiziksii Yahudii Albert Einstein 1375 (1955 A.L.A) tiin fakkeenya ta'e. Akka kanaan, akkuma kompaawundoota, wantootni ni jijjiiramanii tokko irraa gara isa kaaniitti jijjiiramuu danda'u. Luraa'anii fi kan hin taane lubbuun jiru. Qaamni hin jirre hundi ni jijjiirama, jechuunis inni durii ni bada, haaraan ni dhufa. Lubbuunoonni, biqiltoonni ykn bineensonni amma jiran hundinuu kanaan dura hin turre, lubbu qabeeyyii birootu turan. Fuuldurattis, tokkollee keessaa tokkollee hin turre lubbu qabeeyyiin jiran ni hafu, lubbu qabeeyyii biroo tokko tokkos ni dhufu. Isaan ni dhufu, lubbu qabeeyyii hin taanees akkasuma.

Lubbu qabeeyyii fi lubbuu hin qabne hundi, kan akka elementoota sibiilaa fi kompaawundoota, dhagaa fi lafee, fi **paartiikiliin** hundi yeroo hunda jijjiiramaa jiru, jechuunis kanneen dullooman ni badu, kanneen haaraanis ni dhufu. Amalli wanti seelii keessa seenuu fi bahu tokko yeroo ta'u, ilmaan namootaa jijjiirama kana argee wanti sun yeroo hunda akka jirutti fudhachuu hin danda'u. Fakkeenyi kanaa fiilmii keessatti mul'achuu danda'a, yeroo gabaabaa murtaa'e keessatti fakkiin adda ta'e ija duratti dhufa; Garuu kana hubachuu waan dadhabaniif daawwattoonni suuraan walfakkaataan iskiriinii irratti socho'aa jira jedhanii yaadu. Waraqaan tokko gubatee gara daaratti yeroo jijjiiramu waraqaan sun diigamee daaraa uuma jenna, sababiin isaas jijjiirama kana waan hubannuuf. Yeroo bubbeen baqu bubbeen badee bishaan ni uuma jenna. Jalqaba kitaaba Sharh al-Aqiid irratti akkana jedhamee barreeffame: "Uumamtoonni hundinuu jiraachuu Rabbii waan bakka bu'aniif addunyaa ykn 'Alam' jedhamu." Akkasumas, tokkoon tokkoon uumamtoota gosa walfakkaataa "addunyaa" jedhama, fakkeenyaaf, addunyaa dhala namaa, addunyaa ergamootaa, addunyaa bineensotaa, addunyaa uumamtoota lubbuu hin qabne. Yookaan tokkoon tokkoon wanti addunyaa ykn "Alam" jedhama.

Kitaaba **Sharh al-Mawqif**[83] fuula 441 irratti barreeffameera: "Alam hadiisa dha, wanti hundinuu uumama jechuudha. Jecha biraatiin, yeroo hin jirretti deebi'anii dhufan. [Ama olitti immoo

[83] Barreessaan kitaaba Sharh al-Mawqif jedhu kan ta'e Syed Sharif Ali Jurjani bara 816 [1413 A.L.A] Shiraz keessatti du'aan boqote. Kitaabni kun mataan isaa Sharh (Yaada) Mawqif yoo ta'u, kunis dabaree isaatiin Qaadi Adud Abd al-Rahman bin Ahmad al-'Audin IJI Rahmatullahi Alayh (700- 756 (1354 A.L.A) tiin kan barreesse. Boodarra Jawahr maqaa isaa kitaaba gabaabfame jedhee Shams-Adidin Fenari 'Rehmatullahi 'Alaih' (751-834 (1431 A.L.A) jedhee moggaase.

uumamtoonni yeroo hunda wal uumuu akka ta'an ibsineerra.] Meeshaafi garaagarummaan isaanii hadiisaadha. Dhimma kana irratti, achi." amantii adda addaa afur turan.

1) Akka Muslimoonni, Yahuudoonni, Kiristaanonni fi waaqeffattoota ibiddaa jedhanitti (Magian), elementoonni meeshaafi garaagarummaan isaanii hadiisa dha.

2) Akka Aristootil fi falaasoonni isa hordofan jedhanitti, meeshaan adda ta’e lamaan isaanii iyyuu kan bara baraa dha. Homaa irraa akka hin kaane fi yeroo hundumaa achi akka turan dubbatan. Keemistirii ammayyaa falmiin kun dogoggora ta’uu isaa mirkaneessa. Namni waa amane ykn dubbate Islaamummaa dhiisee gantuu ta'a. Akkasumas Ibnu Siinaa[84] fi Muhammad al-Farabi (Damasiiqoo, 339 (950 A.L.A) akkas jedhan.

3) Akka falaasoonni Aristootil duraa jedhanitti meeshaan bara baraa ta’us garaagarummaan isaa hadiisa. Saayintistoonni yeroo har’aa irra caalaan isaanii amantii sobaa kana qabatu.

4) Dubbiin hadiisa ta’uu fi garaagarummaan isaa bara baraa akka ta’e namni dubbate hin jiru. Kaalinoos gosoota afran kana keessaa tokko murteessuu hin dandeenye.

Muslimoonni karaa adda addaatiin kan mirkaneessu garaagarummaan isaas hadiisa. Karaan inni jalqabaa meeshaa irratti kan hundaa’ee fi meeshaan hundi yeroo hunda jijjiiramaa jira. Jijjiiramni maaltu bara baraa ta’uu hin danda’u; Hadiisa ta’uu qaba, sababiin isaas adeemsi tokkoon tokkoon wantaa waan duraan ture irraa gara bara bara darbeetti deebi’uu waan hin dandeenyeef.

Jijjiiramni kun jalqaba qabaachuu qaba, jechuunis wanti jalqabaa tokko tokko homaa irraa uumamuu qaba ture.

Osoo wanti jalqabaa homaa irraa uumame hin jiraatin, jechuunis adeemsi walduraa duubaan wanta tokko irraa gara isa kaaniitti osoo hin jiraatin, gara dhuma hin qabnetti deebi’anii wal uumuuf jalqabni hin jiru ture. Har’as wanti tokkollee hin jiraatu. Jiraachuu fi bakki elementoonni amma jiran elementoota jalqabaa homaa irraa uumaman irraa baay’achuu isaanii agarsiisa.

Kana malees, dhagaan samii irraa bu’u bakka daangaa hin qabne (kan hin beekamne) ykn bara baraa irraa dhufe jechuun hin danda’amu, jechoonni kun ‘jalqaba ykn xumura malee’ waan agarsiisaniif. Dhuma hin qabne irraa dhufuun sana booda jiraachuu dhabuu irraa dhufuu fida, wanti dhuma hin qabne irraa dhufe jedhame tasuma dhufuu hin qabu ture.

"Dhuma hin qabu irraa" jechuun wallaalummaa fi fakkeessummaadha. Haaluma wal fakkaatuun walhormaanni namaa bara baraa irraa dhufuu hin danda’u. Nama jalqabaa homaa keessaa ba’e irraa baay’achuu qabu. Osoo namni jalqabaa homaa irraa hin uumamnee fi walhormaanni dhala

[84] Ibnu Siinaa Huseen bara 428 [1037 A.L.A] du’e.

namaa bara baraa irraa hin dhufne ta’ee har’a namni lubbuun jiru hin jiru ture. Uumama hundaaf dhimmichi wal fakkaataadha.

Dhufee deema jechuun wallaalummaa sababaafi saayinsii wajjiin wal hin simnedha.

Wanti jalqabaa homaa irraa kan uumame, bu’uura wantoota ykn uumamtoota walirraa maddan irratti hundaa’uun hin turre.

Jijjiiramni bara baraa ta’uu kan agarsiisu osoo hin taane, homaa irraa uumamuu kan agarsiisudha; Kana jechuun, danda’amuu al-Wujud ta’uu osoo hin taane, Qulqullina Wajib al-Wujud ta’uu agarsiisa.

Gaaffii: Uumaan addunyaa fi amaloonni isaa bara baraa dha." 'Uumamni' isaa bara baraa waan ta'eef, 'addunyaanis bara baraa ta'uu hin qabuu?

Deebii: Uumaan bara baraa wantootaa fi xixiqqoo karaa ykn sababa adda addaatiin akka jijjiiru yeroo hunda ragaa baana. Kana jechuun isaan balleessee bakka isaaniitti namoota biroo uuma. Uumaan bara baraa yeroo fedhe uuma; yeroo hunda elementoota walirraa uuma jechuudha. Addunyaa hunda, wantaa fi xixiqqoo hunda karaa ykn mala tokkoon uume, yeroo barbaadettis karaa ykn mala tokko malee uumuu danda’a.

Namni uumamni hadiisa jedhee amanus deebi’ee akka badu ni amana. Uumamtoonni osoo hin jiraatin yeroo tokkotti uumaman deebi’anii jiraachuu akka danda’an ifaadha. Amma uumamtoonni baay’een, yeroo jiraachuu dhaaban ykn gara haalaatti jijjiiraman, miiraan dhiibbaa irra gahuu akka hin dandeenye ni argina.

Musliima ta’uun wantoonni fi uumamtoonni hundi homaa irraa uumamanii deebi’anii jiraachuu dhabuu isaanii amanuu gaafata. Wantoonni osoo hin jiraatin uumamuu fi sana booda deebi’anii jiraachuu dhaabuu argaa turre; Kana jechuun bifaafi amalli isaanii badaa jira.

Wantoonni jiraachuu yeroo dhaabbatan meeshaaleen isaanii ni hafu. Garuu, akkuma armaan olitti jenne, elementoonni kun kan bara baraa miti, ykn; Isaan kun yeroo dheeraa dura Rabbiin uume. Gaafa dhumni biyya lafaa dhufus isaan balleessa. Beekumsi saayinsii har'aa dhugaa kana amanuu nu hin dhorku. **Kaafira** jechuun tuffii saayinsii fi jibba Islaamummaaf qabaachuu jechuudha. Islaamummaan beekumsa saayinsii hin tuffatu. Beekumsa amantii fi gocha amantii barachuu dhiisuu ni gana. Beekumsi saayinsii Islaamummaa hin haalu. Faallaa kanaatiin ni mirkaneessa, ni qajeelcha. ‘**Alam**’ hadiisa waan ta’eef uumaa homaa irraa uume qabaachuu qaba, sababiin isaas akkuma armaan olitti ibsine taatee kamiyyuu ofumaan ta’uu hin danda’u. Har’a warshaalee keessatti meeshaaleen qorichaa, meeshaaleen manaa, meeshaaleen industirii fi daldalaa,

meeshaaleen elektirooniksii fi meeshaaleen waraanaa kumaatamaan lakkaa'aman oomishamaniiru. Irra caalaan isaanii shallaggii ulfaataa fi qorannoo dhibbaan lakkaa'aman booda kan oomishamanidha.

Isaan keessaa tokko illee kophaa isaa argame jedhu? Lakki, kunniin beekanii fi hubannoodhaan kan hojjetaman yoo ta'u, tokkoon tokkoon isaanii Uumaa akka barbaadan himatu. Ta'us elementoonni miliyoonaan lakkaa'aman, lubbuun jiranii fi kan hin jirre, akkasumas wantootaa fi taateewwan haaraa argaman, kan caasaan isaanii ammallee hin beekamne akka tasaa uumaman jedhu. Kun fakkeessummaa, mata jabina ykn gowwummaa yoo hin taane maal ta'uu danda'a? Wanti fi sochii hunda akka jiraatu kan godhu uumaa tokko qofa akka ta'e ifaadha. Uumaan kun **Wajib al-Wujud** dha, jechuunis erga hin jirree booda hin uumamne. Inni bara baraa ta'uu qaba. Jiraachuu isaatiif homaa hin barbaachisu. Osoo dirqama bara baraa hin ta'in silaa danda'amuu al-wujud ykn hadiisa akka uumama uumama cufaatti ta'a ture. Akka uumama tokkootti homaa irraa, ykn jijjiiramaan, uumama biraa irraa uumamuu danda'a ture, innis dabaree isaatiin uumaa biraatiin uumamuu qaba ture, kanaaf uumamtoonni lakkoofsi isaanii daangaa hin qabne barbaachisaa ture. Akkuma armaan olitti ibsine, jijjiiramni uumamtoota irratti mul'atu daangaa kan hin qabne ta'uu akka hin dandeenye yoo ilaalle, uumamtoonni lakkoofsa hin qabne jiraachuu akka hin dandeenyee fi uumamni uumaa jalqabaa fi tokkicha irraa akka eegale ni hubanna. Sababni isaas, uumamtoonni wal-uuman osoo gara bara baraatti deebi'anii, uumaan jalqaba hin jiru, uumaan hin jiru. Kanaaf, uumaan inni jalqabaa hin uumamne uumama hundaaf uumaa adda ta'eedha. Isa duras isa boodas uumaan hin jiru. Uumaan hin uumamne. Yeroo hundumaa achi jira. Yeroo muraasaaf illee uumamni hundi jiraachuu ni dhaabata. Wajib al-Wujud karaa kamiinuu homaa hin barbaadu.

Inni lafa, samii, atoomotaa fi lubbu qabeeyyii tartiiba sirrii fi shallaggii akkasiitiin uume, waan hundumaa kan danda'u, waan hundumaa kan beeku, yeroo tokkotti waan barbaade uumuu kan danda'uu fi tokko ta'uu qaba, garuu jijjiiramni isa keessa jiraachuu hin qabu. Osoo humni Isaa daangaa hin qabne ta'ee, osoo inni waan hundumaa hin beeku ta'ee, haala sirrii fi shallaggii akkasiitiin uumamtoota uumuu hin danda'u ture. Uumaan tokkoo ol utuu jiraatee fedhiin isaanii waan tokko uumuuf walii hin galle ta'ee fedhiin isaanii warra hin uumamneef dhiifamee wanti uumame hundi wal makaa ture. Odeeffannoo dabalataaf, mee yaada Arabaa fi Turkii kan Aliyshi's Qasidat al-Amali bara 575 (1180 A.L.A) dubbisaa.

Uumaa keessatti jijjiiramni hin jiru. Osoo inni uumama cufaa hin uumiin dura akkuma amma jiru sana ture. Akkuma waan hundumaa homaa irraa uume, yeroo hundumaa waan hundumaa uuma. Ta'uu baannaan jijjiiramni kamiyyuu uumama ta'uu isaa fi homaa irraa akka uumame agarsiisa ture. Yeroo hundumaa akka jiruu fi jiraachuu isaa akka hin dhiisne armaan olitti ibsineerra. Kanaaf jijjiiramni isa keessa hin jiraatu. Akkuma uumamtoonni jalqaba uumama isaanii irratti Isa barbaadan, yeroo hundumaas isa barbaadu. Inni qofti waan hunda uuma, jijjiira. Namoonni akka lubbuun jiraatanii leenji'anii fi wanti hundi sirnaan akka ta'uuf waan hunda akka carraa ta'ee uuma. Akkuma sababoota uumu humna, bu'aa sababa keessa jirus ni uuma. Namni homaa uumuu hin danda'u. Hojiin namaa gidduu seenummaa wantoota elementoota irratti dhiibbaa geessisan qofaadha. Yeroo beela'u nyaadhaa, yeroo dhukkubsattan qoricha fudhadhaa, shugguxii qabsiisuuf kibriita rukudhaa, asiidii tokko tokko ziinkii irratti naquudhaan haayidiroojiinii argadhaa, laayimii suphee waliin walitti makuun makaa sana ho'isuun simintoo ho'aa, aannan argachuuf re'ee nyaachisaa, ijaaraa buufata humna elektirikii bishaanii, humna ibsaa maddisiisuu fi warshaa gosa kamiyyuu akka sababaatti fayyadamuun ijaaruu Rabbiin waan haaraa uuma. Fedhii fi humni namaas karaa uumama isaati. Dhiirri uumama Rabbiifis meeshaadha. Rabbiin haala kanaan uumuu barbaada. Mul'ataan, "kanaaf uumame" ykn "nuti uumne" jechuun wallaalummaa waanuma hin taane kan sababaafi saayinsii wajjiin wal hin simnedha. Dhiironni Uumaa adda ta'e, isa isaan uume, lubbuun jiraachuu fi wantoota barbaadan uumuu fi erguu jaallachuu qabu.

Gabroota fi garboota Isaa ta'uu qabu. Kana jechuun uumamni hundinuu Isa gabbaruu fi ajajamuu fi kabajuu qaba. Dhugaan kun xalayaa seensa kitaaba ammaa kanaa keessatti bal'inaan barreeffameera. Maqaan Wajib al-Wujud kanaa, Waaqa kanaa, Waaqa Tokkicha, Rabbiin akka ta'e ofii isaatii labse. Namoonni maqaa ofii isaa beeksise jijjiiruuf mirga hin qaban.

Gochi mirga raawwachuu malee hojjetame gocha baay'ee dogoggora, jibbisiisaadha. Kiristaanonni fi luboonni isaanii uumamtoonni sadii akka jiran ni amanu. Falmiin armaan olitti dhiheessine uumaan tokko qofti akka jiruu fi falmiin kiristaanummaa fi luboonni dhiyeessan sobaa fi gantoota ta'uu agarsiisa.

Beekumsi yommuu badu Islaamummaas ni bada;
Ergasii odiyeemii kana irraa wallaalummaa jenna.

Sadarkaa biyyaatti of hidhuuf yaaluu qabna
Balaan amma jiru ammallee hin gorfamnee?

Aagumiinin sun maal gatii qaba jettee yaadda!
Sammuun kee ni baala, seerumni imimmaan bakka bu'a!

Taateewwan dhiheenya kanaa maal jedhu, osoo beektanii natti tola!
Namoonni yoo obsan malee ni du'u!

Kirkirri lafaa haaraan baay'ee rakkachuu waan hin dandeenyeef.
Yeroo kanatti rafuu jechuun homaa du'a jechuudha!

Safuu kee sirreessitee saayinsii keessa cuuphaa;
Lola boombii atoomikaa fi loltoota sodaa malee!

Islaamummaa fi waraana irratti caalu qabu;
Lamaan kun walitti dhufanii biyya tokko nagaatti fidu.

Salafiyaa

Jalqabarraa kaasee kitaabonni hayyoota Ahl al-Sunnah Rehmatullahi Ta'ala Ajma'een barreessan maqaa "Salafiyaa" ykn "Mana Barumsaa Salafiyaa" jedhuun homaa hin dubbatan jechuu dandeenya.

Maqaaleen kun boodarra La-Madihabiin kan uumaman yoo ta'u, kitaabota La-Madihabi kan afaan Arabaa irraa gara Turkiitti hiikamaniin Turkoota gidduutti babal'ise.

Akka isaan jedhanitti:

"Salafiyaan maqaa mana barumsaa osoo manneen barnootaa Ashaariyaa fi Maturidiya hin jiraatin dura Sunniin hundi hordofanidha."

Isaan hordoftoota Sahaabaa fi Tabi'een turan. Madihaabni Salafiyyaa Madihaaba Sahaba, Tabi'iin fi Taba at-Tabi'iinti. Imaamonni gurguddoon afran kan mana barumsaa kanaa turan. Kitaabni jalqabaa inshuraansii salifaa ittisuuf Fiqh al-Akbar kan al-Imaam al-Azam barreessedha. Al-Imaam al-Ghazili kitaaba isaa Iljam al-Awam Ani-l-Kalam keessatti Madihaba salafaa wantoota barbaachisoo torba akka qabu barreesse. Ilm al-Kalam kan Mutakhirin (kanneen boodaa) al-Imam al-Ghazili irraa eegale. Al-Imaam al-Ghazali Madihaba hayyoota Kalaam duraanii fi yaada falaasama Islaamaa qoratee mala Ilm al-Kalam irratti jijjiirama fide. Barumsa falaasama diduu yaadamee Ilm al-Kalam seene. Ar-Radii fi Al-Amidiin Kalaam fi falaasama walitti makuun damee beekumsaa godhatan. Al-Baydawiin jechootaa fi falaasama akka addaan hin baane godhe. Ilmi al-

Kalam kan Mutakhirin Madihaaba Salafiyaa akka hin babal'anne dhorke. Ibnu Teymiyyaa fi duuka bu'aan isaa Ibn al-Qayyim al-Jawziyyaa Madihaba Salafiyaa badhaadhina gochuuf yaalan. Kun booda lamatti qoodame. Salafoonni durii waa'ee shifaa Rabbii Ta'aalaa ykn labsii waaqaa Mutashabih bal'inaan hin ibsine.

Salafoonni boodarra turan waa'ee isaanii caalaatti beekuuf fedhii qaban turan. Dhimmi kun Ibnu **Teymiyyaa fi Ibn al-Qayyim al-Jawziyyaa** booda Salaafiin ibsa. Salaafiin duraa fi boodaa walumaa galatti Ahl as-Sunnat al-Kasa jedhamu. Ummanni Qalam Ahl al-Sunnah irraa aayata tokko tokko hiikan garuu Salafiin morman. Salafistoonni Mushabihaa irraa adda ta'u, argamuu fi argamuun Waaqayyoo argamuu fi argamuu namootaa irraa addadha.

Kitaabni Fiqh al-Akbar al-Imaam al-Azam Abu Hanifaan barreeffame Madihaba Ahl as-Sunnah falma. Jechi 'Salafiyaa' jedhu kitaaba sana keessattis ta'e al-Imam al-Ghazali Iljam al-Awam Ani-l-Kalam keessatti hin argamu. Kitaabni kun lamaan fi tafsiiroota kitaaba Qawwal al-Fasil[85] Fiqh al-Akbar keessaa tokko Madihaba Ahl al-Sunnah barsiisuudhaan garee gantootaa fi falaasamaaf deebii kenna.

Al-Imaam al-Ghazili kitaaba isaa Iljam al-Awm keessatti akkana jedhee barreesse: "Kitaaba kana keessatti manni barumsaa Salafii sirrii ta'uu isaa nan labsa." Warri mana barumsaa yaada kana irraa maqan abbaa Bid'aa ta'uu nan labsa. Madihaba Salafaa jechuun Madihaba Sahabatul Kiram fi Tabiin qabate jechuudha. Madihaba kana keessatti wantootni barbaachisoo torba qabu. Akkuma mul'atutti kitaabni Iljam madhaab Salafii keessatti wantoota barbaachisoo torba barreessee jira. Isaan barbaachisoo "Salafiyaa" jechuun barreeffama kitaabichaa jallisuu fi Al-Imaam Al-Ghazal maqaa balleessuudha.

Akkuma kitaabota Ahl al-Sunnaa hundaatti, kitaaba Fiqh isa hunda caalaa barbaachisaa ta'e Durr al-Mukhtar jedhamu keessatti boqonnaa waa'ee ragaa ba'uu irratti jechoota "**Salaf**" fi "**Kalaf**" jalatti barreeffameera, Salafni fakkeenya **Sahaabaa fi Taabi'iin**. Salaf As-Salihin jedhamu. Salafoonni Saalihii bakka bu'an immoo 'Kalaf' jedhaman, ulamoota Ahl-sunnaa. Tafsir 'Ulamaa'onni hundi hundi Madihaba Salafii As-Salihin keessa turan. Gareen gantootaa bara isaanii keessatti uumaman Ilm al-Qal falaasama waliin wal makaa turan. Dhugaa dubbachuuf amantii isaanii falaasama irratti hundaa'aniiru. Kitaabni Al-Milal Wan-Nihal jedhamu waa'ee amantii gareewwan gantootaa sun qaban odeeffannoo bal'aa kenna. Imaamonni sadan kun yeroo

[85] Kitaabni Fiqh al-Akbar, Iljam fi Qawwal al-Fasil jedhaman kan maxxansan mana kitaabaa Hakiikaati Istanbul keessatti argama.

madihaba Ahl al-Sunnah gareewwan malaammaltoota sana irraa ittisanii fi yaada garee isaanii didan. Imaamonni sadan kun falaasama isaaniif deebii bal'aa kennaniiru. Deebii kana kennuu jechuun falaasama Ahl al-Sunnah Madihaba waliin walitti makuu jechuu miti. Gama biraatiin beekumsa jechichaa yaada falaasama isa keessatti wal-xaxaa ture irraa qulqulleessan. Hojii Al-Baydawii keessattis ta'e Tafsiira Sheek-Zadaa keessatti yaada falaasama ykn mala falaasama hin jiru, kunis ibsa baay'ee gatii guddaa qaba. Imaamonni kabajamoo kunneen falaasamatti gargaaraman jechuun baay'ee nama dogoggorsa. Alaan ala ta'uun kun jalqaba Ibnu Teymiyyah kitaaba isaa Al-Wasita Ahl al-Sunnah 'Ulama waliin barreesse keessatti kan madde ta'e. Kana malees, Ibnu Teymiyyaa fi duuka bu'aan isaa Ibn al-Qayyim al-Jawziyyaa Madhhab Salafiyaa badhaadhina akka godhan yaalan ibsuun, namoota karaa sirrii irra jiranii fi namoota karaa irraa maqan gidduu garaagarummaan qabxii baay'ee barbaachisaa ta'e ibsuudha.

Namoota lamaan dura madihabni "Salafiyaa" jedhamu ykn jechi "Salafiyaa" jedhu illee hin turre. Akkamitti badhaadhina gochuuf yaalte?

Isaan lamaan dura Madihaabni dhugaan tokko qofa ture, innis Madihaaba Salaf As-Salihin ture, innis **Ahl As-Sunna Wal-ul-Jamaa'a** jedhama. Ibnu Teymiyyaan barumsa sirrii kana jallisuuf yaaluun waan haaraa kalaqe. Ummanni la-madhabii har'aa fi haaromsitoonni amantaa madda kitaabota, dubbii fi yaada manca'aa gantootaa bidhummaa Ibnu Teymiyyaan kalaqe qofa. Bittoonni kunniin tooftaa suukaneessaa baafatanii Muslimoota burjaajessuun dargaggeessa gantuu kana karaan isaanii sirrii ta'uu amansiisuuf. Bid'aa fi yaada manca'aa Ibn Teymiyyaa haquuf akkasumas qeerroo dammaqsuuf jecha "Salaf as-Salihin" jedhu irraa maqaa "Salafiyaa" jedhu qopheessan; Falaasamaa fi bid'aa qooduu ta'uu isaa hayyoota Islaamaa Salaf as-Salihii bakka bu'aniif sababa ta'uun maqaa kalaqan irraa maqan jechuun komate. Ibnu Teymiyyah akka goota salaata kakaaseetti mujtahida godhan.

Dhugaa dubbachuuf, hayyoonni Ahlul Sunnah Rehmatullahi Ta'ala Ajain, kanneen hayyoota Salafii As-Salihin jedhaman bakka bu'an, barumsa Ahlul Sunna I'tiqad, kan Madihaba Salafii As-Salihin ture, fi bara kitaabota isaan barreessanii fi har'as barreessaa jiran, Ibnu Teymiyyah, Ash-Shawkani fi kan kana fakkaatan karaa Salafootaa irraa maqaniiru. - Saalihaa fi Muslimoota gara badiisaafi jahannamatti geejjiba turaniiru.

Wasuli bin-Nabi wa Bis-Salihin, Ulama al-Muslimeen wa al-Mukhalifun, Shifaas-Siqam fi Seensa:

Warri dubbistan, Tathir al-Fu'ad Mina Dhanasi-l-I'tiqad uumamtoonni amantaa manca'aa "Fayyina Haaraa" jedhaman Muslimoota gara badiisaatti geessuun Islaamummaa keessa isaanii balleessaa akka jiran ni hubatu. Yeroo ammaa afaan tokko tokko yeroo baayyee maqaa 'Saaliyaa' jedhu fayyadamu. Muslimni hundi Islaamummaa keessatti wanti maqaa Madihaba Salafii jedhamu akka hin jirre sirriitti beekuu qaba, garuu **Madihabni Salafii as-Salihin** jaarraa lamaan jalqabaa Islaamaa Hadiisa Shariif keessatti Muslimoota biratti faarfamaa ture ni jira. Hayyoonni Islaamaa jaarraa sadaffaa fi afraffaa (kan Islaamaa) keessa jiraatan Kalaf as-Sadiqi jedhamu turan. I'tiqaan namoota kabajamoo kanaa Ahl As-Sunnat Wal-Jama'a Madihaba jedhama. Kun mana barumsaa Imaan, seera bu'uuraa amantiiti. Imaan Sahabatul Kiraam fi Tabeen qabame kanuma ture. Amantii isaanii gidduu garaagarummaan tokkollee hin turre.

Musliimonni har'a lafarra jiran harki caalaan isaanii kan Ahl al-Sunnah Madihabaati. Firqamoonni bid'aa torbaatamii lama hundi isaanii jaarraa lammaffaa Islaamummaa booda mul'atan. Hundeessitoonni gariin isaanii dursanii kan jiraatan ta'us kitaabban isaanii Taabiyyin booda kan barreeffaman yoo ta'u akka gareetti Ahlul al-Sunnah morman. Rasulullah Sallallahu Wasallam imaana Ahl al-Sunnaa fide. Sahabatul Kiram barsiisa Imaan kana madda irraa fudhate. Tabi'iin Izaam immoo dabaree isaatiin barumsa kana Sahabat al-Qirim irraa barate. Isaan irraa warra isaan bakka bu'an baratan. Haala kanaan barnoonni Ahl al-Sunnaa karaa daddarbaa fi walxaxaa ta'een nu bira ga'e. Barumsi kunniin sammuudhaan qoratamuu hin danda'an. Sammuun isaan jijjiiruu waan hin dandeenyeef hubachuuf qofa gargaara. Kunis, isaan hubachuuf, seera qabeessummaa isaanii beekuu fi gatii isaanii beekuuf sammuun barbaachisaadha. Ulamaa'onni hadiisa hundi amantaa Ahl al-Sunnaa qabatanii turan. Imaamonni madiaaba afraniis madiaaba kana keessa turan. Akkasumas, Al-Muthuridii fi Al-Ash'arii, Imaamonni Madihaba keenyaa, Madihaba Ahl al-Sunnah keessa turan.

Imaamonni lamaan Madihaba kana labsan. Yeroo hundumaa mana barumsaa kana gantootaa fi warra qabeenya jaallatan kanneen boolla falaasama Giriikii durii keessatti qabaman irraa ittisu turan. Bara isaanii keessa jiraatanis bakka adda addaa kan jiraatan yoo ta'u, yakkamtoota waliin akkaataa itti yaadanii fi wal'aansoo adda addaa waan qabaniif, malli ittisaa fi deebii hayyoonni gurguddoon Ahl al-Sunnaa lamaan kun kennan adda adda ture. Kana jechuun manneen barnootaa adda addaa turan jechuu miti. **Ulamaa** fi A**wliyaan** kuma dhibbaan lakkaa'aman Imaamoota beekumsa ol'aanaa qaban lamaan kana booda dhufan kitaaba isaanii

qoratanii lamaan isaanii iyyuu kan Ahl al-Sunnah Madihaba ta'uu isaanii irratti walii galan. Hayyoonni Ahl al-Sunnah naasaa hiika alaatiin fudhatan.

Kunis, Ayatootaa fi Hadiisaaf hiika alaa isaanii kennan malee Tawwilii, Hidhii, ykn hiika kana jijjiiruuf dariraan yoo jiraate malee hin ibsan. Sana booda beekumsi ykn yaadni dhuunfaa isaanii garaagarummaa tokkollee hin uumne. Garuu mormitoonni Islaamaa falaasamaa fi saayintistoota fakkeessaa Giriikii garee gantootaa fi la-madihabi keessa jiran irraa waan barataniif barsiisa Imaan fi Ibadaa jijjiiruu irraa duubatti hin jenne.

Impaayera Ottomaan, eegdonni Islaamaa fi tajaajiltoonni hayyoota Ahl al-Sunnaa, siyaasa hamaa jaarraa hedduuf freemasonota, mishinaroota, fi Impaayera Ingilizii, humnoota meeshaa humna walitti qabuu hunda injifachuun, La-Madiabiin qabate carraan. Keessattuu biyyoota akka Saudi Arabiyaa hayyoonni Ahl Sunnaa bilisaan dubbachuun hin hayyamamne keessatti gowwoomsaa seexanaatiin **Ahl Sunnaa** irratti duuluu fi Islaamummaa keessaa balleessuu jalqaban. Warqeen hanga hin madaalamne Huwhabis kaffale weerarri kun addunyaa guutuutti akka babal'atu gargaareera. Akka gabaasni Paakistaan, Hindii fi biyyoota Afrikaa irraa argame akka mul'isutti, namoonni amantii tokko tokko beekumsa amantii xiqqaa qabaniifi Rabbiin sodaa hin qabne haleellaa raawwatan kana ukkaamsuuf buufataa fi mana jireenyaa kennameefii jira. Keessattuu qeerroo gowwoomsuu fi **Madihaba Ahl al-Sunnah** irraa fageessuun faayidaa jibbisiisoo sana argataniiru. Kitaaba barattootaa fi ijoollee Musliimoota Madarasaa dogoggorsuuf barreesse keessatti barreessaan kun akkas jedheera: "Kitaaba kana kan barreesse loogii Madihaba maqsuu fi namni hundi nagaadhaan Madarasaa keessa akka jiraatu gargaaruuf yaadamee ture." Namni kun of tuulummaa manneen barnootaa irraa maqsuuf furmaanni jiru Ahl al-Sunnaa irratti duuluu fi ulamoota Ahl al-Sunnaa xiqqeessuudha jechuu dha. Islaamummaatti daggera darbate, Musliimoonni nagaan akka jiraataniifis ni raawwata. Kitaabicha keessatti bakka biraatti akkas jedha: "Namni yaadu tokko yaada isaa keessatti mallattoo yoo rukute dachaa kudhan ni badhaafama." Yoo mo'ame badhaasa tokko argata."

Haaluma kanaan namni kamiyyuu Kiristaanas ta'ee mushriik tokkoon tokkoon yaada isaatiif mindaa argata; Yaada sirrii ta'eef immoo tawaba kudhan argata! Hadiisa Ash-Shariif Nabiyyii keenya sallallahu wasallam akkamitti akka jijjiirru fi akkamitti akka gowwoomsan ilaalaa! Hadiisa Ash-Shariif akkana jedha: "Mujtahiidni tokko yeroo seera Ayaat Kaarimaa ykn Hadiisa Shariif irraa argatu yoo mallattoo rukute, Tawabaa kudhan ni kennamaaf." Yoo dogoggore tippiin ni kennamaaf. Hadiisa Ash-Shariif kan agarsiisu tawabaawwan kun nama yaadu kamiifuu

osoo hin taane, hayyuu Islaamaa sadarkaa ijtihaada irra ga'eef kan kennamu ta'uu isaati, yaada isaa hundaaf osoo hin taane, hojii inni irraa baasuuf hojjatuuf kan kennamu ta'uu isaati labsii waaqaa. Hojiin sun faayidaa waan hin qabneef. Akka ibaadaa kamiiyyuu Tawabaa ni kennamaaf.

Bara **Salafii as-Salihin** fi warra isaan booda dhufan, hayyoonni mujtahid, innis hanga dhuma jaarraa afraffaatti, ulaagaa fi haala jireenya Islaamaa jijjiiruun, yeroo dhimmi haaraan tokko ka'u hundatti, hayyoonni mujtahid halkanii fi guyyaa hojjetan maddoota afran Al-Adilat Ash-Sharia jedhaman irraa, akkasumas Musliimoonni hundi Imaama madihaba isaanii hordofuun dirqama isaanii raawwatan. Ulamaa'onni gurguddoon sunis tawabaa kudhan ykn tokko kennameef. Jaarraa afraffaa booda namoonni hir'ina mujtahidaa kana hordofuu itti fufan. Yeroo dheeraa kana hunda keessatti Musliimni tokkollee akkamiin akka socho'u hin bade ykn wal-dhabdee keessa hin turre. Yeroo darbaa deemuun hanga Ijtihaada sadarkaa torbaffaa irra ga'utti Ulamaa'onni ykn Muftiin tokkollee hin baranne. Kanaaf har'a nama Musliimaa kitaabota hayyoota mana barumsaa yaada afran keessaa tokko dubbisee hubachuu danda'u irraa barannee ibaadaa fi jireenya keenya guyyaa guyyaa isaanitti madaqsuu qabna. Rabbiin seera waan hundaa Quraana keessatti labsee jira. Nabiyyiin qulqulluun Muhammad 'alaiyi-salam' hunda ibse. Hayyoonni Ahl al-Sunnaa Sahaba irraa baratanii kitaaba isaanii keessatti barreessan. Kitaabonni kun amma addunyaa guutuutti argamuu danda'aniiru. Shaakala haaraa kutaa addunyaa kamiyyuu keessatti hanga Guyyaa Qiyaamaa jiru hunda barsiisa kitaabota kana keessatti argamu tokkoon ibsuun ni danda'ama. Carraan kun mujizaa Quraana al-Kareem fi karama hayyoota Islaamaati. Garuu bu'uuraan Musliima Sunnii dhugaa gaafachuun barachuun barbaachisaadha. Nama amantaa barsiisaa yoo gaafatte deebii kitaabota Fiqihii wajjin wal hin simne kennuudhaan si dogoggorsa.

Dargaggoonni wallaaltota la-madihabii waggoota muraasaaf biyyoota Arabaa keessa turanii, Afaan Arabaa baratan, jireenya bashannanaa, gammachuu fi cubbuu keessa jiraachaa yeroo isaanii akka qisaasessan, akkamitti akka gowwoomfaman kanaan dura ibsineerra. Diina Ahl al-Sunnah La-Madhabi irraa waraqaa cufame argachuun gara Paakistaan ykn Hindiitti deebi'e. Dargaggoonni dippiloomaa sobaa isaanii arganii afaan Arabaa dubbatan dhaga'an hayyoota amantaa itti fakkaata. Garuu kitaabni **Fiqih** illee hubachuu hin danda'u. Barsiisa fiqihii kitaaba keessatti homaa hin beekan. Dhugaa dubbachuuf, isaan barumsa amantii kanatti hin amanan; Isaanis finxaaleyyii jedhanii waamu. Yeroo darbe hayyoonni Islaamaa deebii gaaffilee kitaaba Fiqihii keessa jiran ilaalanii deebii gaaffilee gaafataniif kennu turan.

Garuu namni amantaa la-madihabii kitaaba fiqihii dubbisuus hubachuus waan dadhabeef, mataa fi sammuun isaa wallaaltuun mudaa qaba jahannam seena jedhee waanuma fedhe dubbachuun nama gaafataa dogoggorsa. Kanaafidha Nabiyyiin keenya rabbi nagaa isaaf haa kennu: "Hayyuun gaariin namoota hundarra caala" kan jedhe. Hayyuun badaan ilma namaa hundarra hamaadha." Hadiisni kun ulamaa'onni Ahl al-Sunnah ilma namaa hunda irra caaltuu ta'uu fi La-Madhabee ilma namaa hunda caalu ta'uu agarsiisa sababiin isaas warri duraa Rasuul akka hordofan nama geggeessu innis gara Jannataatti isaan geessa inni lammaffaan immoo nama geggeessa isaan. Yaada gantummaa isaaniitti, jechuunis gara si'oolitti.

Ustaaz Ibinu Kaliifaa Aliwii, Yunivarsiitii Islaamaa Jaami Al-Azihar irraa eebbifame, kitaaba isaa Aqidat As-Salafi Wal-Kalaf keessatti: "Allama Abu Zuhraa kitaaba isaa Tariq al-**Madihabi-al-Islamiyyah** keessatti akka barreessetti namoonni tokko tokko kanneen Hanbali morman." Madihaba jaarraa afraffaatti hijraa booda Salafiyaan of waamu turan. Abul-Faraj Ibin al-Jawzi fi hayyoonni mana barumsaa Hanbali biroos Salaafoonni sun hordoftoota Salaf as-Salihii akka hin taanee fi gantoota miseensa garee Mujasimaa ta'uu isaanii labsan, kunis fuulli isaa akka hin babal'anne godhe. Jaarraa torbaffaa keessa Ibinu Teymiyyaan fitnaa kana irra deebi'ee dubbate."[86]

La-Madihabiin maqaa '**Salafiyaa**' jedhu fudhatee Ibnu Teymiyyah 'Imaama guddaa **Salafii'** jedhee waame. Jechi kun karaa tokkoon dhugaa ta'a sababni isaas jechi 'Salafii' jedhu isa dura waan hin jirreef. Madihaba Ahl as-Sunnah **Salafii as-Salihin** ture. Amantiin gantootaa Ibinu Teymiyyaan wahaabiyaafi la-madihabi biroof madda ta'e. Ibinu Teymiyyaan kan barate Madihab Hanbali, innis Sunnii keessatti. Garuu beekumsa isaa dabaluudhaan sadarkaa fatwaa irra yeroo gahu of danda'ee hayyoota Ahl al-Sunnah caalu ta'e. Beekumsi baay'achuun isaa firdii fide. Madihaaba afran keessaa tokko ta'uun ejjennoo iimaana Ahl al-Sunnah qabachuu waan gaafatuuf Madihaaba Hanbali keessa hin turre. Namni barsiisa Ahl al-Sunnaa hin qabne Madihaba Hanbali keessa jira jechuun hin danda'amu.

La-madhabiin carraa argatan hundaatti fayyadamuun ummata Sunnii biyya isaanii keessatti dirqama amantii qabu arrabsa. Kitaabni Sunnaa akka hin dubbifamnee fi barnoonni Ahl al-Sunnaa akka hin baratamne tooftaa gosa hunda fudhachuu qabu. Fakkeenyaaf, namni la-

[86] Kitaaba fuula 340 qabu sana keessatti, bid'oonni Salafii fi Wahaabiyoota hedduu, maqaa balleessii isaan Ahl al-Sunnaa irratti dhiyeessan, fi deebii isaaniif kennan bal'inaan ibsameera. Bara 1398 (1978 A.L.A) Damaasqootti maxxanfame.

madihabii tokko, maqaa hayyuu dhugaa caqasee, "Beekumsa amantii keessatti hojiin ogeessa qorichaa ykn keemistii maali?" Damee ofii keessatti hojjechuu malee daldala keenya gidduu seenuu hin qabu. Akkam wallaalummaa fi gowwaa! Saayintistiin beekumsa amantii hin qabu jedhee yaada. Saayintistoonni Musliimaa uumama waaqaa yeroo yeroon akka ilaalan, amaloota Uumaa guutuu Kitaaba Uumamaa keessatti ibsaman akka hubatan, humna dhabuu uumamtootaa humna Rabbii daangaa hin qabneen wal bira qabamee yoo ilaalamu yeroo hunda akka hubatan hin beeku. Rabbiin Ta'alaan akka homaa hin taane, Mudaa hundarraa fagaateera. Fiiziksiin Niwukilaraa Jarmanii beekamaan Maaks Pilaank hojii isaa Der Stroom keessatti akka gaariitti dubbateera. Garuu la-madihabi mahiim kun, sanadoota inni gantoota akka isaa irraa argate fi teessoo gantootaan qophaa'e irratti hundaa'uun, tarii warqee alaa irraa dhihaatu irraa kaka'ee, beekumsi amantii kan isaa ta'uu isaa fudhata. Rabbi hiyyeessa kana fi hunda keenya haa qajeelchu. Qeerroo qulqulluu kiyyoo hattoota amantii mirkanaa'e kana jalaa haa tiksu. Amiin.

Dhugaa dubbachuuf hayyuun kun gadi of qabuun waggoota soddoma oliif damee faarmaasii fi keemikaalaa injinariingiin ummata isaa tajaajileera. Haa ta’u malee, yeroo wal fakkaatutti amantii baratee waggaa torba halkanii guyyaa hojjete. Guddina beekumsa saayinsii fi amantiitiin kan liqimfame yoo ta’u, humna dhabuu isaa guutummaatti arge. Hubannoo kanaan hojjetaa sirrii ta’uuf yaale. Sodaa fi yaaddoo isaa hunda caalaa kan caalu, dippilomaatota isaa fi Ijaazaa biratti waan jaallatameef dhimmoota kana irratti aangoo qaba jedhamee tilmaamuun isaa ture. Guddinni sodaa isaa kitaabota isaa hunda keessatti mul’ateera. Kitaaba isaa kamiyyuu keessatti yaada mataa isaa barreessuuf hamilee hin qabu ture. Hayyoota Ahl al-Sunnaa obboleeyyan isaa quxisuu, warra gara Afaan Arabaa ykn Faarsiitti akka hiikan gargaaraniin dinqisiifamaniif dhiyeessuuf carraaqqii godha ture. Sodaan isaa guddaa waan tureef waggoota dheeraaf kitaaba barreessuu hin yaadne. Hadiisa Ash-Sharif fuula jalqabaa Sowakul Muhriqaa irratti yeroo argu: "Namni dhugaa Fitna Sinaga beeku namoota biroo beeksisuu qaba." Yoo kana hin goone Waaqayyo fi namoota hundaan haa abaaramu!" Innis xiinxaluu jalqabe. Gama tokkoon waa’ee hubannoo fi dandeettii sammuu hayyoota Ahl al-Sunnaa beekumsa amantii fi beekumsa saayinsii yeroo isaanii fi ibaadaa fi taqiwaa irratti cichuu isaanii baratee, gad of deebisuu isaa galaana beekumsaa wajjin wal bira qabamee yoo ilaalamu arge. Beekumsa hayyoonni gurguddoon sun qaban akka cophaatti ilaale. Gama biraatiin lakkoofsi namoota kitaabota hayyoota Ahl al-Sunnaan barreessan dubbisuu fi hubachuu danda’an hir’achaa akka dhufee fi gantoonni wallaalonni namoota amantiin dirqama ta’an waliin makamuun kitaabota manca’aa fi bid’aa

barreessan itti dhaga’ame. Innis ni gadde; Hadiisa Ash-Shariif irratti doorsisni badiisa isa sodaachise. Akkasumas, gara laafinaafi gara laafina obboleeyyan isaa dargaggoota jaallatamoo ta’aniif qabu yeroo isaan tajaajiluuf isa dirqisiisu, kitaabota hayyoota Ahl al-Sunnaa keessaa filate hiikee maxxansuu jalqabe. Xalayaa baga gammaddee fi galata lakkoofsa hin qabne cinatti La-Madihabey qeeqa fi arrabsootu isa mudate. Ikihlam isaa fi dhugaan rabbi fi qalbii isaaf qabu shakkii waan hin qabneef Rabbiin ofitti amanatee lubbuu ergamaa rahmata ta’eef Tawasul godhe nagayaa fi rahmanni isaaf haa jiraatu. Tajaajiltoonni isaa amanamoo ta’an, tajaajila isaa itti fufan. Rabbiin hunda keenya daandii dhugaa jaalatu irra nu haa eegu! Amiin.

Hayyuun Hanaafi guddichi Muhammad Bahit al-Muti'i, Yunivarsiitii Jami Al-Azhar Masrii keessatti piroofeesara ta'e, kitaaba isaa Tathir al-Fuad Mini Danisi-l-Itiqad keessatti akkas jechuun barreesse: "Ummata hunda keessaa Nabiyoonni 'Alaihimu-s-salatu wa's-salam lubbuu ol'aanoo fi bilchaataa qaban turan. Dogoggora, dogongora, wallaalummaa, waa'ee hin baafne, jaamummaa, mata jabina, lubbuu hordofuu, hammeenyaa fi jibba irraa bilisa turan. Nabiyoonni maal."

Rabbiin isaanitti buuse isaan itti himaa fi ibsu turan. Barsiisni, ajajni fi dhoowwaan Islaamaa hundi dhugaadha. Isaan keessaa tokkollee dogongora ykn manca'aa miti." Wanti isaan dabarsan hundi dhugaa waan ta'eef kanneen armaan olii irraa bilisa ta'u hojii badaa. Isaan of tuulummaa ykn mata jabummaa irraa kan ka’e of hin faallessine, fedhii ofiis hin hordofne. As-Sahabat al-Karim ibsi Ayatootaa fi Hadiisa irratti kenne fi Ijtihad fayyadamuun diina Rabbii gabroota Isaa biraan gahuuf a tola guddaa Musliimtoota kanaafi Nabiyyii Jaalatamaa Muhaammad.'Alaiyi-salam' rahmata dha. Quraanni Al-Kareem Sahabata al-Kiraam akka isaan kaafiroota irratti gara jabeeyyii ta'an, garuu wal jaallatan, jajjabeessanii kadhatan, waan hundumaa fi jannata Rabbiin irraa tiksan. Ijtihaanni isaanii waliigaltee irra gahe hundi sirrii dha. Dhugaan tokko qofa waan ta’eef hundi isaanii eebba argatan.

Sahaba al-Kariim booda namoonni ol’aanoon Muslimoota isaan arganii fi **Sahabaan** barataniidha. Tabeen jedhamu. Beekumsa amantii isaanii **Sahaba al-Kariim** irraa argatu. Taabiin cinatti namoonni ol’aanoon Musliimoota Taabiin arganii fi Suhabaatti leenji’aniidha. Taba-at-Tabayin jedhamu. Namoota jaarraa isaan booda dhufan keessatti gara Guyyaa Qiyaamaa dhufan keessaa warra isaan waliin hiriiranii, barsiisa isaanii baratanii fi hordofan ta’a. Namoota aangoo amantii qaban kanneen Salafii Asolihin booda dhufan keessaa namoota beektotaa fi ogeeyyii dubbii fi hojiin isaanii barsiisa Rasuul wajjin kan walsimu ta’ee fi amantaa fi gocha isaaniitiin garaagarummaa hin qabne ni argamu. Daangaa Islaamaa hin qaxxaamuru, qeeqa namaa hin

sodaatu. Fedhii isaaniif harka hin kennu. Dubbii wallaalaa hin dhaggeeffatu. Sammuu isaa fayyadamee mana barumsaa imaamtoota mujtahidaa afran irraa hin fagaatu. Musliimoonni hayyuu akkanaa argachuu, gaafachuu fi waan hin beekne barachuu keessatti waan hojjetan hunda keessatti gorsa isaa hordofuu qabu, sababni isaas hayyuun sadarkaa kanaa qoricha afuuraa Rabbiin subahaanahu wa ta'aalaa uume beekee fi beeksisa.

Garboonni akka hin dogoggorree fi yeroo hunda waan sirrii akka hin hojjenne gochuuf; Lubbuudhaaf fayyistoota beeka jechuudha. Saayikii fi warra hin baranne ni fayyisa. Hayyuun kun waan dubbatu, hojjatuu fi amane hunda keessatti Islaamummaa hordofa. Beekumsi isaa yeroo hunda sirrii ta'a. Gaaffii hundaa sirriitti deebisa. Rabbiin Ta'alaan hojii Isaa hunda ni jaalata. Rabbiin warra karaa jaalala Isaa barbaadan qajeelcha. Rabbiin warra imaana qabanii fi ulaagaa iimaanaa guutan cunqursaa fi rakkina irraa ni eega. Jireenya, gammachuu fi fayyina akka argatan taasisa. Waan hojjettu hunda keessatti tasgabbaa'aa fi mijataa ta'a. Guyyaa Qiyaamaa Nabiyyoota, Siddiqii, Wareegamtoota, Musliimota Saaliha (amanamtoota) waliin ta'u.

Namni jaarraa kamiyyuu keessatti ejjennoo amantii qabu tokko haasaa Nabiyyii fi Sahaabaa yoo hin hordofne, haasaan, gochaa fi amantaan isaanii barsiisa isaanii waliin kan wal hin simne yoo ta'e, yaada ofii hordofee daangaa darbe yoo ta'e; Madihaba afran amantiin Islaamaa karaa saayinsii hubachuu dadhabe irra yoo darbee akka nama ejjennoo amantii isaatti manca’eetti murtaa’a. Rabbiin qalbii isaa cufe. Ijji isaa karaa sirrii arguu hin danda'u. Gurri dubbii sirrii dhagahuu hin danda'u. Aakihiratti azaaba hadhaawaa isaaf ni jiraata. Rabbiin isa hin jaalatu. Namoonni akkasii diina raajotaati. Karaa sirrii irra akka jiran itti fakkaata. Amala ofii jaallatu. Haa ta’u malee, duuka buutota Seexanaati. Baayyee muraasni gara sammuu isaaniitti deebi’anii daandii sirrii irra kan itti fufan ta’a. Wanti isaan dubbatan hundi safuu, hawwataa ykn faayidaa kan qabu fakkaata, garuu wanti isaan yaadanii fi jaallatan hundi hamaadha. Gowwoota gowwoomsanii gara bidhummaa fi badiisaatti isaan geessu. Dubbiin isaanii ifaafi mudaa kan hin qabne fakkaachuu danda’a, garuu aduu dhugaatiif yommuu saaxilaman ni baala. Warri ejjennoo amantii qaban, kan qalbii isaanii Rabbiin chaappaa godhate, Ahl al-Bida’a ykn La-Madihabee jedhamu. Namoota amantaa fi hojiin isaanii Quraana al-Kareem, Hadiisa ash-Sharif ykn Imaam Al-Ummah wajjiin wal hin simneedha. Muslimootas karaa sirrii irraa maquun gara badiisaatti dogoggorsan. Warri isaan hordofan si’oolitti dhumni. Bara Salaf as-Salihin fi abbootii amantii isaan booda dhufan biratti gantoonni akkasii baay’ee turan. Musliimoota biratti jiraachuun isaanii akka kaansarii qaama tokko keessatti argamuuti. Hanga dhukkubni kun baafamutti kutaaleen fayyaa qaban balaa

jalaa hin bahu. Akka namoota vaayirasichaan qabameeti. Namoonni isaan waliin wal qunnaman ni rakkatu. Akka isaan hin miidhneef irraa fagaachuu qabna.

Ibnu Teymiyyaan dhiirota malaammaltoota, gantoota hunda caalaa miidhaa geessisudha. Kitaaba isaa keessatti Imaam al-Musliim waliin walii hin galle, keessumattuu Al-Wasita keessatti, Quraana Al-Karim fi Hadiisa Ash-Shariif keessatti ibsa ifa ta'e faallaa ture, karaa Salaf As-Salih hin hordofne. Sammuu isaa isa manca'ee fi yaada manca'aa hordofee gara bid'ummaatti jijjiirame. Nama beekumsa bal'aa qabu ture. Rabbiin beekumsa isaa sababa bidhummaa fi badiisa isaa taasise. Fedhii lubbuu isaa hordofe. Yaada sobaa fi gantummaa isaa maqaa dhugaatiin facaasuuf yaale.

Hayyuun guddichi Ibnu Hajar al-Maqii kitaaba isaa **Fatwa al-Hadiiz** keessatti akkana jechuun barreesse: "Rabbiin Ibnu Teymiyyah kufrii fi badiisa keessatti akka kufu godhe. Jaamaa fi gurri isaa akka hin dhageenye godhe." Warra kitaabota dubbisanii fi dubbii hayyoota Islaamaa gurguddoo qoratan Abu Hasan As-Subkin, ilmi isaa Taj-Addin As-Subkin fi Imaamu Al-Izz Ibnu Jama'an ja'anii deebii itti kennan. Ulamaa'oonni Shafi'ii, Maalikii fi Hanafii bara isaanii sirrii ta'uu keenya mirkaneessaniiru.Argitu . Ibnu Teymiyyaan hayyoota Susawuf maqaa balleessee hawwii hamaa darbata. Akkasumas bulchitoota gurguddoo Islaamaa Hadihrat Umar fi Hadihrat Ali irratti duuluu irraa duubatti hin jenne. Jechi isaas safaraa fi seera faaya sanaa kan dhangala'e si'a ta'u, xiyya cirracha sanarra darbate. Hayyoota gantoota, gantootaa fi wallaalota jechuun qeeqe.
"Yaadni manca'e falaasoonni Giriikii Islaamummaa wajjin wal hin simne kitaaba namoota gurguddoo Tasawwuf keessa kaa'amee, yaada dogongoraa fi gantummaa isaatiin mirkaneessuuf yaale." Dargaggoonni dhugaa hin beekne dubbii isaa jabaa fi sossobaan dogoggorfamuu danda'u.

> Fakkeenyaaf, 'Ummanni Sasawuf Lawh al-Mafuz[87] argine jedhu' jedhe. Falaasoonni tokko tokko akka Ibnu Siinaa an-nafs al-falaqiya jedhanii waamu. Lubbuun namaa yommuu fiixaan bahuu irra geesse, lubbuun hirriba ykn hirriba irraa yeroo dammaqxu An-Nasf Al-Falaqiya ykn Al-Aql Al-Faal waliin walitti makamti, lubbuun namaa yeroo lamaan kana waliin walitti makamtu wanti hundi sababa ta'a jedhu ta'uuf. Wantoota biyya lafaa keessa jiran ni hubata. Isaan kun falaasoonni Giriikii hin kaasne. Booda Ibnu Siinaa fi kkf dhufe. Akkasumas Imaam Abu Hamid al-Ghazali, Muhyiddin Ibn al-Arabii fi falaasamaan Andaaluus Qutib

[87] Lawh al-Mafuz irratti bal'inaan ilaaluuf Gammachuu Daangaa Hin Qabne III keessatti boqonnaa 36 ilaali.

al-Din Muhammad Ibn Sabin ibsa akkasii kennaniiru. Jechoota warra falaasamaati. Wantoonni akkanaa Islaamummaa keessatti hin jiran. Falmii kana keessatti daandii sirrii irraa maqan. Mulhiidota Shi'aa, Ismaa'il, Qaramii fi Batini jedhaman ta'an. Ulamaa'onni Ahl al-Sunnaa fi ulamaa'onni (saayinsii hadiisa keessatti) fi ulamoota sunnaa akka Fudayi Ibinu Iyad kan karaa sirrii dhiisan. Gama tokkoon falaasama keessa yoo lixan, gama biraatiin ammoo garee akka Mu'tazilii fi Quramiyyaa waliin wal lolan. Namoonni tasawaaf garee sadii qabu: Gareen tokkoffaa warra hadiisaa fi sunnaa jabeessaniidha. Gareen lammataa gantoota akka Qura'miyaati. Gareen sadaffaan hordoftoota kitaaba Ikihwan as-Safaa fi hordoftoota jecha Abu-l-Hayyanti. Ibn al-Arabii fi Ibnu Saabiin fa'aan dubbii falaasamaa fudhatanii labsii Suufiyyaa baasan. Kitaabni Ibn Siinaa Akhir al-Isharat al-Maqami-l-Rarin jedhu ibsa adda addaa hedduu of keessaa qaba. Akkasumas Al-Imaam Al-Ghazili kitaabota isaa tokko tokko kan akka Al-Kitab Al-Madinun fi Mishkatel Anwar keessatti ibsa wal fakkaatu kenneera. Dhugaa dubbachuuf hiriyaan isaa Abu Bakr Ibn al-Arabi gara falaasamaatti na geesseera jechuun isa baraaruuf yaale, garuu hin milkoofne. Gama biraatiin al-Imaam al-Ghazili falaasoonni gantoota akka ta'an dubbataniiru. Gara dhuma jireenya isaatti Al-Bukihaarii (Sahih) dubbise. Kunis yaada inni barreesse irraa akka dhaabbatu isa taasise jedhan. Namoonni kaan tokko tokko ibsi sun kan kenname maqaa Al-Imaam Al-Ghazalii balleessuuf akka ta'e dubbataniiru. Gama kanaan waa'ee al-Imaam al-Ghazilii gabaasni adda addaa ni jira. Hayyuun Malikii Sisilii keessatti barate Turtushi, hayyuun Andaaluusiyaa, Ibn al-Jawi, Ibnu Uqayy fi kanneen biroo hedduu dubbataniiru.

Yaadni armaan olii Ibnu Teymiyyah irraa kenname kun ulamoota Ahl al-Sunnaa irratti yaada badaa inni qabu ifatti mul'isa. Hawwii akkasii namoota gurguddoo Sahaba al-Kirim irratti darbate. Ulamaa'ota Ahl al-Sunnaa irra caalaan isaanii gantoota jechuun balaaleffate. Gidduu kana kitaabota isaa Hizb al-Kabeer fi Hizb al-Bakr keessatti Walii fi Qutb al-Arif Hadiisa guddaa Abu al-Hasan ash-Shadili maqaa balleessee **Suufiyyaa** beekamoo irratti fedhii badaa darbate. Muhyiddin ibn al-Arabi, Umar ibn al-Farid, ibn Sab'in fi Khalaj Huseen ibn Mansur hayyoonni bara isaa cubbamootaa fi gantoota ta'uu isaanii sagalee tokkoon labsan. Dhugaa dubbachuuf

hayyoonni kaafiraadha jedhanii fatwaa baasantu ture.[88] Xalayaan Ibnu Teymiyyah bara 705 Hijira (1305 A.L.A) tti barreeffame akkana jedha: ‘Obboleessa kiyya Musliima, kan hayyuu guddaa fi Imaama bara kanaa ta’ee of ilaalu! Waaqayyoof jedheen si jaalladha'.

Hayyoota si morman adda baase. Garuu dubbii kee kan jaalalaaf hin mijanne dhagahuun na burjaajessa. Namni ogeessi tokko halkan yeroo aduun lixxu akka jalqabu ni shakkaa? Karaa sirrii irra jirta jettee Al-Amr-U-Bi-l-Ma'ruf Wa-n-Nahi Ani-l-Munker hojjechaa jirta jette. Niyyaa fi fedhiin kee maal akka ta'e Rabbiin ni beeka, garuu Ikhlaan nama tokkoo gocha isaa irraa hubatama. Gochi kee haguuggii dubbii keetii irraa cicciree jira. Warra lubbuu ofii hordofaniin gowwoomfamtee, namoota bara kee keessa jiraatan kan dubbiin isaanii amanamuu hin dandeenye arrabsuu qofa osoo hin taane, warra du’anis gantoota goote. Salaaf as-Saalih bakka bu’an irratti duuluutti hin quufne, kanaaf maqaa keessumattuu guddicha Sahaba al-Kiraam balleessite. Namoonni gurguddoon sun gaafa guyyaa qiyaamaa mirga isaanii gaafatan haala akkamii keessa akka galan tilmaamuun hin danda'amu? Minjaala Jami Al-Jabal magaalaa Salihiya irratti Hadihrat Umar Radiyallahu Anh jechoota dogoggoraa fi balaa tokko tokko qaba jette. Balaan isaan mudate maal ture? Balaan kana keessaa meeqatu Salaf al-Salihin mudate? Hadihrat Ali Radiyallahu Anh dogongora dhibba sadii ol qaba ture jettu. Osoo Hadiisa Aliif dhugaa ta'ee fakkeenyi ati sirrii ta'e ni jiraa? Amma tarkaanfii isin irratti fudhachuu eegaleera. Musliimoota badii keessan irraa eeguuf nan yaala.

Gidiraan kee warra jiranii fi warra du'an hunda bira gaheera. Waaqeffattoonni hammeenya keessan irraa fagaachuu qabu.

Taj ad-Din As-Subki Ibnu Teymiyyah qabxiilee Salaf As-Salihin waliin hin galle akka armaan gadiitti tarreesse.

1 – ‘Talaq’ (Guddaa)[89] (hiikuun Islaamummaan murteesse) hin dhugoomu (yoo kun ta’e) kakaadhaaf kaffara (waan kaffalameen qixa) kaffaluun barbaachisaadha. Hayyoonni Islaamaa isa dura turan tokkollee kaffaarri ni kaffalama jedhanii hin beekne.

2 - Innis akkana jedhe, "Talaan dubartii (laguu qabdu)f kennamu sirrii miti."

3 - "Salaata itti yaadee hafeef qadaa gochuun hin barbaachisu" jedhe.

[88] Hayyuun Islaamaa gadi fagoon Abdul Ghani An-Nablusi kitaaba isaa Al-Hadiqat An-Nadia fuula 363 fi 373 irratti maqaa hooggantoota Suufiyyaa kana barreessee Awliyaa akka ta’anii fi warri waa’ee isaanii hamaa dubbatan wallaalotaa fi wallaalaa akka ta’an ibseera.

[89] ‘Talaq’ Guddaan Fasilii Jahaffaa boqonnaa kudha shanaffaa, akkasumas Gammachuu Dhuma Hin Qabne Shanaffaa boqonnaa jahaffaa keessatti bal'inaan ibsameera.

4 - Akkana jedhe: Dubartiin tawaaf kaabaa gochuun ni hayyamama. Yoo akkas goote kaffaaraa kaffaluu hin qabdu.

5 - "Talaqni tokko maqaa talaqa sadiitiin kenname ammallee talaqa tokkodha" jedhe. Garuu osoo kana hin dubbatin Ijmaa al-Muslimaan hin jenne waggoota dheeraaf irra deddeebi'ee dubbate.

6 - "Gibirri akka Islaamaatti hin guunne warra gaafataniif halaala" jedhe.

7 - Gibirri daldaltoota irraa yeroo sassaabamu zakaadhaaf dhaabbatu, yoo yaadame (zakaaf) ta'uu baatellee.

8- Bishaan yeroo hantuutni ykn kan kana fakkaatan keessaa du'u najasaa miti.

9 - "Namni dhiqate halkan salaata super gaabbii tokko malee raawwachuun ni danda'ama" jedhe.

10 - Innis akkana jedhe, "haalli waqiif (nama waqfii qabeenya godhu) tumame tilmaama keessa hin galfamu"[90] jedhe.

11 - "Namni Imaamu Al-Ummaatti dhihoo ta'e kaafira ykn cubbamaa hin ta'u" jedhe.

12 - Akkana jedhe: "Rabbiin Ta'alaan Mahalul-Haudit yoo ta'u, inni uumame xixiqqoo walitti qabame irraati."

13 - Innis akkana jedhe, "Quraana al-Karim Rabbiin subhaanahu wa ta'aalaan eenyummaa keessatti uume."

14- Innis ni jedhe: 'Alam, jechuunis uumamtoonni hundinuu gosa isaanii wajjiin bara baraa dha' jedhe.

15 - Rabbiin waan gaarii uumuu qaba' jedhe.

16 - "Rabbiin qaamaa fi kallattii qaba." Ejjennoo isaa ni jijjiira.

17 - "Si'ool bara baraa miti; Dhuma irratti ni ba'a," jedhan.

18 - Raajonni cubbuu kan hin qabne ta'uu isaanii ni gane.

19 - Rasulullah Sallallahu Wasallam namoota biroo irraa adda hin bahu jedhe. Karaa shafa'aa isaatiin kadhachuun hin hayyamamu.

20 - "Rasuul daawwachuuf yaada qabatanii gara Madiinaa deemuun cubbuu dha" jedhe.

21 - Akkasumas akkana jedhe: 'Shafaa (shafa'aa) gaafachuuf achi dhaquun hamaadha.'

22 - "Kitaabonni Toora fi Injil jedhaman itti fayyadama jechootaa irratti garaagarummaa hin qaban." Hiikni isaanii garaagarummaa qaba ture.

[90] Mee Boqonnaa Afurtamii Afur, Gammachuu Dhuma Hin Qabne Shanaffaa 'Waqiifi' fi kkf ilaalaa.

Ulamaa'onni tokko tokko jechootni armaan olii irra caalaan isaanii Ibnu Teymiyyaa miti jedhu, garuu Rabbiin Ta'alaan kallattii akka qabuu fi qaccee walitti qabame irraa kan hojjetame ta'uu isaa namni haalu hin jiru.

Haa ta'u malee Ilmii, jalalaa fi diyaanaan dureessa akka ture walii galameera.

Namni ogeessa seeraa, beekumsa, haqaa fi rationality qabu jalqaba dhimma tokko ilaalee of eeggannoodhaan murteessuu qaba.

Keessattuu, Musliima tokkoo gantummaa ykn ajjeefamuu qaba jedhee murteessuuf ilaalcha baay'ee daqiiqaa fi of eeggannoo guutuu barbaada.

Ibnu Teymiyyaa fakkeessuun yeroo dhiyoo as faashinii ta'eera. Barreeffamoota gantootaa falmanii kitaabota sana baay'isu, keessattuu Al-Wasita. Kitaabni kun jalqaba hanga dhumaatti yaadota Quraana al-Karim, Hadiisa ash-Sharif fi Imaamu Al-Muslim waliin wal hin simne of keessaa qaba. Dubbistoota biratti aarii fi murna guddaa kaasuun obboloota biratti jibba uuma. Wahaaboonni Hindii fi wallaalonni amantii kiyyootti galfaman biyyoota Musliimaa biroo keessatti Ibn Teymiyyaa akka alaabaa isaaniitti fudhatanii maqaa akka 'Mujtahid Guddaa' fi 'Sheek al-Islaam' itti moggaasan. Yaada fi barreeffamoota manca'an maqaa imaanaati. Kaarentii suukaneessaa Musliimoota gidduutti qoqqoodinsa uumuu fi Islaamummaa keessaa balleessaa jiru kana dhaabuuf kitaabota qaalii hayyoota Ahl al-Sunnaa barreessan, kanneen gantoota kana galmeessan fi morman dubbisuu qabna. Barreeffama kana irraa kitaabni Arabaa Shifa as-Siqam fi Ziarat-Khairi-l-An kan Imaama guddaa fi hayyuu gadi fagoo Taqi Ad-Din As Subqii Alih barreesse bid'aa Ibnu Teymiyyah balleesse. Yaada, murna buqqisee mata jabina saaxila. Niyyaa badaa fi amantaa dogoggoraa akka hin babal'isne isa dhorka.

Galmee Jechootaa

Galmeewwan tasawwuf waliin walqabatan Hadiisa Ahmad Al Faruqi As-Sirhindi Mektubat irraa akka gaariitti barachuun ni danda'ama.

- **Adilat Ash-Shari'aa**: Maddoota Islaamaa Afur: Al-Qur'aana Al-Karim, Hadiisa-Ash-Shariif, Imaamu Al-Ummah fi Qiyaas Al-Fuqah.

-**Akihl:-** Namoota; Ahl al-Bayt, firoota dhiyoo Nabiyyii: (akka hayyoonni Islaamaa irra caalaan isaanii jedhanitti) Aliyyii (ijoollee obboleessa jalqabaa fi mucaa abbaa warraa), Faatumaa (intala), Hasan fi Huseen (ilmaan ilmaan), Ahl as-Sunnah (t) wa- Jama'aa.

-Ammat al-Madhahib: Hedduu (kan Imaamu al-Madihab).

- **Rabbiin:** Allahu Akibar, Rabbiin Ta'aalaa, Rabbiin olta'aadha.

-**Amiin**: (Allahu Ta'aalaaf) "Salaata koo qeebali".

- **Amru bi-l-ma'ruf (wa-n-nahyu ani al-munkar):-** Dirqama ajaja Rabbii barsiisuu fi dhoowwaa namoota biroo irraa dhoowwu ykn irraa kaasuu).

- **Ansar**:- Ummata Madiinaa osoo Makka hin qabatin Islaamummaa fudhatan.

-**Aqiida**:- Amantii, amantaa, amantaa, amantaa.

Arafaa: Bakka banaa Makkaa irraa gara kaabaatti kiiloo meetira 24 fagaatee argamu.

-**Ariif**:- Inni Aliim waa'ee Marifaa waan beekuu qabu hunda beekudha. Mee 'Marifa' ilaalaa.

-**Arish**: Daangaa samii torbaffaa fi Kursi samii torbaffaa ala jiruu fi xumura maatirii Arsh keessa jiru.

- **Ashab al-Kahif**: Yeroo kaafiroonni dachee isaanii weeraran, mu'mintoonni torban (holqa Tarsus keessatti) amantii isaanii akka hin dhabneef jecha gara bakka biraatti waan godaananiif sadarkaa ol'aanaa irra ga'an.

-**Bismillah**: Jecha Arabaa "Bismee-lahi-re-rahman-ir-rahim" (Maqaa Rabbii Rahmaan,) jedhuuf.

-**Batini**: Hordoftuu bid'aa Batinian.

- **Fadillah, Wasila**: Jannata keessatti sadarkaa ol'aanaa lamaan.

-**Faqih:- Hedduu (fuqah)** :- Hayyuu gad fagoo fiqaa; Fuqaah As-Sabaa' jechuun ni danda'ama.

-**Fardii**: (hojii, amala, jecha) Al-Quraana Al-Kareem keessatti Rabbiin Ta'aalaa ajaje.

Fatiwa: i) Ijtihad ii) Mujtahid: Kitaabota Fiqhii (Muftii) irraa wanti isaan keessatti hin argamne hayyamamuu fi dhiisuu isaa irratti xumura fudhatame.Deebii hayyoota Islaamaa gaaffilee amantiif kennan.

Fiqih: Beekumsa waa'ee Muslimoonni maal gochuu akka qabaniifi hin qabne; Ibadat, Amal jedhamtu.

Fitina: Dubbii fi gocha Muslimootaa fi Islaamummaa miidhu babal'achuu.

Ghusil (Dhiqachuu): Akka Fiqh keessatti ibsametti qaama guutuu dhiqachuu.

-**Hadiisa (Shariif):-** i) Haasaa Nabiyyii; Al-Hadiisa Ash-Shariif, Hadiisa Hundi Walumaagalatti; ii) Kitaaba saayinsii ykn hadiisa; Hadiisa Sahiiha, kan hadiisa sagaleedhaan dabarsu, akkaataa haal-duree ogeeyyiin hadiisaatiin diriirsaniin sahiidha.

- **Hadihrat**: Maqaa kabajaa maqaa Nabiyyootaa fi hayyoota Islaamaa dura itti fayyadaman.

Halaal: (Gochaan) Islaamummaa keessatti ni hayyamama.

Hanaafi: (Miseensa) Miseensa madhahaaba Abuu Haniifaan hundeeffame.

-**Hanbali**: (Miseensa) Miseensa Madhhab Imaam Ahmad Ibn Hanbal hundeesse.

-**Haram**: - (gocha, wanti) Islaamummaa keessatti haraama, hin heeyamamne.

- **Hijaaz**: - Naannoo Arabaa Galaana Diimaa, qarqara galaanaa Makkaa fi Madiinaatti argamu.

-**Ijaazaa**: Dippiloomaa beekumsa Islaamaa irratti abbaa taayitaa mirkaneessu.

- **Ijmaa**' (Al-Uma, Al-Muslim): - Sahaaba Al-Kiraam fi Tabiun dhimma tokko irratti waliin ta'uun ykn murtoo waliin murteessuu; Tokkummaa ykn waliigaltee akkasii.

-**Ijtihad**: (hiikkaa ykn xumura mujtahid baasee) hiika dhokataa aayat ykn hadiisa keessatti hubachuuf yaaluun.

-**Ibahatis**:- Namoonni fakkeenyaaf Wahaabiin Muslimoota ajjeesuu ykn dhuunfachuun halaala jedhu.

Ikihlas: (qulqullina, kaayyoo ykn haala) Rabbiif jecha waan hunda hojjachuu.

-**iliim**: (gosa beekumsaa); elm Ilm al-Hal: Barumsa Islaamaa mana barumsaa murtaa'e kan Muslimni hundi akka baratu qajeelfama itti kenname.

-**Ilmi al-Kalam**: Beekumsa Imaan.

-**Al-Ilm Al-Laduni**: Beekumsa Rabbiin qalbii Awliyaa keessatti dizaayinii godhe.

-**Imaama**:- i) Hayyuu gadi fagoo; Hundeessaa Madihhab (Imam al-Madihab, Mujtahid Imam), al-Imam al-Azam, ii) jama'aa keessatti salaata keessatti geggeessaa; iii) Khaliifa.

-**Insha-Allah**: "Yoo Rabbiin fedhe".

-**Istigifar**:- Rahmata Rabbiin kadhachuu.

- **Jalala**: - Guddina.

-**Jamaa:** hawaasa; Reeffi Muslimoota (imaama malee) masjiida keessatti; hiriyoota; gamtaa Kadhannaa waldaa keessatti.

-**Junub**:- Haala barbaachisummaa Muslima Ghusl.

- **Kaabaa**: Caasaa guddaa gaarii Masjiida Guddaa Makkaa keessa jiru.

- **Kalimat**: - Jecha ykn hima.
-**Karaama**:- (dachaa Karmat) Mu'ajii Waliin Rabbiin Ta'aalaan raawwate.

- **Kaariim**: - Gaariidha.

-**Kutbaa**: Lallabni imaamni waltajjii irratti kennu, salaata jum'aa fi ayyaana Islaamaa guutuu addunyaatti afaan Arabaatiin dubbifamuu qaba (yoo afaan biraatiin dubbifaman cubbuu dha).

- **Kursii**: - Mee lafa kee ilaali.

- **Madinat al-Munawara**: Magaalaa Madiinaa kan ifaan guutamte.

- **Mahishar**: Murtii Dhumaa.

- **Mekatel Mekurama**: Magaalaa ulfina qabeessa Makkaa. Makruh: (gocha, wanta) kan hin malle, kan jibbamee fi kan Nabiyyiin dhoowwame.

Maalik: Miseensa madihahaab Imaamu Maalik hundeesse.

Mandub: (hojii, wanta) yoo hojjetame tawaab fida, yoo hin haqamne garuu yoo jibbame dilii fi kufrii hin jiru; Adaab, Mustahab.

Marifaa :- Odeeffannoo waa'ee maalummaa fi amala Allahu Ta'aalaa kan qalbii Awliyaa kakaase.

Miilaadiin: Bara Kiristiyaanaa; Kaalaandarii Giriigooriyaan.

Minbar: Masjiida keessatti minbar olka'aan tarkaanfii lallabni itti qara'amu qabu ol kaafama ture

Muamalat: Kutaa fiqih.

Mubaa:- (gocha, wanti) hin ajajamu ykn hin dhoowwamu; Hayyamamaa.

Mudaris:- Madrasaa (barumsa Islaamaa ykn piroofeesara yunivarsiitii).
Mufasir: Hayyuu tafsiira.
Muftii: Hayyuu guddaa fatwaa baasuuf hayyamameef

- **Muhaajirun**: Namoota Makkaa osoo Makka hin qabatin dura Islaamummaa fudhatan.

- **Mujizaa**: - Mu'jii Rabbiin Ta'alaan karaa Nabiyyiin raawwate.

-**Mujtahid**: Ijtihad; Hayyuu guddaa Imaama Mujtahid, Muftii Mujtahid qacarachuu danda'u.

- **Munaafiqa**: Muslima of fakkeessee Islaamummaa ni ganuu; Fakkeessaa.

- **Murshiid**: - qajeelcha, daayreektaraa.

-Mutashabih: - Ayyaana ykn hadiisa hiika hin beekamne, dhokataa; Mutashabihat.

- **Mushabiha**: Namoota Allahu ta'alaan uumama qaama ta'uu amanan.

-**Najis**:- Xurii amantii.

- Nafsii: Humna nama keessa jiru kan karaa amantii of miidhuu barbaadu.

-**Nasii:**- (Jecha waliigalaa) Ayyaana ykn Hadiisa;.

-**Qadaa**: Yeroo murtaa'e booda raawwii Ibaadaa kan yeroo murtaa'e keessatti hin raawwatamne.

-**Qibla**: kallattii yeroo ibaadaa (Islaamaa keessatti gara Kaabaatti garagaluu).

- **Qiyaas** (al-fuqah): wal fakkeessuu; Xumura Mujtahid dhimma Nas fi Ijma' keessatti ifatti hin ibsamne kan ifatti ibsame waliin walqixxeessuun ykn wal bira qabuun dhiheesse; Akkaataa Ijtihaada.

-**Qutib al-Arifin**: Walii sadarkaa olaanaa qabu.

- Rabbii: - Rabbiin uumaa fi "leenjisaa" dha.

- **Ramadaana**: Lakkoofsa Musliimaa keessatti baatii qulqulluu.
- **Rasuul:** (dachaa Rasuul) ergamaa, raajii; Muhammad, Nabiyyii Rabbii.

- **Riada**: - waan lubbuun jaallattu hojjechuu dhiisuu; qusannoo.

Sahiba: Hawaasa warra Nabiyyii amananii fi argan; As-Sahabat Al-Kirim, Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam.

-**Salam**:- i) nagaa, nagaa, hawwii gaarii; ii) Xumura salaataa irratti gaalee "Asalamu Alaikum wa Rahmatullah" jedhu dubbate.

-**Saaliih**: (Sulaa hedduu) Nama sodaachisaa cubbuu irraa fagaatu.

-**Shafi'ii**: (Miseensa) Miseensa Madhhab Al-Imaam Ash-Shafi'iin hundeeffame.

-**Sheek Al Islaam**: Hogganaa Waajjira Dhimma Islaamaa.

-**Siddiq**: - Nabiyyiif amanamaa; Wally sadarkaa olaanaa.

- **Suufiyyaa**. Mutasawif, tartiiba Tasawwuf leenjisee fiixaan bahe.

-**Suhiba**: hiriyummaa; Waldaa Nabiyyii ykn Walii. Sullaah:(baayeen Saaliih).

-**Sunnaa**: (Gocha) kan Rabbiin hin ajajnee fi kan akka Ibaadaa Nabiyyiin hojjatamee fi jaallatame (yoo hojjetame Tawaab ni jira garuu yoo cubbuu hin taane cubbuu fida) yoo gatamee fi tuffatame , kaafiraadha; **Sunnaa**: i) Sunnaan hundi Fardii waliin; ii) kitaaba ykn Quraana al-Karim Hadiisa Ash-Shariif waliin; iii) Fiqih, Islaamummaa.

- **Suuraa**:- Boqonnaa Al-Quraana Al-Karim.

- **Taqiwaa**: Sodaa Rabbii; Harama irraa of qusachuu.

-**Tasa'uf**: Beekumsaa fi of beekuun Fiqih, kan Imaan cimsu, shaakala Fiqih salphisuu fi Marifa akka argatu nama dandeessisa.

-**Tawifii**:- Naannawa Kaabaa Makkaa keessatti yeroo hajjii.

-**Tawibaa ykn tooyibaa**: Towibaa; Towibadhu: Dilii dalagde Rabbiin kadhadhu lammata akka hin hojjanne waadaa seena.

- **Tawaab**: - Yuunitiin mindaa (unit) waadaa seenamee waan Rabbiin (swt) jaallatu addunyaa itti aanu keessatti hojjechuu fi dubbachuuf dursa ta'a.

"**Ulamaa"**: - Dachaa "Alimi" jedhu.
Ummaa: Mu'mintoota Nabiyyii hordofan; Ummaa, Ummata Muslimaa.
Wah: Beekumsa Allahu ta'aalaan Nabiyyii irratti buufame.

Wajiib: (gocha, wanti) Nabiyyiin (SAW) gonkumaa hin hafne, kanaaf dirqama malee akka fard hin hafne. Al-Wajib, Wajib Al-Wujud: Erga jiraachuun isaa hin barbaachisu fi jiraachuu dhabuun waan hin danda'amneef.

-**Wali**: (Awliya hedduu) Rabbiin jaallatama fi tikfamtu.

-**Wilayah**: Haala bulchaa ta'uu.

- Zuhdi: - Wantoota addunyaa irra qalbii kaa'uu dhiisuu; Mubah irraa illee fagaachuu.

Manni Maxxansaa kitaaba Hakiikati Kitaabota Maxxanfame

Afaan Ingiliiziitiin:

1– Endless Bliss I, 304 pp.

2– Endless Bliss II, 400 pp.

3– Endless Bliss III, 336 pp.

4– Endless Bliss IV, 432 pp.

5– Endless Bliss V, 512 pp.

6– Endless Bliss VI, 352 pp.

7– The Sunni Path, 128 pp.

8– Belief and Islam, 128 pp.

9– The Proof of Prophethood, 144 pp.

10– Answer to an Enemy of Islam, 128 pp. 11– Advice for the Muslim, 352 pp.

12– Islam and Christianity, 336 pp.

13– Could Not Answer, 432 pp.

14– Confessions of a British Spy, 128 pp.

15– Documents of the Right Word, 496 pp.

16– Why Did They Become Muslims? 304 pp.

17– Ethics of Islam, 240 pp.

18– Sahaba 'The Blessed', 384 pp.

19– Islam's Reformers, 320 pp.

20– The Rising and the Hereafter 112 pp.

21– Miftah-ul-janna, 288 pp.

22– Book of Namâz, 240 pp.

23– O Son, 352 pp.

Afaan Jarmaniitiin:

1– Islam, der Weg der Sunniten, 128 Seiten

2– Glaube und Islam, 128 Seiten

3– Islam und Christentum, 352 Seiten

4– Beweis des Prophetentums, 160 Seiten

5– Geständnisse von einem Britischen Spion, 176 Seiten 6– Islamische Sitte, 288 Seiten.

6–Islamische Sitte, 288 Seiten.

Afaan Faransaayiitiin:

1– L'Islam et la Voie de Sunna, 112 pp.

2– Foi et Islam, 160 pp.

3– Islam et Christianisme, 304 pp.

4– L'évidence de la Prophétie, et les Temps de Prières, 144 pp.

5– Ar-radd al Jamil, Ayyuha'l-Walad (Al-Ghazâli), 96 pp.

6– Al-Munqid min ad'Dalâl, (Al-Ghazâli), 64 pp.

Afaan Albaaniyaatiin: SHQIP:

1-Besimi dhe Islami, 96 fq.

2-Libri Namazit, 208 fq.

3-Rrefimet e Agjentit Anglez, 112 fq.

Afaan Ispeenii: ESPAÑOL:

1- Creencia e Islam, 112.